Versterkt aanpakken moeilijk waarneembare arbeidsrisico's

Bureau Bartels
ONDERZOEK | BELEIDSADVIES

Versterkt aanpakken van moeilijk waarneembare arbeidsrisico's

Eindrapport
Uitgebracht in opdracht van
het ministerie van Sociale Zaken
en Werkgelegenheid
Amersfoort, 3 april 2015

Bureau Bartels B.V.
Postbus 318
3800 AH Amersfoort
Stationsplein 69
3818 LE Amersfoort
T 033 – 479 20 20
info@brtls.nl
www.bureaubartels.nl

INHOUD

SAMENVATTING

1. INLEIDING 1
   1.1 Aanleiding 1
   1.2 Doelstelling en aanpak 2
   1.3 Motivering selectie risico's en branches 4
   1.4 Leeswijzer 7

2. STAND VAN ZAKEN RISICOPERCEPTIE 9
   2.1 Inleiding 9
   2.2 Definitie risicoperceptie 9
   2.3 Risicoperceptie rond allergenen 10
   2.4 Risicoperceptie rond biologische agentia 18
   2.5 Risicoperceptie rond kracht zetten 23
   2.6 Risicoperceptie rond schadelijk geluid 30
   2.7 Resume 36

3. ONDERNOMEN SECTORINITIATIEVEN 39
   3.1 Inleiding 39
   3.2 Ondernomen sectorinitiatieven rond allergenen 39
   3.3 Ondernomen sectorinitiatieven rond biologische agentia 43
   3.4 Ondernomen initiatieven kracht zetten 44
   3.5 Ondernomen initiatieven schadelijk geluid 47
   3.6 Effectiviteit van ondernomen initiatieven 48

4. MOGELIJKHEDEN VERSTERKTE AANPAK 53
   4.1 Inleiding 53
   4.2 Plannen vanuit sectoren 53
   4.3 Overige mogelijkheden voor een (versterkte) sector aanpak 57
   4.4 In te vullen randvoorwaarden 61

5. CONCLUSIES EN LESSEN VOOR DE TOEKOMST 67
   5.1 Inleiding 67
   5.2 Samenvattende conclusies 67
   5.3 Lessen voor de toekomst 72

LITERATUUR 75

BIJLAGE I GERAADPLEEGDE PERSONEN 77

BIJLAGE II INFORMATIE OVER AARD/OMVANG GESELECTEERDE ARBORISICO'S 79

Samenvatting

Winstpotentie bij een selectie van moeilijk waarneembare arbeidsrisico's

In opdracht van het ministerie van SZW heeft Bureau Bartels in 2014 en het eerste kwartaal van 2015 onderzoek gedaan naar de mogelijkheden voor het – door het veld – versterkt aanpakken van de risicoperceptie rond moeilijk waarneembare arbeidsrisico's[1]. Daartoe is gekeken bij welke moeilijk waarneembare arbeidsrisico's en in welke branches met een versterkte aanpak naar verwachting de meeste 'winst' te boeken is. Dit is gedaan op basis van beschikbaar cijfermateriaal omtrent het aantal blootgestelde werknemers, het aantal werknemers met daadwerkelijk opgelopen gezondheidsschade en de aard van de gezondheidsschade. Dit leverde de volgende moeilijk waarneembare arbeidsrisico's en branches op: ***allergenen*** (bakkers, kappers en autoschadeherstel), ***biologische agentia*** (primair onderwijs, kinderopvang en ziekenhuizen), ***kracht zetten***[2] (bouw, landbouw en groothandel[3]) en ***schadelijk geluid*** (bouw, meubelindustrie en horeca). In het verdiepende veldwerk onder branchepartijen en materiedeskundigen is getoetst in hoeverre de 'winst' bij deze partijen ook daadwerkelijk verzilverd kan worden.

Bij ***allergenen*** blijkt dat het risico in de drie branches op brancheniveau als prioritair wordt erkend. Deze erkenning volgt na (wetenschappelijk) onderzoek, waarmee inzicht is verkregen in de aard, ernst en omvang van het probleem. Op basis van deze kennis is ook instrumentarium ontwikkeld om de risicoperceptie bij werkgevers en werknemers te stimuleren en hen te ondersteunen om dit risico te beheersen. In deze branches ligt daarmee een goede basis van waaruit op voortschrijdende wijze verdere winst op het gebied van risicoperceptie kan worden geboekt. De verwachting van de geraadpleegde experts is dat de winstpotentie ook ligt in andere branches die met allergenen te maken hebben, maar nog niet zo 'op streek' zijn met de kennis en aanpak van dit arbeidsrisico.

Biologische agentia krijgt in de drie betrokken branches vooral aandacht als risico voor hun 'klantgroepen' (kinderen, ouders, patiënten). Als arbeidsrisico vormt biologische agentia veelal geen prioritair thema binnen het arbobeleid in de branches. Over de risicoperceptie bij werkgevers en werknemers blijkt weinig bekend te zijn en bij sociale partners wordt geen behoefte gevoeld om tot een versterkte aanpak van de risicoperceptie op dit arbeidsrisico te komen. De winstpotentie van dit arbeidsrisico bij deze branches kan daarmee als beperkt worden ingeschat.

Kracht zetten (en fysieke belasting als geheel) wordt in de landbouw en bouw zowel op brancheniveau als door het veld al jaren erkend als prioritair arbeidsrisico. Middels branchespecifieke kennis- en ondersteuningsinstituten is in deze branches in de afgelopen jaren geïnvesteerd in kennisopbouw over dit risico, het ontwikkelen van bronaanpakken en de voortdurende communicatie richting werkgevers en werknemers. De winstpotentie kan vooral gevonden worden in het voortzetten van deze branchespecifieke aanpakken.

---

1 Het begrip 'moeilijk waarneembaar' is tweeledig. We spreken in dit onderzoek over moeilijk waarneembare arborisico's als het risico zelf niet goed waarneembaar is en/of als de (gezondheids)effecten van het risico niet acuut optreden, maar zich pas na geruime tijd manifesteren.

2 Onder kracht zetten wordt verstaan duwen, trekken, dragen en tillen (als vorm van fysieke belasting)

3 De branche 'groothandel' bleek bij nader inzien te gefragmenteerd om goed zicht te krijgen op de risicoperceptie rond kracht zetten en de potentiele winst die op dit punt te boeken valt.

De kennis bij werkgevers en werknemers over de schadelijkheid en de gevolgen van blootstelling aan bepaalde geluidsfrequenties is volgens verschillende geraadpleegde deskundigen beperkt. Daar zit een belangrijke winstpotentie. Alle branches zien ***schadelijk geluid*** wel als belangrijk risico en ondernemen op dit punt initiatieven. Wat betreft de kennisdoorwerking en de implementatie van maatregelen naar de werkvloer lijkt de meubelindustrie een voorsprong te hebben ten opzichte van de andere branches. Hier zijn bronmaatregelen en gehoorbescherming in zekere zin gemeengoed geworden. De bouw heeft weliswaar maatregelen getroffen, maar deze zijn nog lang niet altijd geborgd in de werkwijze in de praktijk. De horeca heeft geen grote stappen gezet in het treffen van bronmaatregelen en het dragen van gehoorbescherming.

Stand van zaken risicoperceptie

In dit onderzoek is de term 'risicoperceptie' vertaald naar drie samenhangende en volgtijdelijke aspecten, namelijk 1) bewustzijn bij werkgevers en werknemers dat het betreffende arborisico überhaupt aanwezig is in hun werkomgeving; 2) bewustzijn over gezondheidseffecten bij blootstelling aan het risico en 3) bewustzijn over het belang van het treffen van maatregelen om gezondheidseffecten te voorkomen/beperken. Het onderzoek wijst uit dat (cijfer)materiaal over de mate van risicoperceptie op elk van de drie aspecten (en de achterliggende verklaringen) niet of nauwelijks voorhanden zijn. Hier wordt in de branche veelal geen onderzoek naar gedaan, behalve daar waar specifieke branche-instituten op het gebied van arbo zijn ingesteld.

Op basis van de meningen van geraadpleegde betrokkenen komt naar voren dat werkgevers en werknemers in de verschillende branches veelal wel bekend zijn met het bestaan van het moeilijk waarneembare arbeidsrisico (aspect 1). Vooral geraadpleegde deskundigen constateren vaak wel een lacune in kennis bij werkgevers en werknemers over de schadelijkheid en gevolgen van blootstelling aan de arbeidsrisico's (aspect 2). Door hen genoemde verklaringen hiervoor zijn een gebrek aan goede kennisopbouw over de problematiek en het feit dat gezondheidsschade nauwelijks naar voren komt in verzuimcijfers of slecht worden herkend in het reguliere zorgcircuit. Verder stellen zij dat preventie van moeilijk waarneembare arbeidsrisico's steeds minder aandacht krijgt in de arbozorg en dat het effect van de informatievoorziening beperkt is (vooral werknemers worden moeilijk bereikt). Ten aanzien van aspect 3 is de verwachting dat in branches met structurele aandacht voor kennisopbouw en – in het verlengde hiervan – een continu en passend aanbod van ondersteuningsinstrumenten werkgevers en werknemers meer sensibel zijn voor het treffen van maatregelen dan in andere branches. Toch geldt voor alle branches dat werkgevers en werknemers – ondanks een zekere risicoperceptie – soms toch nog argumenten hebben om niet veilig te handelen.

Ontplooide en voorgenomen initiatieven

Alle in dit onderzoek betrokken branches hebben in de achterliggende periode initiatieven ontplooid om werkgevers en werknemers te informeren over het betreffende moeilijk waarneembare arbeidsrisico en hen te ondersteunen bij het treffen van maatregelen. De intensiteit en effectiviteit van de initiatieven varieert. Aandacht in de RI&E en de arbocatalogus is de 'minimum variant'. Daar waar branches het risico als prioritair hebben bestempeld en branche-instituten actief zijn, is het palet aan initiatieven beduidend groter. De effectiviteit is groter als er sprake is van kennisopbouw, een proactieve aanpak

(niet afwachten tot partijen informatie zoeken), vraagsturing (centraal stellen van individuele behoeften van arbeidsorganisaties) en het voortdurend/bij herhaling onder de aandacht brengen van informatie en instrumenten. Naar de toekomst toe richten de branches zich veel op het voortzetten en onderhouden hun communicatie- en ondersteuningsaanbod. Nieuwe initiatieven – specifiek gericht op de betreffende moeilijk waarneembare arbeidsrisico's – zijn door een gebrek aan ervaren noodzaak en middelen, nagenoeg niet voorzien.

Mogelijkheden voor een versterkte aanpak

Het komen tot een versterkte aanpak vraagt in ieder geval de instandhouding van de huidige 'branche-aandacht'. Dit is – door een gebrek aan financiële middelen en 'concurrentie' met andere thema's/arbeidsrisico's – geen vanzelfsprekendheid. Ook voelen branches zich bij hun initiatieven niet altijd voldoende ondersteund vanuit de overheid. Vooral vanuit de geraadpleegde deskundigen worden nog suggesties gedaan voor een verdere versterking van de aanpak. Ze wijzen daarbij op de mogelijkheden van verdere kennisopbouw, het invoeren van periodieke gezondheidstesten (gehoortesten), het vervlechten van de arbeidsrisico's in andere thema's (duurzame inzetbaarheid, efficiënter werken, vakmanschap) en in bestaande structuren (beroepsopleidingen) en het opstellen/verspreiden van aansprekende praktijkvoorbeelden.

Bij het in stand houden en/of versterken van de branche-initiatieven is volgens de gesprekpartners ook een rol weggelegd voor de overheid. Zij zouden moeten zorgen voor de juiste randvoorwaarden. Zo is het belangrijk dat er bij de Inspectie SZW aandacht blijft voor moeilijk waarneembare arbeidsrisico's. Ook zou de overheid invulling moeten geven aan de voorgenomen vervolgstappen naar aanleiding van het SER-advies rondom de toekomst van de arbeidsgerelateerde zorg. Het uitdragen van het belang van de aanpak van moeilijk waarneembare arbeidsrisico's en het (minimaal in woord) erkennen van de meerwaarde van branchespecifieke aanpakken (zoals branche-instituten) zijn andere genoemde rollen die de overheid zou moeten/kunnen vervullen.

Lessen voor de toekomst

Op basis van het bovenstaande zijn de volgende 'lessen voor de toekomst' richting de opdrachtgever geformuleerd.

1) Bevorder de instandhouding van branchespecifieke initiatieven gericht op de kennisontwikkeling, informatieverstrekking en ondersteuning.
2) Stimuleer dat andere branches ook dergelijke initiatieven (zie les 1) ontwikkelen.
3) Stimuleer dat branches werken aan een goede kennisbasis. Bevorder dat zij daarbij gebruik maken van bestaande – maar nog onbenutte – kennis.
4) Stimuleer kennisoverdracht over moeilijk waarneembare arbeidsrisico's via de beroepsopleidingen.
5) Draag als overheid het belang van de aanpak van moeilijk waarneembare arbeidsrisico's actief uit in woord en daad. Zoek daarbij verbinding met andere thema's, zoals duurzame inzetbaarheid.
6) Stimuleer – vanuit het oogpunt van kennisontwikkeling – bij verdere initiatieven rondom moeilijk waarneembare arbeidsrisico's dwarsverbanden tussen reguliere zorgkennis en arbokennis.

1. Inleiding

1.1 Aanleiding

In het beleid rondom ***gezond en veilig werken*** is de verantwoordelijkheid steeds meer bij werkgevers en werknemers zelf komen te liggen. De gedetailleerde 'middelvoorschriften' van de overheid hebben hierbij plaatsgemaakt voor 'doelvoorschriften' waarin het uiteindelijk gewenste resultaat centraal staat. Werkgevers en werknemers kunnen dan zelf gezamenlijk afspraken maken over maatregelen waarmee voldaan wordt aan deze doelvoorschriften. Een belangrijk uitgangspunt van de Arbowet is daarbij dat werkgevers periodiek arborisico's binnen hun organisatie in kaart brengen (via de RI&E) en vervolgens beheersmaatregelen treffen die daaruit voortvloeien. Daarmee wordt beoogd om de blootstelling van werknemers aan arborisico's zo veel mogelijk te beperken en aldus schade door ongezond en onveilig werken te vermijden.

Belangrijk voor de mate waarin effectieve beheersmaatregelen worden getroffen is de heersende veiligheidscultuur in individuele arbeidsorganisaties of in een branche. Deze veiligheidscultuur wordt onder meer bepaald door de perceptie bij werkgevers en werknemers van bepaalde arborisico's. Daar waar men zich – bijvoorbeeld door onvoldoende kennis – niet bewust is van de risico's kunnen verkeerde afwegingen worden gemaakt en noodzakelijke maatregelen achterwege blijven. In hoofdstuk 2 komen we nog terug op de definitie van het begrip ***'risicoperceptie'***.

Ook de mate waarin en het moment waarop de (gevolgen van) arborisico's zich manifesteren zijn van invloed op de risicoperceptie. Dit vraagstuk doet zich in het bijzonder voor bij het onderwerp dat centraal staat in deze studie, namelijk de zogenoemde ***moeilijk waarneembare arborisico's***. Tijdens de uitvoering van het onderzoek hebben we gemerkt dat dit type arborisico's om nadere toelichting vraagt. Het begrip 'moeilijk waarneembaar' kan namelijk verschillende dimensies hebben. Het hoeft niet uitsluitend betrekking te hebben op de zichtbaarheid of waarneembaarheid van het risico zelf. We spreken ook van moeilijk waarneembare arborisico's als het risico zelf wel goed waarneembaar is, maar de nadelige gevolgen ervan voor de werknemers niet. Kern van de risico's die onderwerp van deze studie zijn, is dat de (gezondheids)effecten niet acuut optreden maar zich pas na geruime tijd manifesteren. In het 'sluipenderwijs' optreden van gezondheidsschade onderscheidt dit type risico's zich van goed waarneembare arborisico's. Deze tegenstelling komt ook tot uitdrukking in het type beleid dat door arbeidsorganisaties gevoerd dient te worden, namelijk gezondheidsbeleid (de beheersing van moeilijk waarneembare arborisico's met sluipenderwijs optredende effecten) versus arbeidsveiligheidsbeleid (de beheersing van goed waarneembare arborisico's die acuut gevaar opleveren voor werknemers die hieraan blootgesteld worden).

Risico's die niet goed waarneembaar zijn en/of waarvan de gevolgen zich pas na geruime tijd manifesteren, worden dikwijls onderschat. Bij dergelijke is het dan ook lastiger om een doeltreffende communicatie/voorlichting op te zetten en komen

werkgevers en werknemers moeilijk(er) tot het treffen van gerichte beheersmaatregelen. De verwachting is dan ook dat op dit punt nog de nodige 'winst' kan worden behaald. Vanuit deze optiek is door het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW) het initiatief genomen om een onderzoek te verrichten naar de mogelijkheden om tot een ***versterkte aanpak van de risicoperceptie*** van dit type arborisico's te komen. Bij voorbaat had het ministerie het 'speelveld' van de opdracht al afgebakend tot vier hoofdcategorieën risico's, namelijk gevaarlijke stoffen, biologische agentia, fysieke belasting en fysische arbeidsbelasting. Bureau Bartels heeft dit onderzoek in de tweede helft van 2014 en het eerste kwartaal van 2015 uitgevoerd.

1.2 Doelstelling en aanpak

In deze paragraaf gaan we achtereenvolgens in op de doelstelling en de aanpak van het onderzoek.

Doelstelling

Het ministerie van SZW beoogde met dit onderzoek inzicht te krijgen in mogelijkheden voor nieuwe impulsen aan de verbetering van de risicoperceptie van moeilijk waarneembare arborisico's door het veld. Vanuit dit perspectief was de ***doelstelling*** van het onderzoek als volgt geformuleerd:

Het identificeren van moeilijk waarneembare arborisico's waar snel de meeste 'winst' te boeken valt, het aanreiken van handvaten voor de aanpak van deze risico's door het veld en het destilleren van lessen om een versterkte aanpak door het veld te realiseren.

Uit deze doelstelling blijkt dat er in het onderzoek ***drie thema's*** centraal hebben gestaan.

Bij het eerste thema stond de vraag centraal bij welke (sub)typen moeilijk waarneembare arborisico's er sprake is van de ***hoogste 'winstpotentie'*** in die zin dat er mogelijk snel significante verbeteringen in de risicoperceptie en de aanpak van dit type risico's gerealiseerd zouden kunnen worden. Hierbij is ook specifiek gekeken naar branches waar deze risico's vooral spelen. De uitkomsten op dit eerste thema worden hierna in paragraaf 1.3 samengevat.

Nadat bij het vorige thema de moeilijk waarneembare arborisico met de hoogste 'winstpotentie' zijn geïdentificeerd, is vervolgens nagegaan welke ***handvaten*** bestaan waarmee betrokken actoren in branches deze potentie ook daadwerkelijk kunnen 'verzilveren'. Om deze handvaten aan te kunnen dragen hebben we enerzijds getoetst in hoeverre deze actoren bereid zijn om de aanpak van moeilijk waarneembare arborisico's te versterken en welke mogelijkheden zij daartoe binnen hun branche zien. Anderzijds is ook in kaart gebracht welke initiatieven in het verleden al zijn genomen en welke min of meer concrete voornemens voor 'acties' er in de nabije toekomst bestaan.

In het verlengde van het bovenstaande lag bij het derde thema de focus op het destilleren van ***lessen voor beleid*** om een versterkte aanpak van moeilijk waarneembare arborisico's door het veld te bevorderen. Dit hield in dat we bij dit thema met name aandacht hebben besteed aan initiatieven of in te vullen randvoorwaarden

waarmee het veld gemotiveerd en gemobiliseerd kan worden om daadwerkelijk aan de slag te gaan met de aangereikte handvaten.

Aanpak

Het onderhavige onderzoek is in een aantal stappen uitgevoerd. De kern van het onderzoek bestond uit een ***drietal stappen***, die we in schema hebben gevisualiseerd.

Figuur 1.1 Stappenplan onderzoek versterkte aanpak moeilijk waarneembare arborisico's

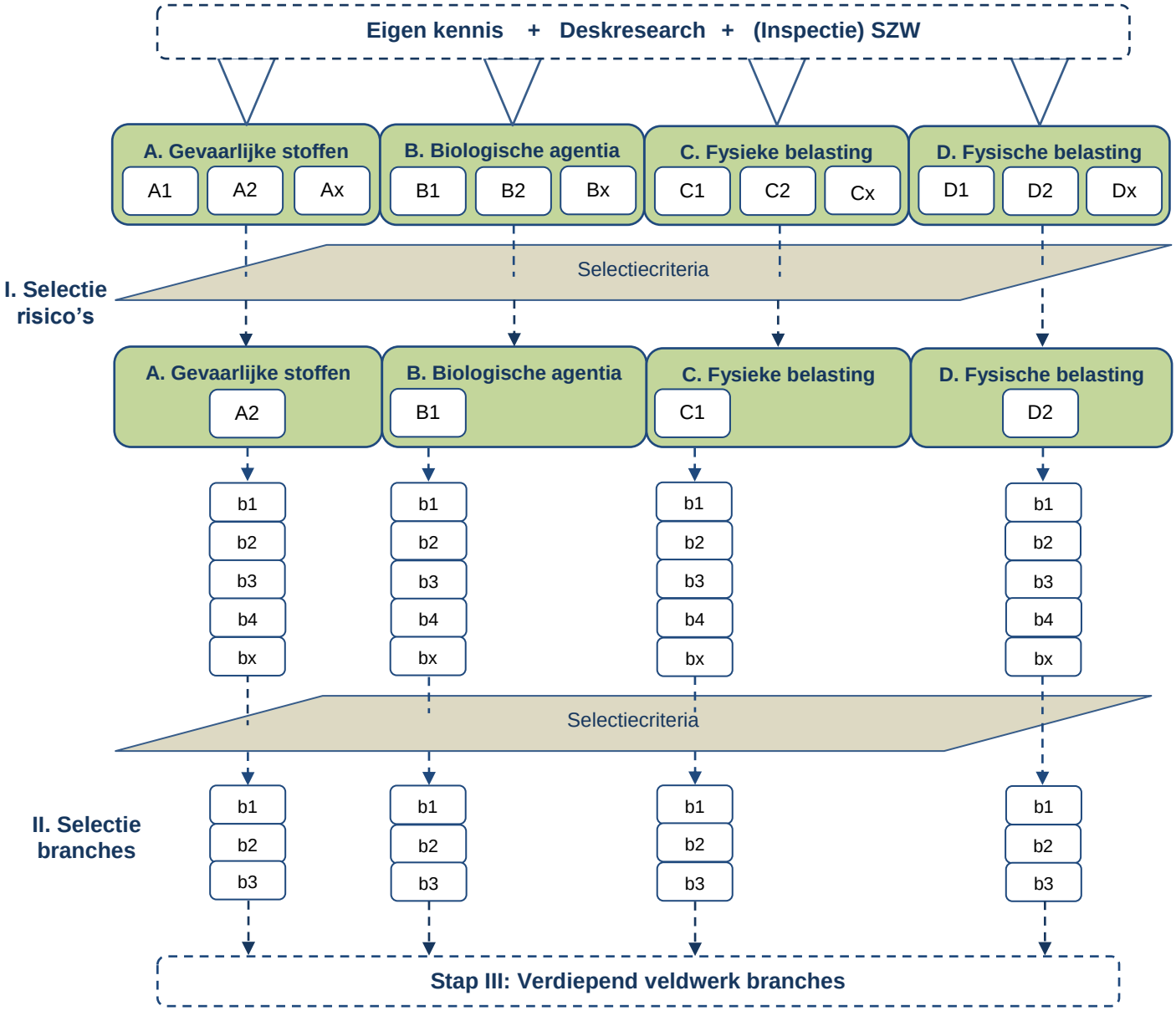

Legenda: An, Bn, etc. = typen arborisico's
b = branche

In het onderstaande zullen we deze stappen de revue laten passeren en kort toelichten.

De eerste stap had betrekking op de ***selectie van risico's***. Hiervoor is al opgemerkt dat het onderzoek door de opdrachtgever vooraf al was afgebakend tot vier hoofdcategorieën van arbeidsrisico's. Onder elk van deze hoofdcategorieën vallen echter verschillende

subcategorieën risico's. Op grond van bestaande informatie dat verkregen is via literatuur en gesprekken met sleutelpersonen bij het ministerie van SZW en de Inspectie SZW hebben we – in samenspraak met de opdrachtgever – subtypen risico's geselecteerd waarvan verwacht mag worden dat hier de hoogste 'winstpotentie' te behalen valt. In de volgende paragraaf is weergegeven welke subtypen moeilijk waarneembare arbeidsrisico's in het onderzoek centraal zijn komen te staan.

In het verlengde hiervan hebben we als tweede stap ***branches*** geïdentificeerd en ***geselecteerd*** waar de geselecteerde risico's vooral spelen. Per risico zijn we – wederom in nauwe samenspraak met de opdrachtgever – tot een selectie van drie branches gekomen. Eén branche kwam bij twee arbeidsrisico's in de selectie naar voren. Door deze 'dubbeling' bedraagt het totale aantal branches dat in dit onderzoek is meegenomen elf. In de volgende paragraaf geven we weer om welke branches het hierbij gaat.

Als derde stap hebben we ***verdiepend veldwerk*** verricht onder betrokkenen bij de geselecteerde branches. Per branche is gezocht naar gesprekspartners die het meest geschikt waren om de vragen over de risicoperceptie bij werkgevers en werknemers in hun branche, eerder ontplooide initiatieven voor de aanpak van het geselecteerde arbeidsrisico, voorgenomen initiatieven, de (on)mogelijkheden van en bereidheid tot een versterkte aanpak bij de branche en in te vullen randvoorwaarden te beantwoorden. Het ging hierbij dan om vertegenwoordigers van sociale partners, branche-instituten, Inspectie SZW, branchedeskundigen en dergelijke.

In totaal hebben we in het verdiepend veldwerk 32 personen geraadpleegd. Daar waar benaderde personen af zagen van deelname aan het onderzoek, had dit vooral te maken met een gebrek aan (actuele) kennis over de materie. Deze personen hebben ons dan veelal wel weer 'op het spoor gebracht' van meer geschikte gesprekspartners. In een belangrijk deel van de gevallen zijn face-to-face gesprekken gevoerd. In de resterende gevallen is op verzoek van de gesprekspartner of om praktische redenen gekozen voor een telefonisch interview. In bijlage I is weergegeven welke personen we geraadpleegd hebben voor het onderzoek.

De uitkomsten die met de voorgaande stappen zijn verkregen zijn ***geanalyseerd*** en in deze ***rapportage*** op schrift gesteld. Hierin is ook een aantal succesvolle en inspirerende praktijkvoorbeelden van aanpakken van moeilijk waarneembare arbeidsrisico's 'vervlochten'. Op verschillende plaatsen in het rapport zijn deze ***good practices*** als illustratie in kaders geplaatst.

1.3 Motivering selectie risico's en branches

In deze paragraaf staan de uitkomsten van de eerste twee stappen uit het stappenplan centraal, namelijk de keuze van typen arborisico's en bijbehorende branches waarop het verdiepende veldwerk zich vervolgens heeft geconcentreerd. In het onderstaande zullen we deze keuze nader toelichten en onderbouwen.

Selectie risico's

Hiervoor is al opgemerkt dat de opdrachtgever bij voorbaat het onderzoek had afgebakend tot een viertal hoofdcategorieën moeilijk waarneembare arbeidsrisico's. De eerste deelstap was het selecteren van subcategorieën risico's met de hoogste 'winstpotentie'. Voor elke hoofdcategorie hebben we één type risico geselecteerd. Hierbij zijn we als volgt te werk gegaan.

In de verschillende gesprekken met sleutelpersonen werden we gewezen op de risicoanalyse zoals die door de Inspectie SZW en deskundigen is opgesteld ten behoeve van het Meerjarenplan 2015-2018[4]. In deze risicoanalyses zijn onder meer schattingen gemaakt van:

- de omvang van de risicopopulatie (dus het potentieel aantal werknemers dat aan het betreffende risico wordt blootgesteld);
- het aantal werknemers dat daadwerkelijk gezondheidsschade heeft opgelopen;
- de kans op gezondheidsschade (het geschatte aantal werknemers met gezondheids-schade als aandeel van de geschatte totale risicopopulatie. De Inspectie SZW hanteert hierbij kansscores[5]);
- het gezondheidseffect dat optreedt als gevolg van de blootstelling (de Inspectie SZW hanteert hierbij effectscores met een oplopende schaal van gezondheidseffecten aan de hand van gewogen disability weights[6]).

In schema 1.1 zijn voor de gehanteerde indeling in hoofdcategorieën en 'onderliggende' subcategorieën de schattingen weergegeven. Hoewel gewaakt moet worden om aan de uitkomsten van deze analyses een absolute waarde te hechten (het betreffen ten slotte schattingen), geven ze wel het nodige 'reliëf' voor de onderlinge vergelijking van de risico's.

In nauwe samenspraak met de opdrachtgever hebben we op basis van de onderstaande gegevens (schema 1.1) vier subrisico's – voor elke hoofdcategorie één – gekozen. Deze zijn in schema 1.1 cursief weergegeven. Hierbij tekenen we aan dat 'dynamische overbelasting' nog verder uitgesplitst kan worden in tillen en dragen, duwen en trekken, repeterende bewegingen en trillingen. In het onderzoek hebben we ons geconcentreerd op 'tillen, dragen, duwen en trekken' samen. In het navolgende hanteren we voor dit type dynamische overbelasting de meer gangbare term, namelijk 'kracht zetten'.

In bijlage II hebben we voor elk van de vier gekozen subrisico's een nadere beschrijving

---

4 I-SZW, *Inspectiebrede Risicoanalyse 2013*, 2014 (zowel hoofdrapport als separaat naslagwerk).

5 Zie de kolom 'Kansscore' in schema 1.1. De kansscore loopt op van 1 tot 7. Daarbij geldt:: 1 (0% tot 1% van werknemers ondervindt schade), 2 (schadekans 1% – 2,5%), 3 (schadekans 2,5% - 5%), 4 (schadekans 5% - 10%), 5 (schadekans 10% - 25%), 6 (schadekans 25% - 50%) en 7 (schadekans 50% - 100%).

6 Zie de kolom 'Effectscore' in schema 1.1. Hiervoor is een zevenpuntschaal gehanteerd, waarbij overlijden ergste effect is. De scores zijn gebaseerd op de zogenaamde 'disability weights', die onder ander door de Wereld Gezondheidsorganisatie (WHO) worden gebruikt bij het berekenen van 'disability-adjusted life years' (DALY's). Daarbij wordt zowel rekening gehouden met de mate waarin de aandoening de kwaliteit van leven aantast, als de mate waarin de aandoening tot eerder overlijden leidt. Voor elke aandoening is een 'disability weight' vastgesteld, die de ernst van de aandoening weergeeft op een schaal van 0 (best mogelijke gezondheid) tot 1 (slechtst mogelijke gezondheid). De effectscores zijn als volgt: 1 (disability weight 0 – 0.025), 2 (0.025 – 0.05), 3 (0.05 – 0.10), 4 (0.10 – 0.20), 5 (0.20 – 0.40), 6 (0.40 – 0.75), 7 (0.75 - 1.0). Daarbij is rekening gehouden met het feit dat veel arbeidsgerelateerde aandoeningen van minder ernstige aard zijn. Dit betekent dat, om voldoende diversiteit te krijgen, de indeling van de 7-punts schaal niet lineair is.

van de aard en ernst van de problematiek, de omvang van de risicogroep en de gezondheidsschade weergegeven. Deze zijn gebaseerd op de risicoanalyse zoals hiervoor weergegeven.

Schema 1.1 Gebruikte gegevens voor de selectie van subrisico's

Hoofdtype/subtype risico	Omvang risicogroep	Gezondheids-schade[7]	Kans-score	Effect-score
Gevaarlijke Stoffen*				
Allergenen	*2.000.000*	*41.750*	*2*	*2*
Bijtende en irriterende stoffen	1.600.000	<21.000	2	3
Reprotoxische stoffen	235.000	5.000	2	5
Kankerverwekkende en mutagene stoffen	225.000	750	1	6
Vluchtige organische stoffen	50.000	460	1	3
Bestrijdingsmiddelen/biociden	40.000	3	1	3
Verboden gezondheids-schadelijke stoffen	Nihil	-	-	-
Biologische agentia				
Afkomstig van mensen	*1.400.000*	*20.000*	*2*	*3*
Afkomstig van dieren	280.000	>7.650	3	4
Afkomstig van (water-vernevelende) installaties	407.000	150	1	5
Gericht werken met biologische agentia (in laboratoria)	21.000	10	1	4
Fysieke belasting				
Dynamische overbelasting	*2.400.000*	*71.000*	*3*	*3*
Waarvan kracht zetten	*1.500.000*	*49.000*	*3*	*3*
Statische overbelasting	3.100.000	20.300	1	2
Energetische overbelasting	3.200.000	51.000	2	1
Beeldschermwerk	2.600.000	40.000	3	1
Fysische omgeving**				
Geluid	*1.825.000*	*100.000*	*4*	*2*
Klimaat	440.000	525	4	2
Werken onder overdruk	65.000	700	2	3

Bron: I-SZW, *Inspectiebrede Risicoanalyse 2013*

* Bij 'gevaarlijke stoffen' zijn asbest en nano-deeltjes buiten beschouwing gelaten, omdat dit binnen het SZW al de nodige beleidsaandacht krijgt.

** Bij deze hoofdcategorie was straling bij voorbaat al uitgesloten door de opdrachtgever, omdat hier andere beleidstrajecten voor spelen.

Selectie branches

Bij het identificeren van deze 'winstpotentie' is ook rekening gehouden met de branches waarin de moeilijk waarneembare risico's spelen. Immers, de 'winst' die bij moeilijk waarneembare arborisico's behaald kan worden, hangt nauw samen met de mate waarin branches met deze risico's te maken hebben en de omvang van de risicogroep werknemers in de betreffende branches.

Voor elke gekozen subrisico hebben we dus branches geïdentificeerd waar deze risico's

[7] Dit betreft het aantal mensen – binnen de groep van blootgestelde werknemers – dat ook daadwerkelijk gezondheidsschade oploopt als gevolg van de blootstelling.

vooral (of in ieder geval) spelen. Bij een deel van de risico's gaf het rapport van de Inspectiebrede Risicoanalyse een opsomming van branches die met het betreffende risico te maken had, (deels) voorzien van onderliggende cijfers[8]. Dit gold bijvoorbeeld voor allergenen[9], biologische agentia overgedragen op mensen en geluid. Om een goede spreiding over verschillende typen branches te krijgen, zijn sommige branches die eveneens een grote risicopopulatie hebben achterwege gelaten[10]. Bij fysieke belasting werd in het I-SZW rapport uitsluitend een aantal branches genoemd waar 'kracht zetten' speelt, zonder dit met cijfers te onderbouwen. In aanvulling hierop hebben we nog naar de meest recente NEA-cijfers gekeken om branches te selecteren.

In samenspraak met de opdrachtgever is een uiteindelijke keuze gemaakt voor nader te verkennen branches. Per saldo heeft het onderzoek zich gericht op de volgende (sub)typen moeilijk waarneembare arborisico's met bijbehorende branches (zie figuur 1.2). Daarmee werd het 'speelveld' van het verdere veldwerk binnen dit onderzoek afgebakend.

Figuur 1.2 Geselecteerde subtypen moeilijk waarneembare risico's en branches

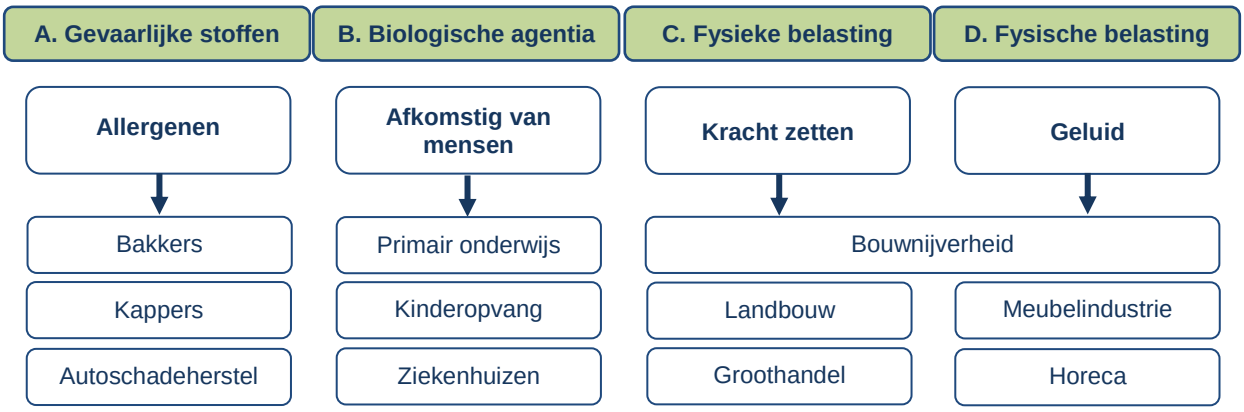

Gemakshalve hanteren we in de rest van het rapport de term 'biologische agentia' waar we 'biologische agentia afkomstig van mensen' bedoelen.

1.4 Leeswijzer

De ***opbouw van dit rapport*** is verder als volgt. In hoofdstuk 2 bespreken we de stand van zaken wat betreft de risicoperceptie in de geselecteerde sectoren ten aanzien van de vier onderscheiden arbeidsrisico's. De initiatieven die de sectoren tot op heden hebben ondernomen om te komen tot een vergroting van de risicoperceptie en tot een aanpak

[8] Zo wordt uit de gegevens duidelijk dat van het totaal aantal werknemers dat blootstaat aan biologische agentia afkomstig van mensen (1.410.140 werknemers) 35% werkzaam is in scholen, 20% in ziekenhuizen en 7% in kinderdagverblijven. Voor de andere risico's is een nadere uitsplitsing van cijfers naar branche niet voorhanden. ,

[9] Waarbij specifiek bij allergenen vanuit het 'veld' is aangegeven dat de keuze voor hun branche mede het gevolg is van het onderzoek/registratiesystemen die in deze branches uitgevoerd c.q. aanwezig zijn. Door deze kennisbasis lijken deze branches het – in de risicoanalyse – veel slechter dan andere branches te doen, terwijl andere branches veelal een 'witte vlek' hebben wat betreft kennis en data over het arborisico.

[10] Zo hebben we bij biologische agentia wel voor de ziekenhuizen gekozen, maar niet voor een andere zorgsector waar dit speelt, namelijk de thuiszorg. Een aanvullend argument was dat de thuiszorg momenteel met veel ontslagen te maken heeft, waardoor een versterkte aanpak in dit tijdsgewricht weinig kans van slagen zal hebben.

van de vier arbeidsrisico's worden behandeld in hoofdstuk 3. De mogelijkheden om te komen tot een versterkte aanpak worden behandeld in hoofdstuk 4. Daarbij kijken we naar de plannen die de sectoren zelf al hebben voor de toekomst, maar ook naar aanvullende mogelijkheden die door gesprekspartners zijn genoemd. Tevens besteden in dit hoofdstuk aandacht aan de randvoorwaarden die volgens de gesprekspartners zouden moeten worden ingevuld om te zorgen dat sectoren ook daadwerkelijk vorm en inhoud kunnen geven aan hun verantwoordelijkheid op dit punt. Ten slotte presenteren we in hoofdstuk 5 de conclusies en bieden we de opdrachtgever een aantal lessen voor de toekomst.

.

2. STAND VAN ZAKEN RISICOPERCEPTIE

2.1 Inleiding

Met moeilijk waarneembare arbeidsrisico's worden dus arbeidsrisico's bedoeld waarbij over het algemeen sprake is van een beperkte risicoperceptie, doordat deze risico's niet zichtbaar zijn en/of de gevolgen zich pas na geruime tijd manifesteren. Het verder stimuleren van de risicoperceptie is naar de verwachting van het ministerie daarom één van de belangrijkste aangrijpingspunten om te komen tot een versterkte aanpak door het veld. In dit hoofdstuk wordt eerst nader uiteengezet wat onder risicoperceptie wordt verstaan (paragraaf 2.2). Vervolgens gaan we in op de huidige stand van zaken rond de risicoperceptie bij werkgevers en werknemers van de in dit onderzoek betrokken sectoren. Daarbij staan we achtereenvolgens stil bij het arbeidsrisico allergenen (paragraaf 2.3), biologische agentia (paragraaf 2.4), kracht zetten (paragraaf 2.5) en schadelijk geluid (paragraaf 2.6). In paragraaf 2.7 vatten we de uitkomsten van de voorgaande paragrafen kort samen.

2.2 Definitie risicoperceptie

Er bestaan verschillende definities van risicoperceptie. Een aantal van deze definities is hieronder weergegeven.

Risicoperceptie is:

- de beleving van een risico (door werkgevers en werknemers)
- de psychologische en maatschappelijke inschatting van risico's. Deze kan afwijken van de wetenschappelijk ingeschatte risico's (Commissie Genetische Modificatie)
- het geheel van meningen, oordelen, affect en houding van mensen ten opzichte van risicovolle activiteiten en technologieën (Pidgeon, Hood, Jones, Turner en Gibson, 1992)
- iemands subjectieve inschatting van zijn kans op ziekte of gezondheidsschade (http://www2.bsl.nl/zorgcontext/)

De vier definities laten zien dat risicoperceptie gekenmerkt wordt door subjectiviteit. Het gaat om belevingen, meningen, oordelen en subjectieve inschattingen omtrent de omvang van de risico's. Dit in tegenstelling tot de wetenschappelijke benadering van risico's, waarbij risico's op een objectieve en eenduidige wijze worden gekwantificeerd. Ook de GGD-richtlijn Risicocommunicatie (waarin specifiek aandacht is voor risicoperceptie) benoemt dit onderscheid tussen de wetenschappelijke, waardevrije en kwantitatieve bepaling van de risico's en de subjectieve beoordeling van de risico's (risicoperceptie).

Op basis van de gesprekken met de in dit onderzoek betrokken personen hebben we geconcludeerd dat de term risicoperceptie – wanneer we het hebben over arbeidsrisico's – verschillende deelaspecten omvat. De respondenten geven namelijk aan dat werkgevers en werknemers vaak wel weten dat een bepaald moeilijk waarneembaar arbeidsrisico zich voordoet in het bedrijf/in de branche waar zij werken. Vanuit die gedachte zou je dan al snel kunnen concluderen dat de risicoperceptie hoog is en dat er

helemaal geen sprake is van een moeilijk waarneembaar arbeidsrisico. Het bewustzijn van het bestaan van een arbeidsrisico wil echter nog niet zeggen dat werkgevers en werknemers precies weten welke (gezondheids)effecten de blootstelling aan het arbeidsrisico kan hebben. Mede daardoor zullen ze zich ook niet altijd voldoende bewust zijn van het belang om zelf maatregelen te treffen om blootstelling zo veel mogelijk te voorkomen en gezond te kunnen werken. Juist dat laatste aspect van risicoperceptie (dat aanzet tot handelen) is wat je als branche zou willen bereiken. Het meenemen van deze verschillende aspecten van risicoperceptie in de analyses in dit onderzoek is daarom belangrijk.

We hebben wat betreft die risicoperceptie de volgende drie aspecten onderscheiden:
1. (mate van) bewustzijn dat er in een branche/bedrijf een bepaald arbeidsrisico is;
2. (mate van) bewustzijn van de (kans op en aard van de) gezondheidseffecten die blootstelling aan het arbeidsrisico kan hebben;
3. (mate van) bewustzijn van belang om zelf maatregelen te treffen om blootstelling te voorkomen/te beperken.

Bij de genoemde aspecten is sprake van een zekere ‘volgtijdelijkheid’. Dat wil zeggen dat risicoperceptie op aspect 1 nodig is om ook tot risicoperceptie op aspect 2 te kunnen komen. Risicoperceptie op aspect 3 is alleen maar mogelijk wanneer er sprake is van risicoperceptie op aspect 1 en liefst ook op aspect 2. Immers, hoe groter de kennis van de aard en (gezondheids)effecten van een arbeidsrisico, hoe groter de kans dat mensen zich bewustzijn van het belang om zelf maatregelen te treffen en gezonder te gaan werken. De genoemde driedeling wordt in de rest van dit rapport gehanteerd bij de analyse en weergave van de onderzoeksresultaten.

In het onderzoek willen we ook graag zicht krijgen op de huidige stand van zaken rond de risicoperceptie bij werkgevers en werknemers ten aanzien van de geselecteerde arbeidsrisico’s. In de gesprekken met de respondenten is hier navraag naar gedaan. De resultaten hiervan staan vermeld in de volgende paragrafen.

2.3 Risicoperceptie rond allergenen

In deze paragraaf behandelen we de stand van zaken bij allergenen, in sectoren bakkers, kappers en autoschadeherstelbedrijven.

Bakkers

Vanuit de bakkers wordt door respondenten naar voren gebracht dat op sectorniveau zeer goed bekend is dat het werken met meelstof een belangrijk arbeidsrisico vormt. Er zijn de afgelopen 15 jaar zeker vier uitgebreide surveys gedaan om het probleem bij de bakkers in beeld te krijgen. De sector hecht veel belang aan dit arbeidsrisico en heeft in de afgelopen jaren ook actief ingezet op het onder de aandacht brengen van de risico’s van het werken met meelstof[11] bij werkgevers en werknemers. In welke mate dit heeft geleid tot een risicobewustzijn bij de groepen is volgens hen echter moeilijk precies te

[11] In paragraaf 3.4 komen deze activiteiten nader aan bod.

zeggen. Uit de eindevaluatie van het arboconvenant grondstofallergie (2007)[12] kwam naar voren dat 83% van de werknemers (bij ambachtelijke en industriële bakkers) naar eigen zeggen bekend was met de gezondheidsrisico's van meelstof. Sindsdien is er geen specifiek onderzoek meer uitgevoerd naar de bekendheid van de risico's rond meelstof.

Wel wordt vanuit de respondenten aangegeven dat alle werkgevers en werknemers op zich bekend zouden moeten/kunnen zijn met meelstof als arbeidsrisico. Vanuit het gezondheidsbewakingssysteem (GBS, wordt nader behandeld in paragraaf 3.2) dat in de sector wordt gehanteerd, worden alle werkgevers en werknemers elke vier jaar persoonlijk benaderd voor deelname aan het onderzoek[13] (met als doel de vroege opsporing van grondstofallergie bij werknemers). Van de ongeveer 8.500 werknemers die zijn benaderd, heeft 70% in 2011 ook daadwerkelijk de vragenlijst ingevuld. Ook vrijwel alle werkgevers zijn bereid gebleken om mee te werken aan het GBS (door namen van werknemers door te geven).Dit betekent dat de informatie over meelstof als arbeidsrisico een groot deel van de werknemers en werknemers in ieder geval heeft bereikt.

De vraag is dan in hoeverre 'weet hebben van' het bestaan van arbeidsrisico ook leidt tot bewustzijn op de andere twee onderscheiden aspecten van risicoperceptie; inzicht in de (kansen op en aard van) gezondheidsrisico van blootstelling en bewustzijn over het belang om zelf maatregelen te treffen om gezond te werken. Concrete cijfers daaromtrent ontbreken. Wel is de verwachting van respondenten dat werkgevers en werknemers in de loop van de jaren in toenemende mate bekend zijn geraakt met de gezondheidseffecten die meelstof kan hebben en dat zij meer actie hebben ondernomen om de blootstelling aan meelstof te beperken. Zo wordt in de praktijk zichtbaar dat het werken met afzuigsystemen meer gemeengoed is geworden. Dit toenemende bewustzijn is naar verwachting van de respondenten mede te danken aan de actieve informatievoorziening over meelstof, het feit dat er veel contacten zijn met collega-bedrijven (iedereen kent hierdoor wel iemand met meelstofallergie) en dat werkgevers vanuit de sector actief worden gewezen op hun verantwoordelijkheid om stappen op dit punt te ondernemen.

Toch beseffen de respondenten zeker dat niet bij alle werkgevers en werknemers sprake is van een goede risicoperceptie. Dit wordt onderschreven door bevindingen van de Inspectie SZW (zie tabel 2.1). Een reden die hiervoor wordt aangedragen is dat het vanuit de sectorpartijen lastig is om de werknemers te bereiken. Vanuit het GBS merken ze dat bijvoorbeeld niet alle werknemers die op basis van de test gevoelig blijken te zijn voor meelstof, ook daadwerkelijk actie ondernemen en ingaan op de mogelijkheid tot nader onderzoek en begeleiding (een bezoek aan de bakkerspoli). Dit heeft volgens respondenten onder andere te maken met het gemiddeld lage opleidingsniveau van de werknemers. Beschikbare (schriftelijke) informatie en voorlichting komen daardoor minder goed aan. Daarnaast bestaat volgens enkele gesprekspartners bij een deel van de werknemers de angst om hun baan te verliezen of te moeten kiezen voor een heel ander vak wanneer blijkt wanneer ze gevoelig zijn voor meelstof. Ze sluiten als het ware hun ogen voor de risico's om hun werk te kunnen behouden.

---

[12] 'Eindevaluatie arboconvenant grondstofallergie', Bureau Bartels (2007).

[13] Werkgevers worden geïnformeerd per brief en telefonisch benaderd om de namen door te geven van de werknemers die blootstaan aan meelstof. Werknemers worden benaderd met de vraag om een vragenlijst in te vullen op basis waarvan kan worden bepaald of er aanwijzingen zijn dat iemand gesensibiliseerd is.

Een ander knelpunt dat vanuit de respondenten is genoemd is dat meelstofallergie veelal niet herkend wordt in het reguliere zorgcircuit. Mensen gaan met hun klachten veelal naar de huisarts en/of belanden bij longartsen. De praktijk leert volgens de respondenten dat huisartsen en specialisten vaak bij het zoeken naar de oorzaak van klachten niet of niet voldoende kijken naar het werk dat mensen doen. De klachten worden behandeld, maar de echte oorzaken worden niet in beeld gebracht en aangepakt[14]. Hierdoor zijn mensen met klachten zich niet vroegtijdig bewust van de risico's van hun vak en komen ze niet tijdig in actie om verergering van de klachten te voorkomen en passende maatregelen te treffen in hun werk.

Bedrijfsartsen zouden op dit punt een rol kunnen spelen. Het huidige systeem van de arbozorg leidt er volgens respondenten echter toe dat in een sector met veel kleine bedrijven de toegang tot de bedrijfsarts beperkt is. Ze geven aan dat de bedrijfsarts pas in beeld komt als er sprake is van enkele weken verzuim. Bovendien is de kennis en deskundigheid bij bedrijfsartsen/arbodiensten volgens respondenten in toenemende mate ontoereikend. De nadruk bij arbodienstverlening is komen te liggen op verzuimbeleid en re-integratie niet zozeer op het overbrengen van inhoudelijke kennis van arbeidsrisico's en het erkennen van de gezondheidsproblemen als gevolg van werk. Ook door een terugloop van het aantal arbeidshygiënisten bij arbodiensten is de deskundigheid verminderd, aldus enkele respondenten.

In de onderstaande tabel zijn de uitkomsten rond de risicoperceptie in de sector van de bakkers samengevat. Daarbij zijn de drie onderscheiden aspecten van risicoperceptie weergegeven. Indien er concreet cijfermateriaal beschikbaar is over de mate van risicoperceptie is dit weergegeven in de kolom 'concrete cijfers' (een 'nee' in een kolom geeft aan dat er geen concrete cijfers zijn). Het oordeel van de respondenten over de mate van risicoperceptie is opgenomen in de kolom 'schatting respondenten' (een 'nee' in deze kolom wil zeggen dat er geen duidelijke schatting gedaan kon worden). In de laatste kolom zijn de factoren benoemd die volgens de respondenten een stimulerende of juist afremmende invloed hebben op de mate van risicoperceptie bij werkgever en werknemers in de sector.

[14] Deze conclusie wordt ondersteund door het 'SER-Advies Betere Zorg voor werkenden' uit 2014.

Tabel 2.1 Mate van risicoperceptie rond het arbeidsrisico 'allergenen' in de sector bakkers

Aspect	Concrete cijfers	Schatting respondenten	Bepalende factoren
1. Bewust van bestaan arbeidsrisico	Ruime meerderheid van werkgevers en werknemers (zeker 70% - 80%)*	Ruime meerderheid van werkgevers en werknemers	**Stimulerend** ▪ Veel/brede aandacht aan besteed op sectorniveau ▪ Gezondheidsbewakingssysteem
2. Bewust van (kans op) gezondheids-effecten	Nee	Een groeiend aantal werkgevers en werknemers	**Stimulerend** ▪ Gezondheidsbewakingssysteem ▪ Veel contacten tussen bedrijven **Afremmend** ▪ Gemiddeld laag opleidingsniveau medewerkers ▪ Beperkte toegang tot bedrijfsartsen ▪ Meelstofallergie niet herkend in reguliere zorgcircuit en bij bedrijfsartsen
3. Bewust van belang om zelf te handelen (maatregelen te treffen)	78% van geïnspecteerde ambacht. bakkers was in overtreding, 22% van de overtredingen had betrekking op meelstof**	Een groeiend aantal werkgevers en werknemers	**Stimulerend** ▪ Gezondheidsbewakingssysteem ▪ Werkgevers vanuit sector aangesproken op verantwoordelijkheid ▪ Goede ondersteunende instrumenten (handboek stofbeheersing) **Afremmend** ▪ Angst voor verliezen baan ▪ Angst carrière in de sector ▪ Meelstofallergie niet herkend in reguliere zorgcircuit en bij bedrijfsartsen

* Op basis van gegevens uit de eindevaluatie van het arboconvenant en het Gezondheidsbewakingssysteem Bakkers.

** 'Bakkerijen en Zoetwarenbedrijven: arbeidsomstandigheden geïnspecteerd', Inspectie SZW 2012.

Kappers

Ook in de ***kappersbranche*** blijkt er op basis van de gesprekken met de respondenten op sectorniveau zeker sprake van een goed bewustzijn van de arbeidsrisico's rond allergenen te zijn. In het kader van het Arboconvenant Kappers is – in de periode 2002/2006 – uitgebreid aandacht besteed aan het thema 'allergenen' als arbeidsrisico. In die periode zijn veel activiteiten ontplooid richting werkgevers en werknemers, die in het volgende hoofdstuk nader worden belicht. Het uitgebreide aanbod aan informatie en ondersteunende activiteiten en instrumenten heeft volgens de respondenten ervoor gezorgd dat het thema allergenen duidelijk in beeld is gekomen bij zowel werkgevers als werknemers. Dit wordt bevestigd door cijfers die uitwijzen dat na afloop van het arboconvenant in 2006 de ruime meerderheid van de werkgevers en werknemers (respectievelijk 81% en 82%) bekend was met het bestaan van de zogenaamde Gezond Werken Regels rond allergenen en met de opgerichte kapperspoli[15] (respectievelijk 91%

[15] Met het Centrum Huid en Arbeid (de kapperspoli) heeft de kappersbranche een 'eigen' expertise- en interventiecentrum. De kapperspoli bestaat al sinds 1988 maar heeft tijdens het arboconvenant een extra impuls gekregen. Het centrum verzamelt en verspreidt kennis met betrekking tot kapperseczeem en doet onderzoek naar oorzaken, gevolgen en oplossingen. Bovendien begeleidt de kapperspoli mensen bij het terugdringen van werk gerelateerde huidklachten, door het doorvoeren van veranderingen in de werkplek en werksituatie.

en 70%)[16].

Momenteel staan de sociale partners in de sector opnieuw vlak voor de start van een grootschalige campagne. Deze is gericht op een brede implementatie van de recent ontwikkelde arbocatalogus, waarin ook het arbeidsrisico allergenen een thema is. De sociale partners willen een gedragsverandering bij zowel leerlingen, medewerkers, werkgevers, zelfstandigen en scholen realiseren, zodat de inzichten rond veilig en gezond werken algemeen geaccepteerd en nageleefd worden. Aan de activiteiten die in het kader van allergenen op dit punt zullen worden ontplooid zal in het volgende hoofdstuk aandacht worden besteed.

Echter in de periode tussen de beide grootschalige campagnes is er in de sector volgens de respondenten niet veel specifieke aandacht besteed aan informatievoorziening, communicatie en bewustwording richting de achterban omtrent allergenen. Meer recente cijfers die een indicatie kunnen geven van de risicoperceptie ontbreken. De sector heeft daar sinds 2006 geen onderzoek meer naar laten doen. Door de afgenomen aandacht voor het thema op sectorniveau verwachten de respondenten dat het arbeidsrisico minder sterk op het netvlies staat bij werkgevers en werknemers dan ten tijde van het arboconvenant. Deze kans wordt versterk doordat de 'verblijfsduur' van medewerkers in de sector beperkt is. Deze verblijfsduur bedraagt ongeveer 8 tot 9 jaar. Dit betekent dat een groot deel van de mensen die ten tijde van het arboconvenant (2002-2006) 'bereikt' zijn met de informatie, inmiddels de sector al heeft verlaten. De nieuw ingestroomde medewerkers hebben dergelijke informatie en ondersteuning niet of in veel mindere mate gehad.

Het ontbreekt naar verwachting vooral aan een goede perceptie bij individuele kappers ten aanzien van de gezondheidsrisico's die zij zelf lopen en de manier waarop de risico's verminderd zouden kunnen worden. Hierbij speelt volgens de respondenten onder andere mee dat de sector geen sterke arbo- en veiligheidscultuur kent. Het kappersvak wordt niet gezien als een gevaarlijk beroep. Verder geldt volgens respondenten dat de bedrijven veelal klein zijn en niet beschikken over specifieke arbodeskundigheid. Aandacht en interesse voor arborisico's is hierdoor meestal beperkt. Dit wordt nog versterkt door het feit dat kapperseczeem geen thema is dat aansluit bij het 'hippe' karakter van de branche. Uiterlijk is belangrijk en daar passen eczeem en het werken met handschoenen en zonder sieraden niet bij. Verder geldt – net als bij de bakkers – dat kappers moeilijk met schriftelijke informatie te bereiken zijn. De kennis en informatie die beschikbaar is rond (het voorkomen van) kapperseczeem wordt daardoor maar beperkt benut.

Een andere verklaring die is genoemd voor de achterblijvende risicoperceptie is dat de omvang en de ernst van de problematiek rond kapperseczeem niet goed naar voren komt in bijvoorbeeld de verzuimcijfers. Mensen die met klachten lopen melden zich niet vaak ziek. Bij het door de sector opgezette verzuimportaal (ANKO Verzuim) – waar 1.000 bedrijven uit de branche bij zijn aangesloten – komt volgens zeggen van de sector jaarlijks maar één (of enkele keren) een verzuimmelding binnen waarbij kapperseczeem

[16] Bron: 'Eindmonitor en eindevaluatie Arboconvenant Kappers'. Bureau Bartels (2007).

een rol speelt. Op de manier wordt het probleem niet goed zichtbaar en worden werkgevers niet echt gestimuleerd om maatregelen te treffen. Verder wordt ook – net als bij de bakkers – de beperkte toegankelijkheid van de bedrijfsartsen als belemmerende factor genoemd. Hierdoor blijven werknemers langer met klachten doorlopen en worden ze zich niet tijdig bewust van de oorzaken en de mogelijke oplossingen.

De eindevaluatie van het Arboconvenant Kappers biedt cijfers die enig inzicht geven in de mate waarin werkgevers en werknemers zich bewust zijn van het belang om zelf maatregelen te treffen om blootstelling aan de arborisico's rond allergenen zoveel mogelijk te voorkomen. Daarbij is onder andere gekeken naar de mate waarin de Gezond Werken Regels[17] rond allergenen door werkgevers en werknemers zijn toegepast. De cijfers laten zien dat op het niveau van de persoonlijke beschermingsmiddelen de Gezond Werken Regels vrijwel altijd werden opgevolgd. Zo gaf 95% van de ondernemers aan dat in hun kapsalon de regel geldt dat altijd handschoenen worden gedragen bij het blonderen en tijdens het verven (92%). Dit werd grotendeels bevestigd door de werknemers, van wie 90% zei altijd handschoenen te dragen bij het blonderen.

In beduidend mindere mate werden maatregelen getroffen op meer hogere niveaus binnen de Arbeids Hygiënische Strategie, zoals individuele maatregelen (56% van de ondernemers had bijvoorbeeld de regel ingevoerd om maximaal 30 minuten achtereen nat te werken) of bronmaatregelen (49% van de ondernemers gebruikte alleen zuurvrije permanent). Zeker op deze punten was dus nog bewustzijn te winnen. Meer recente cijfers op dit punt zijn niet beschikbaar. De verwachting is ook hier dat de situatie niet sterk verbeterd zal zijn ten opzichte van de situatie in 2006, zeker omdat aan allergene belasting in de sector in de afgelopen jaren geen specifieke aandacht is besteed.

Dat mensen niet altijd gericht werken aan het verminderen van de blootstelling aan allergenen in de kappersbranche wordt volgens respondenten onder andere veroorzaakt door angst om de baan te verliezen of zelfs de sector te moeten verlaten. Verder wijzen respondenten op het feit dat een gezonde werkwijze niet altijd vanaf het begin goed wordt aangeleerd. In de opleidingen is hiervoor tot op heden veelal te weinig aandacht en tijdens stages leren leerlingen niet altijd de juiste werkwijze aan. Werknemers met kapperseczeem die gebruik maken van de kapperspoli leren wel gericht om hun werkwijze en werkomgeving zodanig te organiseren dat blootstelling aan allergenen zoveel mogelijk beperkt wordt. Ten tijde van het arboconvenant werd een bezoek aan de kapperspoli altijd vergoed. Nu is deze brede vergoeding komen te vervallen waardoor de toegankelijkheid van de kapperspoli voor werknemers is beperkt.

De hierboven benoemde uitkomsten voor de kappersbranche zijn schematisch weergegeven in onderstaande tabel.

[17] Om werkgebonden huid- en luchtwegirritaties te voorkomen zijn in het kader van het arboconvenant Gezond Werken Regels opgesteld voor de kappersbranche. Deze beleidsregels gelden voor de gehele branche en zijn bindend voor alle ondernemers met personeel. De regels hebben betrekking op onder andere de taakroulatie (niet te lang 'nat werk' doen) en het gebruik van handschoenen bij het verven en blonderen. Naast de bindende beleidsregels zijn ook niet-bindende richtlijnen opgesteld ten aanzien van de werktechniek (bijvoorbeeld over de werkvolgorde en het niet dragen van ringen en armbanden).

Tabel 2.2 Mate van risicoperceptie rond het arbeidsrisico 'allergenen' in de sector kappers

Aspect	Concrete cijfers	Schatting respondenten	Bepalende factoren
1. Bewust van bestaan arbeidsrisico	Meerderheid werkgevers en werk-nemers kent de Gezond Werken Regels (81%/82%) en de kapperspoli (91%/70%) (2006*)	Verwachting is dat situatie sinds 2006 niet verbeterd zal zijn	**Stimulerend** ▪ Veel/brede aandacht aan besteed op sectorniveau in het verleden ▪ In komende periode nieuwe impuls verwacht voor sectorinitiatieven op dit punt **Afremmend** ▪ Afgelopen jaren weinig specifieke aandacht aan besteed op sectorniveau ▪ Beperkte 'verblijfsduur' van personeel in de sector
2. Bewust van (kans op) gezondheids-effecten	Nee	Onvoldoende bewustzijn op dit punt bij vooral jongere werkgevers en werknemers	**Stimulerend** ▪ Veel/brede aandacht aan besteed op sectorniveau in het verleden **Afremmend** ▪ Geen sterke arbo- en veiligheidscultuur ▪ Omvang en ernst van risico niet goed naar voren in bijvoorbeeld verzuimcijfers ▪ Beperkte toegang tot bedrijfsartsen ▪ Desinteresse bij werkgevers en werknemers (geen hip thema) ▪ Werknemers en werkgevers lastig te bereiken met schriftelijk materiaal
3. Bewust van belang om zelf te handelen (maatregelen te treffen)	Naleving Gezond Werken Regels en richtlijnen (2006). Meerderheid van werk-gevers en werknemers leeft niet alle regels na	Verwachting is dat situatie sinds 2006 niet verbeterd zal zijn	**Stimulerend** ▪ Veel/brede aandacht aan besteed op sectorniveau in het verleden ▪ Kapperspoli **Afremmend** ▪ Onvoldoende aandacht in opleidingen ▪ Angst voor verliezen baan ▪ Angst carrière in de sector ▪ Kapperspoli financieel minder toegankelijk

* Bron: *'Eindevaluatie en eindmeting Arboconvenant Kappers'*, Bureau Bartels (2007).

Autoschadeherstelbranche

Ook voor de autoschadeherstelbranche geldt dat allergenen[18] op sectorniveau als een belangrijk arborisico worden gezien. Verschillende onderzoeken hebben de aard en ernst van de risico's rond het spuiten van verf in beeld gebracht en de sector bewust gemaakt van het belang om actief stappen te ondernemen. Al vanaf eind jaren '90 is gericht ingezet op het vergroten van de bewustwording bij werkgevers en werknemers door bijvoorbeeld het verspreiden van brochures en posters. Bovendien heeft de sector actief bijgedragen aan de ontwikkeling van meer 'veilige' verven en lakken. Dat de sectorpartijen de achterban hebben bereikt met hun informatie blijkt volgens respondenten onder andere uit het feit dat al rond 2000 70% van de werkgevers met deze nieuwe verven en lakken werkte.

[18] De branche spreekt zelf niet van 'allergenen', maar schaart het onder het arborisico 'gevaarlijke stoffen'.

De risicoperceptie is volgens respondenten ook gestimuleerd als gevolg van de (verplichte) certificering voor verfspuiters. Vanuit de milieuregelgeving kreeg de branche te maken met een verplichte certificering van de verfspuiten en de verfspuiters, met name als doel om verspilling van verf tegen te gaan. Deze verplichting is komen te vervallen, maar de branche heeft op eigen initiatief besloten een certificering voor verfspuiters te handhaven. Voor deze certificering (certificaat verantwoord autospuiten) krijgen verfspuiters elke drie jaar een toets. Gezond en veilig werken (arbo) vormt – naast milieu en kwaliteit van het product – één van de onderdelen van deze certificering. De certificering is in ieder geval verplicht voor alle bedrijven die het predicaat van Eurogarantbedrijf willen voeren (900 van de 1.300 bij de FOCWA aangesloten autoschadeherstelbedrijven voldoen aan de Eurogarant-eisen).

Hoewel er in de branche naar eigen zeggen veel aandacht is voor het thema allergenen/gevaarlijke stoffen, beschikt de branche nog niet over een arbocatalogus rond dit thema. Er wordt momenteel hard gewerkt aan de ontwikkeling ervan. De respondenten geven aan dat deze kleine branche onvoldoende capaciteit en middelen heeft om alle arbeidsrisico's tegelijkertijd op te pakken. De verschillende risico's krijgen daarom één voor één aandacht. Andere thema's dan allergenen/gevaarlijke stoffen zijn eerder opgenomen in de arbocatalogus. Hoewel het arbeidsrisico allergenen/gevaarlijke stoffen naar de mening van de respondenten al goed op het netvlies staat bij werkgevers en werknemers, zou het beschikbaar komen van de arbocatalogus een extra impuls kunnen geven aan de risicoperceptie rond dit thema.

Andere genoemde factoren die de ontwikkeling van een goede risicoperceptie enigszins zouden (kunnen) beperken zijn het feit dat arbo als gevolg van de economische crisis minder prioriteit heeft binnen bedrijven en het verminderde toezicht vanuit de Inspectie SZW. Het afnemend aantal inspecties in de branche maakt niet alleen dat er minder zicht is op de bedrijven die zich – wat betreft veilig werken met allergenen – niet aan de regels houden. Het zorgt er bovendien voor dat werkgevers minder sterk een stok achter de deur hebben om de zaken op orde te brengen en te houden.

Tabel 2.3 Mate van risicoperceptie rond het arbeidsrisico 'allergenen' in de autoschadeherstelbranche

Aspect	Concrete cijfers	Schatting respondenten	Bepalende factoren
1. Bewust van bestaan arbeidsrisico	Nee	Zeer ruime meerderheid van de werkgevers en werknemers (in 2000 werkte al 70% van werkgevers met 'goede' verven en lakken)	**Stimulerend** ▪ Sinds lange tijd veel/brede aandacht aan besteed op sectorniveau **Afremmend** ▪ Arbocatalogus 'gevaarlijke stoffen' nog niet beschikbaar ▪ Beperking aantal inspecties vanuit I-SZW
2. Bewust van (kans op) gezondheids-effecten	Nee	Ruime meerderheid van werkgevers en werknemers	**Stimulerend** ▪ Sinds lange tijd veel/brede aandacht aan besteed op sectorniveau ▪ Arbo integraal onderdeel certificering voor verfspuiters ▪ Praktische hulpmiddelen (bv Leidraad) **Afremmend** ▪ Arbocatalogus 'gevaarlijke stoffen' nog niet beschikbaar ▪ Economische crisis, arbo niet altijd prioriteit
3. Bewust van belang om zelf te handelen (maatregelen te treffen)	Nee	Ruime meerderheid van werkgevers en werknemers	**Stimulerend** ▪ Ernst van de gevolgen onveilig werken ▪ Sinds lange tijd veel/brede aandacht aan besteed op sectorniveau ▪ Arbo integraal onderdeel certificering voor verfspuiters ▪ Praktische hulpmiddelen (bv Leidraad) **Afremmend** ▪ Onachtzaamheid (even snel iets doen) ▪ Beperking aantal inspecties vanuit I-SZW

2.4 Risicoperceptie rond biologische agentia

Hoe het staat met de risicoperceptie ten aanzien van het arborisico 'biologische agentia' in de sectoren primair onderwijs, kinderopvang en ziekenhuizen komt aan bod in deze paragraaf.

Primair onderwijs

Het arborisico 'biologische agentia' (of zoals ze het zelf noemen 'infectieziekten') in het primair onderwijs staat naar eigen zeggen van de sector niet hoog op de prioriteitenlijst van de sociale partners. Het thema wordt door sociale partners niet actief naar voren gebracht als zijnde een onderwerp voor nadere discussie of specifieke aandacht. Andere arbeidsrisico's in de sector hebben duidelijk meer prioriteit, dit komt onder andere naar voren in het feit dat biologische agentia pas na vijf jaar een plek heeft gekregen in de arbocatalogus.

Op de mate van risicoperceptie rond biologische agentia bij werkgevers en werknemers is op sectorniveau in het geheel geen zicht. Hier is nooit onderzoek naar verricht. Het thema lijkt op de werkvloer niet sterk te leven. Dit blijkt onder andere uit de bezoekcijfers

van de website van de arbocatalogus. De pagina's die gaan over infectieziekten worden niet of nauwelijks bezocht. Ook hebben ze bij de door de sector opgerichte arbo-helpdesk in zeven jaar tijd nog nooit een vraag gehad die betrekking had op infectieziekten/ biologische agentia. Ook vanuit het RIVM/LCI wordt aangegeven dat zij nagenoeg geen vragen krijgen vanuit het onderwijs over infectieziekten, dit in tegenstelling tot bijvoorbeeld de kinderopvang (zie hieronder). Dit kan wellicht deels worden verklaard door het feit dat de blootstelling aan biologische agentia in het primair onderwijs beperkter is dan in de kinderopvang (of in ziekenhuizen). Contacten met de leerlingen zijn minder intensief (weinig lichamelijk contact) en kinderen in de basisschoolleeftijd zijn minder vaak ziek (minder kinderziektes).

Door het ontbreken van concreet onderzoek naar de risicoperceptie is het voor sectorpartijen ook lastig te bepalen wat de redenen zijn waarom het thema bij werkgevers en werknemers niet sterk leeft. Een mogelijke reden is dat de effecten van biologische agentia in het werk moeilijk zichtbaar zijn. De mate waarin de infectieziekten door het werk of door andere redenen veroorzaakt zijn is lastig te bepalen. Werkgebonden infectieziekten komen daardoor vaak niet goed voor in de verzuimcijfers. Bovendien zijn de effecten veelal kortdurend (mensen zijn enkele dagen ziek), waardoor ook geen nader onderzoek wordt gedaan door bijvoorbeeld een bedrijfsarts en/of arbodienst. Wat tevens meespeelt, is – volgens respondenten – dat ten aanzien van de infectieziekten de focus in de sector gericht is op de gezondheid van kinderen. Medewerkers kijken vooral naar de risico's en effecten voor kinderen en hebben minder oog voor het arbo-aspect.

Dat biologische agentia geen prioritair thema is neemt volgens respondenten niet weg dat de sector wel degelijk serieus aandacht besteedt aan het ontwikkelen en aanbieden van informatie en hulpmiddelen rond dit thema. Dit krijgt vorm middels de arbocatalogus. Deze is recent beschikbaar gekomen (en ligt nog ter goedkeuring voor bij de Inspectie SZW).

Tabel 2.4 Mate van risicoperceptie rond het arbeidsrisico 'biologische agentia' in de sector primair onderwijs

Aspect	Concrete cijfers	Schatting respondenten	Bepalende factoren
1. Bewust van bestaan arbeidsrisico	Nee	Nee	**Afremmend** ▪ Arbocatalogus 'infectieziekten' pas sinds kort beschikbaar
2. Bewust van (kans op) gezondheids-effecten	Nee	Nee	**Afremmend** ▪ Arbocatalogus 'infectieziekten' pas sinds kort beschikbaar ▪ Invloed werkgebonden infectieziekten niet herleidbaar uit verzuimcijfers ▪ Bij infectieziekten focus op gezondheid kinderen
3. Bewust van belang om zelf te handelen (maatregelen te treffen)	Nee	Nee	**Afremmend** ▪ Arbocatalogus 'infectieziekten' pas sinds kort beschikbaar ▪ Invloed werkgebonden infectieziekten niet goed herleidbaar uit verzuimcijfers

Kinderopvang

Veiligheid en preventie van infectieziekten zijn – naar eigen zeggen van de sector – belangrijke kwaliteitskenmerken van de kinderopvang. Vanuit de wettelijke regelgeving zijn organisaties in de kinderopvang verplicht om aandacht te besteden aan een goede hygiëne en aan de preventie/aanpak van infectieziekten. Vanuit het oogpunt van de arbeidsomstandigheden is biologische agentia/infectieziekten momenteel echter geen prioritair onderwerp voor sociale partners. Het onderwerp krijgt zeker aandacht, maar staat de laatste jaren niet hoog op de agenda. De verwachting volgens de respondenten is dat de cultuur – die gericht is op het waarborgen van de veiligheid en gezondheid van kinderen – ook bijdraagt aan een goede veiligheid en gezondheid van de medewerkers. Immers, als werknemers weten hoe ze hygiënisch moeten handelen om het overdragen van infectieziekten op/tussen kinderen te voorkomen, zullen ze ook weten hoe ze kunnen voorkomen dat ze zelf worden besmet. Specifiek voor de kinderopvang geldt dat het inventariseren van risico's op het gebied van veiligheid en gezondheid niet alleen een verplichting vanuit de arbowetgeving is, maar ook een verplichting vanuit de Wet Kinderopvang (waar jaarlijks op wordt gecontroleerd vanuit de GGD). Door die dubbele verplichting is de verwachting van respondenten uit de sector dat zeker de werkgevers zich bewust zullen zijn van biologische agentia als arbeidsrisico.

Enkele geraadpleegde deskundigen van buiten de sector vragen zich echter af of een dergelijke 'cultuur' volstaat om werkgevers en werknemers voldoende bewust te maken van de risico's die blootstelling aan biologische agentia voor hen zelf kan hebben. Er wordt in hun ogen vaak te reactief en teveel vanuit de belangen van ouders en kinderen gehandeld. Bij een uitbraak van een bepaalde ziekte worden protocollen gebruikt en wordt veelal een beroep gedaan op de GGD om te komen tot een snelle en goede oplossing. Het inschakelen van een bedrijfsarts (arbodienst) wordt volgens hen veelal vergeten, terwijl juist die contacten belangrijk zijn om de risico's voor werknemers goed in beeld te krijgen en om te werken aan preventie. Preventie en vroegtijdig informeren van werknemers is vooral belangrijk omdat biologische agentia uiterst moeilijk waarneembaar zijn, omdat de blootstelling groot is (bijna iedereen staat dagelijks bloot aan biologische agentia) en omdat bepaalde agentia erg slecht kunnen zijn voor vrouwen die zwanger zijn of willen worden (merendeel van werknemers bestaat uit jonge vrouwen). Voor een goede aanpak zou volgens enkele deskundigen al bij de aanstelling aandacht moeten zijn voor informatieoverdracht en wellicht ook onderzoek (naar antistoffen) en de mogelijkheid tot vaccinatie. Dit lijkt tot op heden niet of nauwelijks te gebeuren in de sector.

Het bewustzijn omtrent de effecten van blootstelling aan biologische agentia wordt daarnaast naar verwachting beperkt door het feit dat meestal niet goed duidelijk is in hoeverre ziekte/gezondheidsschade te wijten is aan het werk. Uit de verzuimcijfers van een organisatie is dit niet af te leiden. Meestal is het verzuim niet zodanig lang dat de arbodienst in beeld komt en er nader wordt gekeken naar de oorzaken van het verzuim.

Het bewustzijn van het belang om in de organisaties stappen te ondernemen om (de effecten van) blootstelling aan biologische agentia zoveel mogelijk te beperken is daarnaast in de afgelopen jaren mogelijk wat afgenomen door de slechte economische situatie in de sector, aldus enkele respondenten. De aandacht en prioriteiten liggen door de bezuinigingen en de terugloop van de vraag naar kinderopvang veelal elders.

Tabel 2.5 Mate van risicoperceptie rond het arbeidsrisico 'biologische agentia' in de sector kinderopvang

Aspect	Concrete cijfers	Schatting respondenten	Bepalende factoren
1. Bewust van bestaan arbeidsrisico	Nee	Merendeel van de werkgevers en werknemers	**Stimulerend** ▪ Cultuur in sector gericht op waarborgen veiligheid en gezondheid (van de kinderen)
2. Bewust van (kans op) gezondheids-effecten	Nee	Nee	**Stimulerend** ▪ Cultuur in sector gericht op waarborgen veiligheid en gezondheid (van de kinderen) **Afremmend** ▪ Bij infectieziekten focus op gezondheid kinderen, minder op medewerkers ▪ Beperkt contact met/toegang tot bedrijfsartsen ▪ Beperkte aandacht voor risico's bij aanstelling ▪ Invloed werkgebonden infectieziekten niet herleidbaar uit verzuimcijfers
3. Bewust van belang om zelf te handelen (maatregelen te treffen)	Nee	Nee	**Stimulerend** ▪ Cultuur in sector gericht op waarborgen veiligheid en gezondheid (van de kinderen) **Afremmend** ▪ Beperkte toegang tot bedrijfsartsen ▪ Slechte economische situatie, prioriteit ligt elders

Ziekenhuizen

Net als bij de kinderopvang geldt ook voor de ziekenhuizen dat (preventie en bestrijding van) infectieziekten een zeer belangrijk onderwerp vormt vanuit het oogpunt van patiëntveiligheid. Biologische agentia als arborisico vormt volgens respondenten echter geen prioriteit op de agenda van sociale partners. Er zijn op sectorniveau wel informatieproducten en instrumenten beschikbaar gesteld (in de vorm van arbocatalogus), maar het wordt vooral aan de ziekenhuizen zelf overgelaten om daar verder op een eigen manier vorm aan te geven. Zicht op de mate van risicoperceptie onder werkgevers en werknemers is er op sectorniveau in het geheel niet. Daar is nooit onderzoek naar gedaan en de partijen staan naar eigen zeggen zelf te ver van de werkvloer om daar zicht op te hebben. De respondenten kunnen daarom hooguit hun vermoedens uitspreken.

Verschillende respondenten verwachten dat de ruime meerderheid van de werkgevers en werknemers bewust is van het bestaan van biologische agentia/infectieziekten als arbeidsrisico. De sector kent volgens hen zoals gezegd een cultuur die sterk gericht is op veiligheid en gezondheid van de patiënten en vanuit die cultuur bestaat er zeker bewustzijn over de risico's rond infectieziekten. Ziekenhuispersoneel en artsen zijn over het algemeen hoog opgeleid en hebben vanuit die achtergrond ook veel kennis en expertise op dit punt. Bovendien kennen de ziekenhuizen als grote organisatie veelal een goed ontwikkelde interne arbodienst met veel capaciteit en kennis om medewerkers te

informeren en te ondersteunen. Ook kent de sector veel richtlijnen en protocollen (WIP-richtlijnen, protocol prikincidenten etc.) over hoe veilig te werken en om de risico's van blootstelling aan biologische agentia zoveel te beperken.

Aan de andere kant is vanuit deskundigen van buiten de sector opgemerkt dat een sterke cultuur gericht op de veiligheid van patiënten niet altijd vanzelfsprekend leidt tot voldoende aandacht en bewustzijn omtrent de risico's voor medewerkers. Wanneer de nadruk ligt op de veiligheid van patiënten kan de aandacht voor gezonde arbeidsomstandigheden wat achterblijven. Als voorbeeld wordt daarbij gewezen op de WIP-richtlijnen die door ziekenhuizen worden gebruikt ter preventie van infectieziekten. Deze zouden primair gericht zijn op patiëntveiligheid en nog niet zodanig zijn vormgegeven dat ze ook rekening houden met de risico's voor medewerkers. Onderzoek van Bureau Bartels in opdracht van het ministerie van SZW uit 2012[19] bevestigt dit en maakt duidelijk dat de WIP-richtlijnen (nog) niet arbo-proof zijn. Hoewel naar aanleiding van dit onderzoek is voorgenomen om een start te maken met het arboproof maken van enkele richtlijnen, heeft dit tot op heden nog geen aangepaste richtlijnen opgeleverd.

Toch is de verwachting van respondenten dat de meerderheid van de werkgevers en werknemers zich bewust is van biologische agentia als arbeidsrisico. In hoeverre met name de medewerkers van ziekenhuizen ook op meer gedetailleerd niveau kennis hebben van de (kans op) gezondheidseffecten en het belang om zelf maatregelen te treffen is echter lastiger te bepalen. Sectorpartijen geven aan dat zij met hun contacten en instrumenten vooral de arbo- en (P&O-)managementlagen bereiken. Direct contact met de medewerkers op de werkvloer hebben zij niet. De mate waarin de werkvloer wordt bereikt hangt dus af van de inzet die arbo-verantwoordelijken en het management hierop plegen. Op de manier waarop dit in praktijk bij de verschillende ziekenhuizen wordt opgepakt is op sectorniveau geen zicht. Ook de mate van gezondheidsschade als gevolg van werkgebonden infectieziekten is niet goed in beeld te krijgen. Zo wordt – behalve voor meldingsplichtige infectieziekten – uit verzuimcijfers niet goed duidelijk wie als gevolg van blootstelling aan biologische agentia op het werk ziek is geworden

[19] *'Onderzoek richtlijnen werkgroep infectiepreventie en arbeidsomstandigheden'*, Bureau Bartels, 2012

Tabel 2.6 Mate van risicoperceptie rond het arbeidsrisico 'biologische agentia' in de sector ziekenhuizen

Aspect	Concrete cijfers	Schatting respondenten	Bepalende factoren volgens respondenten
1. Bewust van bestaan arbeidsrisico	Nee	Ruime meerderheid van werkgevers en werknemers	**Stimulerend** ▪ Sterke arbo- en veiligheidscultuur ▪ Veel deskundigheid bij personeel ziekenhuizen ▪ Veel richtlijnen en protocollen **Afremmend** ▪ Niet altijd specifieke aandacht voor arbo-aspecten
2. Bewust van (kans op) gezondheids-effecten	Nee	Nee	**Stimulerend** ▪ Sterke arbo- en veiligheidscultuur ▪ Veel deskundigheid bij personeel ziekenhuizen **Afremmend** ▪ Invloed werkgebonden infectieziekten niet herleidbaar uit verzuimcijfers ▪ Bij infectieziekten focus op patiëntveiligheid ▪ Medewerkers moeilijk te bereiken vanuit sectorniveau
3. Bewust van belang om zelf te handelen (maatregelen te treffen)	Nee	Nee	**Stimulerend** ▪ Sterke arbo- en veiligheidscultuur ▪ Veel richtlijnen/protocollen **Afremmend** ▪ Medewerkers moeilijk te bereiken vanuit sectorniveau

2.5 Risicoperceptie rond kracht zetten

Wat betreft de risicoperceptie ten aanzien van het arbeidsrisico 'kracht zetten' kijken we naar de situatie in de bouwsector, landbouw en groothandel.

Bouwnijverheid

Vanuit de respondenten uit de bouwsector wordt opgemerkt dat kracht zetten (en fysieke belasting in brede zin) bij werkgevers en werknemers over het algemeen een bekend arbeidsrisico is. Werkgevers en werknemers weten dat het werk fysiek belastend is en weten vaak ook dat dit op den duur kan leiden tot lichamelijke klachten. Op basis van de gegevens van ruim 26.000 werknemers[20] blijkt dat driekwart van de bouwplaats-medewerkers het werk als lichamelijk belastend ervaart (situatie 2013). Dit percentage blijkt onverminderd hoog te zijn, gezien over een aantal jaar, ondanks het beschikbaar komen van veel arbovriendelijke werkmethoden. Kracht zetten lijkt in de sector dan ook niet echt een moeilijk waarneembaar arbeidsrisico. Het onverminderd hoog blijven van de ervaren fysieke belasting is – volgens één van de respondenten – een teken dat het bewustzijn bij werknemers rond dit arbeidsrisico is toegenomen. Werknemers herkennen het meer als probleem.

[20] 'De bouwnijverheid: arbeid, gezondheid en veiligheid: bedrijfstakverslag 2014', Arbouw, 2014

Fysieke belasting in brede zin wordt door sociale partners ook erkend als één van de drie belangrijkste arbeidsrisico's in de sector (samen met schadelijk geluid en kwartsstof). In alle deelsectoren van de bouw speelt fysieke belasting als arbeidsrisico. Fysieke belasting is in de bouw de belangrijkste veroorzaker van arbeidsongeschiktheid en vormt daarom ook een prioriteit voor de Inspectie SZW.

De hierboven genoemde cijfers zijn verzameld middels het uitvoeren van periodiek arbeidsgezondheidskundig onderzoek (PAGO). In de cao voor de bouwnijverheid is opgenomen dat alle werknemers gratis gebruik kunnen maken van een PAGO[21]. Het systeem van de PAGO draagt zorg voor onderzoek en interventies bij individuele werknemers, maar maakt het ook mogelijk om te komen tot collectieve dataverzameling (samenvoegen van alle individuele gegevens). Deze collectieve data worden gebruikt voor onderzoek en informatieverstrekking. Zo komen gegevens beschikbaar die een beeld geven voor de hele sector (deze worden jaarlijks gepubliceerd in het bedrijfstakverslag). Dankzij een dergelijke opzet van de PAGO's beschikt de bouw, volgens één van de respondenten, over een belangrijk instrument om het bewustzijn rond de arbeidsrisico's in de sector te stimuleren. Individuele werknemers worden via een PAGO aangesproken. Via de collectieve dataverzameling komt er op sectorniveau inzicht in de mate en ontwikkeling van de gezondheidsklachten als gevolg van het werk.

De PAGO's worden vergoed/gefinancierd vanuit Arbouw. Arbouw is door werkgevers- en werknemersorganisaties opgericht om de arbeidsomstandigheden in de bouwnijverheid te verbeteren en het ziekteverzuim te verminderen. Met Arbouw heeft de bouwnijverheid een branche-eigen kennisinstituut op het gebied van arbeidsomstandigheden. Naast de bedrijfsgezondheidszorg (onder andere de PAGO's) en onderzoek en ontwikkeling (waaronder het bedrijfstakverslag) houdt Arbouw zich bezig met bedrijfstak ondersteuning. In dat kader ontwikkelt Arbouw veel informatieproducten en instrumenten om de werkgevers en werknemers uit alle deelsectoren van de bouw bewust te maken en te ondersteunen om actief werk te maken van gezonde en veilige arbeidsomstandigheden. De brede en voortdurende aandacht die de sector via Arbouw aan arbeidsomstandigheden (fysieke belasting) heeft besteed, heeft naar verwachting van de respondenten ook een positief effect gehad op het bewustzijn rondom thema's als kracht zetten.

Hoewel werkgevers en werknemers over het algemeen dus goed weten en erkennen dat kracht zetten (fysieke belasting) een belangrijk arbeidsrisico in de bouw is, wil dit volgens de respondenten nog niet zeggen dat de partijen altijd goed op de hoogte zijn van de specifieke risico's die het werk voor individuele werknemers kan meebrengen. Juist doordat de gezondheidseffecten zich vaak pas na een (groot) aantal jaren manifesteren wordt vooral door jongere werknemers in eerste instantie weinig aandacht besteed aan de mogelijke gevolgen en de manier waarop die gevolgen voorkomen zouden kunnen worden. De beschikbare – veelal schriftelijke – informatie op dit punt bereikt een aanzienlijk deel van de werknemers (en werkgevers) niet. Mensen in de sector zijn veelal geen 'lezers' en gaan zelf meestal niet actief op zoek naar de beschikbare informatie, volgens respondenten.

[21] Voor bouwplaatsmedewerkers tot 40 jaar geldt over het algemeen dat ze elke vier jaar een PAGO kunnen laten uitvoeren. Bouwplaatsmedewerkers boven de 40 hebben elke twee jaar recht op een PAGO.

Tabel 2.7 Mate van risicoperceptie rond het arbeidsrisico 'kracht zetten' in de bouw

Aspect	Concrete cijfers	Schatting respondenten	Bepalende factoren
1. Bewust van bestaan arbeidsrisico	Ruim drie-kwart van de bouwplaats-medewerkers ervaart het werk als lichamelijk inspannend*	Meerderheid van werkgevers en werknemers	**Stimulerend** ▪ Veel/brede aandacht aan besteed op sectorniveau vanuit Arbouw ▪ Arbeidsrisico redelijk goed waarneembaar ▪ PAGO
2. Bewust van (kans op) gezondheids-effecten	Nee	In toenemende mate bij werkgevers en werknemers	**Stimulerend** ▪ Veel/brede aandacht aan besteed op sectorniveau vanuit Arbouw ▪ Arbeidsrisico redelijk goed waarneembaar ▪ In (grote) bedrijven goede arbo- en veiligheidscultuur ▪ PAGO **Afremmend** ▪ Veel werknemers moeilijk te bereiken met ontwikkelde (schriftelijke) informatie
3. Bewust van belang om zelf te handelen (maatregelen te treffen)	Bij 57% van geïnspec-teerde bouw-bedrijven overtredingen o.g.v. fysieke belasting** Percentage bouwplaats-medewerkers met rug-klachten met 17% gedaald in 6 jaar tijd*	In toenemende mate bij werkgevers en werknemers	**Stimulerend** ▪ Veel/brede aandacht aan besteed op sectorniveau vanuit Arbouw ▪ PAGO ▪ In (grote) bedrijven goede arbo- en veiligheidscultuur **Afremmend** ▪ Houding/cultuur in de sector ▪ Economische crisis en afschrijving op machines

* *'De bouwnijverheid: arbeid, gezondheid en veiligheid: bedrijfstakverslag 2014'*, Arbouw, 2014.

** *'Fysieke belasting in de bouw 2012; inspecties bij vijf beroepen met fysiek zware taken'*, Inspectie SZW, 2013.

Ook het bewustzijn omtrent het belang om – als werkgever en werknemer – zelf maatregelen te treffen om het werk gezonder te maken laat volgens respondenten nog wel te wensen over. Dit wordt bevestigd door de bevindingen van de Inspectie SZW (zie tabel 2.7 hierboven)[22]. Er wordt – volgens een respondent – nog te ongezond en te onveilig gewerkt naar de stand der techniek. Er zijn veel oplossingen voor handen, maar die worden niet altijd toegepast. Dit heeft te maken met het zware economisch tij waarin de sector de afgelopen jaren verkeerde. Arbo heeft niet altijd de prioriteit en bedrijven moesten de concurrentieslag aangaan met bedrijven die (ook) geen/weinig investeringen deden in arbeidsomstandigheden. Bovendien besluiten bedrijven soms pas te investeren in meer arboverantwoorde methoden, wanneer 'oude' machines zijn afgeschreven. Daarnaast speelt de houding en cultuur in de sector volgens respondenten een rol. Werkgevers en werknemers werken graag op de manier die ze al jaren volgen en vinden

[22] *'Fysieke belasting in de bouw 2012; inspecties bij vijf beroepen met fysiek zware taken'*, Inspectie SZW 2013

vaak dat zwaar werk en fysieke belasting gewoon bij het werk in de bouw hoort (werken en niet zeuren). De implementatie en toepassing van nieuwe methoden en technieken verloopt daarom moeizaam/langzaam.

Ondanks het feit dat werkgevers en werknemers nog zeker niet allemaal voldoende gezond werken naar de stand der techniek, is in de afgelopen jaren wel een positieve ontwikkeling zichtbaar geworden. Het bedrijfstakverslag maakt duidelijk dat het percentage bouwplaatsmedewerkers met rugklachten in zes jaar tijd met 17% is afgenomen. Dit lijkt er op te wijzen dat werkgevers en werknemers in toenemende mate zijn overgegaan op het gebruik van meer arbovriendelijke werkmethoden.

De landbouw

Net als in de bouw is kracht zetten – volgens respondenten – in de agrarische sector over het algemeen een bekend arbeidsrisico bij werkgevers en werknemers. Veel werkgevers en werknemers ervaren in de praktijk dat hun werk lichamelijk belastend is. Het zijn bovendien de werkgevers en werknemers zelf die keer op keer richting de sociale partners aangegeven dat fysieke belasting een prioritair thema is dat actief op sectorniveau moet worden opgepakt, aldus de respondenten. Verzuimcijfers laten ook zien dat fysieke belasting de belangrijkste veroorzaker van ziekteverzuim is in de landbouw (in 2013 had 41% van alle ziektedagen in het eerste ziektejaar te maken met klachten aan rug en ledematen[23]). Het thema krijgt daarom op sectorniveau al sinds jaren aandacht en wordt er veel gedaan om werkgevers en werknemers ten aanzien van dit thema te informeren en te ondersteunen bij het minder belastend maken van het werk.

Sociale partners in de landbouw hebben – net als in de bouw – besloten om het voorlichten en ondersteunen van werkgevers en werknemers op het gebied van arbeidsomstandigheden neer te leggen bij een eigen sectoraal kennisinstituut, namelijk Stigas (stichting gezondheidsdienst agrarische sectoren). Voor een dergelijk sectoraal instituut is gekozen, omdat de relatief kleinschalige bedrijven in de agrarische en groene sectoren vaak niet in staat zijn om de zorg voor goede arbeidsomstandigheden en verzuimpreventie zelf volledig op te pakken. Stigas hanteert een ketenaanpak, waarbij preventie en verzuim geïntegreerd worden opgepakt. Dit doen ze onder andere door de preventieadviseurs, re-integratieadviseurs en de bedrijfsartsen (allen met specifieke kennis van de sector) te laten samenwerken in klantenteams, door kennis uit verzuimgegevens te gebruiken voor het ontwikkelen van preventiediensten en door de inzet van preventiediensten in de verzuimbegeleiding.

De kracht van een dergelijk instituut is volgens respondenten dat er op sectorbreed niveau (alle deelsectoren) voortdurend aandacht kan worden besteed aan arbeidsomstandigheden en dat bedrijven – vanuit de verschillende taken – ook op verschillende manieren en verschillenden momenten worden bereikt. Bovendien betekent deze aanpak dat kennis, informatie en instrumenten niet alleen worden ‘gebracht’ naar bedrijven, maar dat tegelijkertijd ook informatie en kennis bij bedrijven wordt ‘gehaald’. Door contacten die preventieadviseurs, bedrijfsartsen en re-integratieadviseurs met de bedrijven hebben, zien ze waar de problemen liggen en wat de behoeften aan kennis en

[23] *‘Analyse ziekteverzuim; jaaroverzicht 2013 in het agrarisch en groenbedrijf’*, SAZAS.

ondersteuning zijn. Ook worden werkgevers en werknemers door Stigas actief betrokken om mee te denken (bijvoorbeeld over de invulling van de arbocatalogi). Door een dergelijke aanpak lukt het naar verwachting beter om te komen tot bewustwording bij en tot een passende ondersteuning van werkgevers en werknemers.

Verder geldt volgens respondenten dat de landbouw over het algemeen een sector is waar actief wordt overlegd en samengewerkt, ook op het niveau van de individuele ondernemers onderling. Als voorbeeld wordt gewezen op de vele studieclubs die er landelijk zijn. In deze studieclubs komen ondernemers in een bepaalde regio bijeen, om elkaar te ontmoeten en om bepaalde thema's te bespreken. Ook fysieke belasting/arbeidsomstandigheden komen als thema tijdens dergelijke bijeenkomsten aan bod. Deskundigen worden uitgenodigd om informatie te geven en kennis en ervaringen met betrekking tot nieuwe arbovriendelijke werkmethoden worden gedeeld. Via dergelijke bijeenkomsten worden ook ondernemers bereikt die niet bij Stigas zijn aangesloten.

De brede en actieve aandacht op sectorniveau voor arbeidsrisico's zoals kracht zetten wil echter niet zeggen dat de hele sector in dezelfde mate wordt bereikt. De sector kent volgens de respondenten veel kleine bedrijven en gezinsbedrijven[24]. Van de naar schatting 60.000 gezinsbedrijven zien slechts 2.500 de noodzaak om actief gebruik te maken van dienstverlening vanuit Stigas. Verder wordt duidelijk dat – door een verschil in bedrijfscultuur en bedrijfsstructuur – het bereik in bepaalde deelsectoren groter is dan in andere. In bepaalde deelsectoren staan werkgevers en werknemers erg open voor nieuwe kennis en inzichten, bestaat er meer besef van de mogelijke gezondheidseffecten en het belang om maatregelen te treffen en is er meer bereidheid om nieuwe methoden toe te passen dan in andere deelsectoren.

Ten slotte geldt ook in deze sector dat het bewustzijn om als werkgevers en werknemers actief te werken aan een fysiek minder belastende werkomgeving soms wat naar de achtergrond dreigt te raken doordat andere zaken – zoals slechte economische bedrijfsomstandigheden – meer prioriteit vragen.

[24] Hoewel er in gezinsbedrijven geen sprake is van een werkgever-werknemer verhouding, is het volgens Stigas wel belangrijk dat ook deze bedrijven goede kennis hebben van veilige en gezonde arbeidsomstandigheden. Binnen gezinsbedrijven zijn namelijk vaak wel meerdere personen aanwezig die werkzaamheden uitvoeren.

Tabel 2.8 Mate van risicoperceptie rond het arbeidsrisico 'kracht zetten' in de landbouw

Aspect	Concrete cijfers	Schatting respondenten	Bepalende factoren
1. Bewust van bestaan arbeidsrisico	Nee	Ruime meerderheid van werkgevers en werknemers	**Stimulerend** ▪ Veel/brede aandacht aan besteed op sectorniveau (ketenaanpak Stigas) ▪ Actieve samenwerking en overleg binnen de sector ▪ Arbeidsrisico redelijk goed waarneembaar
2. Bewust van (kans op) gezondheids-effecten	Nee	Veel werkgevers en werknemers, maar wisselend beeld naar omvang en aard bedrijven	**Stimulerend** ▪ Veel/brede aandacht aan besteed op sectorniveau (ketenaanpak Stigas) **Afremmend** ▪ Veel kleine bedrijven (gezinsbedrijven en MKB)
3. Bewust van belang om zelf te handelen (maatregelen te treffen)	Nee	Veel werkgevers en werknemers, maar wisselend beeld naar omvang en aard bedrijven	**Stimulerend** ▪ Veel/brede aandacht aan besteed op sectorniveau (ketenaanpak Stigas) **Afremmend** ▪ Veel kleine bedrijven ▪ Cultuur in deelsector ▪ Economisch slechte situatie

Groothandel

De groothandel is – net als de bouw en de landbouw – een brede sector bestaande uit verschillende deelsectoren. De groothandel is echter niet zo centraal georganiseerd als de beide hiervoor behandelde sectoren. Zo kent de groothandel geen kennis- en interventie-instituut (zoals Arbouw of Stigas), waarin de krachten op het punt van arbeidsomstandigheden (verzuim en re-integratie) sectorbreed zijn gebundeld. De afzonderlijke deelsectoren binnen de groothandel pakken de informatie- en ondersteuningsfunctie ieder op een eigen manier op. Door deze versnippering is het niet goed mogelijk gebleken om een overkoepelend beeld te krijgen van de stand van zaken omtrent de risicoperceptie en de activiteiten die door de sociale partners zijn ondernomen.

Vanuit een partij met veel kennis en expertise op het gebied van fysieke belasting in de groothandel hebben we informatie aangereikt gekregen waarmee we een aantal algemene beelden kunnen schetsen omtrent de situatie in de groothandel (zie tabel 2.9). Het is echter niet mogelijk gebleken om voor deze sector inzichtelijk te maken welke activiteiten vanuit de sector op het terrein van stimulering van de risicoperceptie zijn ondernomen. In het volgende hoofdstuk wordt de groothandel daarom niet nader behandeld.

Uit de gespreksinformatie komt naar voren dat de meeste werkgevers en werknemers in de groothandel zich bewust zijn van het feit dat binnen hun sector fysiek zwaar werk wordt verricht. Ook weten ze in algemene zin wel welke gezondheidseffecten zwaar tillen, dragen, duwen en trekken tot gevolg kunnen hebben. Ze zien in de praktijk (en bij andere bedrijven) dat mensen lichamelijke klachten krijgen en uitvallen. Toch is de ervaring van

de deskundigen dat door werkgevers vaak toch te lichtzinnig wordt gedacht over de gevaren van op het oog licht werk (veelvuldig tillen van lichte dozen).

Een groot knelpunt zit volgens hen in het feit dat werkgevers en werknemers zich niet goed bewust zijn dat er oplossingen zijn en/of om welke oplossingen het gaat. Ondanks dat er veilige werkmethoden worden ontwikkeld en er door een deel van de bedrijven is geïnvesteerd in het minder zwaar maken van het werk, blijft het probleem van het niet kennen van de oplossingen zich voordoen. Zo is het orderpikken in de 'gewone' groothandel in de loop van de jaren in toenemende mate geautomatiseerd en is het werk daadwerkelijk minder zwaar geworden. Deze oplossing blijkt echter niet goed te werken bij het groeiend aantal e-commercebedrijven. Bij e-commerce gaat het om allemaal unieke bestellingen die handmatig moeten worden verwerkt. Hoewel duidelijk is dat het fysiek zwaar werk is, weten werkgevers volgens deskundigen niet goed hoe ze het werk lichter kunnen maken. De fysieke belasting neemt dus niet in de loop van de tijd per definitie af. Het blijft voortdurend aandacht vragen en er moeten steeds opnieuw oplossingen worden gevonden.

Wel wordt opgemerkt dat er duidelijke verschillen bestaan tussen bedrijven. Een aantal grote bedrijven in de sector ziet de knelpunten wel degelijk en investeert gericht in het aanpakken van de risico's (automatiseren van het bedrijfsproces, opleiden van interne coaches fysieke belasting, aanleren goede beroepsmotoriek). Het MKB is lastiger te bereiken. Zij hebben volgens deskundigen minder kennis en middelen (om te investeren in maatregelen) en hebben vaak andere prioriteiten.

Verder wordt aangegeven dat binnen beroepsopleidingen te weinig aandacht is voor risico's rond fysieke belasting en hoe daar in de praktijk door werknemers mee moet worden omgegaan. Bovendien wordt veel fysiek zwaar werk gedaan door ongeschoolde werknemers. Hoewel veel fysiek werk de nodige vaardigheden en deskundigheden vraagt, worden de medewerkers daar lang niet altijd voldoende in getraind, aldus een geraadpleegde deskundige. Bovendien zijn de ongeschoolde medewerkers vaak moeilijk te bereiken met (schriftelijke informatie) over arbeidsrisico's en hoe hier mee om te gaan.

Tabel 2.9 Mate van risicoperceptie rond het arbeidsrisico 'kracht zetten' in de groothandel

Aspect	Concrete cijfers	Schatting respondenten	Bepalende factoren
1. Bewust van bestaan arbeidsrisico	Nee	Meerderheid van werkgevers en werknemers	**Stimulerend** ▪ Arbeidsrisico redelijk goed waarneembaar
2. Bewust van (kans op) gezondheids-effecten	Nee	Een toenemend percentage werkgevers en werknemers	**Stimulerend** ▪ Arbeidsrisico redelijk goed waarneembaar **Afremmend** ▪ Onvoldoende kennis van de ernst van de gevolgen ▪ Bestaan goede oplossingen ▪ Veel laagopgeleid personeel
3. Bewust van belang om zelf te handelen (maatregelen te treffen)	Nee	Een toenemend percentage werkgevers en werknemers	**Stimulerend** ▪ Arbeidsrisico redelijk goed waarneembaar **Afremmend** ▪ Onvoldoende aandacht in opleidingen ▪ Onvoldoende kennis/besef van bestaan goede oplossingen

2.6 Risicoperceptie rond schadelijk geluid

Ten slotte bespreken we de uitkomsten voor de risicoperceptie rond geluid, te beginnen met de bouwnijverheid.

Bouwnijverheid

In de vorige paragraaf werd al gemeld dat schadelijk geluid door sociale partners in de bouw gezien wordt als één van de drie belangrijke arbeidsrisico's in de sector (naast fysieke belasting en kwartsstof). Op sectorniveau is er dus zeker sprake van een goed ontwikkelde risicoperceptie. De verwachting van respondenten is dat ook een meerderheid van de werkgevers en werknemers op de werkvloer zich bewust is dat schadelijk geluid een belangrijk arbeidsrisico is. Wederom spelen de brede aandacht die hier vanuit Arbouw aan besteed is en de meerwaarde van de PAGO's (zowel op individueel niveau als op sectorniveau) een stimulerende rol. Bovendien is schadelijk geluid niet een heel moeilijk waarneembaar arbeidsrisico. Hoewel de gezondheids-effecten zich vaak pas op langere termijn voordoen, wordt werken in een lawaaierige omgeving vaak als hinderlijk ervaren. Dit maakt mensen sneller bewust van het feit dat hier risico's aan verbonden zijn.

Dat het een arbeidsrisico is, is voor de meeste werkgevers en werknemers naar verwachting wel duidelijk. Hoe schadelijk blootstelling aan bepaalde geluidsfrequenties is en welke effecten die precies kan hebben, daarover bestaat naar de mening van enkele geraadpleegde deskundigen duidelijk minder bewustzijn. Gehoorschade leidt er niet alleen toe dat mensen slechter kunnen horen, maar heeft ook duidelijk economische, sociale en maatschappelijke consequenties (zoals arbeidsongeschiktheid, meer onveiligheid op de werkplaats, sociaal-emotionele gevolgen etc.). Dit is veelal niet

bekend, mede omdat de effecten soms niet direct te herleiden zijn aan gehoorschade als oorzaak (gezondheidseffecten als gevolg van tinnitus/oorsuizen uiten zich vaak in stressklachten). Gebrek aan goede, gedetailleerde kennis over effecten van blootstelling bij verschillende frequenties[25] staat een goede bewustwording dus in de weg. Verder speelt ook hier mee er wel veel informatie en hulpmiddelen beschikbaar zijn, maar dat werkgevers en werknemers in de sector lastig te bereiken zijn met dit vaak schriftelijke aanbod.

Verder wordt door respondenten opgemerkt dat zeker bij schadelijk geluid geldt dat een bewustzijn rond de risico's lang niet altijd betekent dat mensen ook daadwerkelijk gericht actie ondernemen om blootstelling zoveel mogelijk te voorkomen. Zo laat het gebruik van beschikbare gehoorbescherming door werknemers nog duidelijk te wensen over. Wat hier precies de redenen voor zijn is voor de sectorpartijen lastig te bepalen. Hier is niet specifiek onderzoek naar gedaan. Wel speelt – volgens respondenten – bij de bouw het zogenaamde conflict van belangen. Voor het beschermen van het gehoor is het dragen van gehoorbescherming belangrijk. Echter, om met mensen op de bouwplaats te communiceren en zich goed bewust te blijven van de geluiden om hen heen is het dragen van gehoorbescherming weer minder praktisch. Daarnaast geldt dat werknemers in de bouw vaak werken in heel wisselende werkomgevingen bij verschillende opdrachtgevers. Het is geen gecontroleerde, vaste werkplek waarbij één passende oplossing kan worden aangedragen voor preventie van blootstelling aan lawaai. De werkomgeving verandert steeds en dat vraagt steeds om een aanpassing van de te gebruiken veilige werkmethoden. Dat blijkt in de praktijk lastig. Verder worden ook hier de cultuur in de sector en de economisch slechte situatie als redenen aangedragen waarom werkgevers en werknemers zich niet altijd bewust zijn van het belang om gezondere werkmethoden toe te passen.

Er is volgens de respondenten nog duidelijk winst te boeken wat betreft de risicoperceptie rond schadelijk geluid. Dit blijkt wel uit feit dat – volgens het bedrijfstakverslag 2014 – bij 13% van de bouwplaatsmedewerkers lawaaidoofheid is geconstateerd. De cijfers laten echter tegelijkertijd ook een positieve ontwikkeling zien. Het percentage bouwplaatsmedewerkers met lawaaidoofheid is tussen 2005 en 2013 afgenomen met een derde. Dit maakt duidelijk dat er weldegelijk stappen zijn gezet door werkgevers en werknemers om de blootstelling aan lawaai te beperken.

[25] Er is sprake van een logaritmische verhouding tussen geluidsdruk en decibel. Wanneer het geluidsniveau met drie decibel toeneemt verdubbelt de geluidsdruk. Hierdoor halveert ook de veilige blootstellingsduur. Dat betekent dat bij 80 dB 8 uur gewerkt kan worden zonder negatieve gevolgen voor het gehoor. Bij 83 dB is dat nog maar 4 uur en bij 86 dB nog maar 2 uur etc.

Tabel 2.10 Mate van risicoperceptie rond het arbeidsrisico 'schadelijk geluid' in de bouw

Aspect	Concrete cijfers	Schatting respondenten	Bepalende factoren
1. Bewust van bestaan arbeidsrisico	Nee	Meerderheid van werkgevers en werknemers	**Stimulerend** ▪ Veel/brede aandacht aan besteed op sectorniveau vanuit Arbouw ▪ PAGO ▪ Arbeidsrisico redelijk goed waarneembaar
2. Bewust van (kans op) gezondheids-effecten	Nee	In toenemende mate bij werkgevers en werknemers	**Stimulerend** ▪ Veel/brede aandacht aan besteed op sectorniveau ▪ In (grote) bedrijven goede arbo- en veiligheidscultuur ▪ PAGO **Afremmend** ▪ Onvoldoende 'detailkennis' over de effecten van schadelijk geluid ▪ Werkgevers en werknemers lastig te bereiken met schriftelijke informatie ▪ Gezondheidseffecten pas erg laat/ lastig te herkennen
3. Bewust van belang om zelf te handelen (maatregelen te treffen)	13% van bouwplaats-medewerkers is lawaaidoof. Dit percen-tage is tussen 2005 en 2013 afgenomen met een derde*.	In toenemende mate bij werkgevers en werknemers	**Stimulerend** ▪ Veel/brede aandacht aan besteed op sectorniveau ▪ PAGO **Afremmend** ▪ Conflict van belangen ▪ Geen gecontroleerde werkomgeving ▪ Houding/cultuur in de sector ▪ Economische crisis

* *'De bouwnijverheid: arbeid, gezondheid en veiligheid: bedrijfstakverslag 2014'*, Arbouw, 2014.

Meubelindustrie

Schadelijk geluid wordt ook in de meubelindustrie op sectorniveau gezien als een belangrijk arbeidsrisico. Er zijn in de afgelopen jaren op sectorniveau veel initiatieven ontplooid om de blootstelling aan schadelijk geluid zoveel mogelijk te beperken (in het volgende hoofdstuk gaan we daar nader op in). Hoewel concreet onderzoek naar de risicoperceptie ontbreekt, verwachten de respondenten uit de sector dat een ruime meerderheid van zowel de werkgevers als de werknemers zich bewust is dat schadelijk geluid/lawaai een risico is dat in hun werk speelt. De verwachting is verder dat in de loop van de jaren ook een toenemend deel van de werkgevers en werknemers zich bewust is geworden van de (kans op) gezondheidseffecten die blootstelling aan schadelijk geluid voor individuele personen kan hebben.

Geraadpleegde deskundigen zijn wat voorzichtiger. Zij stellen – net als hierboven bij de bouw – dat een goed bewustzijn op dit punt wordt belemmerd door het ontbreken van goede, gedetailleerde kennis en informatie omtrent de schadelijkheid van lawaai bij bepaalde frequenties en de effecten die gehoorschade kan hebben voor mensen en hun omgeving. Verder speelt ook in deze sector mee dat de gezondheidsschade van schadelijk geluid niet goed in beeld komt, omdat dit bijvoorbeeld niet af te lezen valt uit de verzuimcijfers (gehoorschade leidt niet snel tot verzuim). Het probleem blijft daardoor

daadwerkelijk wat moeilijk waarneembaar. Dit kan een negatief effect hebben op de risicoperceptie.

Tabel 2.11 Mate van risicoperceptie rond het arbeidsrisico 'schadelijk geluid' in de meubelindustrie

Aspect	Concrete cijfers	Schatting respondenten	Bepalende factoren
1. Bewust van bestaan arbeidsrisico	Nee	Ruime meerderheid van werkgevers en werknemers	**Stimulerend** ▪ Veel/brede aandacht aan besteed op sectorniveau
2. Bewust van (kans op) gezondheids-effecten	Nee	Een toenemend percentage werkgevers en werknemers	**Stimulerend** ▪ Veel/brede aandacht aan besteed op sectorniveau **Afremmend** ▪ Onvoldoende 'detailkennis' over de effecten van schadelijk geluid ▪ Gezondheidsschade schadelijk geluid komt niet naar voren in verzuimcijfers
3. Bewust van belang om zelf te handelen (maatregelen te treffen)	89% van werkgevers verschaft gehoor-plastieken*	Ruime meerderheid werkgevers en werknemers	**Stimulerend** ▪ Veel/brede aandacht aan besteed op sectorniveau ▪ Verstrekken gehoorplastieken verplichting in cao ▪ Gecontroleerde werkomgeving **Afremmend** ▪ Gezondheidseffecten pas erg laat/ lastig te herkennen ▪ Onvoldoende 'detailkennis' over de effecten van schadelijk geluid

* Bron: *'Gezond en veilig werken in cao's',* Bureau Bartels, 2014.

Toch zijn zowel respondenten uit de sector als deskundigen van mening dat in de meubelindustrie door werkgevers over het algemeen veel maatregelen zijn getroffen om blootstelling aan schadelijk geluid zoveel mogelijk te beperken. Zeker het gebruik van persoonlijke beschermingsmiddelen lijkt in toenemende mate gemeengoed te worden in de sector. Een stimulerende factor hierbij is dat de sociale partners in de sector de verplichting hebben opgenomen in de cao dat werkgevers gehoorplastieken[26] moeten verstrekken aan werknemers die blootstaan aan lawaai. Op die manier wordt het bewustzijn bij werkgevers (en werknemers) over het belang om goede bescherming te bieden als het ware 'afgedwongen'. Uit onderzoek van Bureau Bartels uit 2014[27] blijkt dat inderdaad de ruime meerderheid van de werkgevers (89%) gehoorplastieken verschaft.

Verder heeft de sector volgens respondenten als 'voordeel' dat de werknemers, veel meer dan in de bouw, werken in een gecontroleerde omgeving (een vaste werkplek waar werknemers onder veelal steeds dezelfde condities werken). Het is dan voor werknemers veel duidelijker wat ze moeten doen om zichzelf goed te beschermen en vormt het opzetten van gehoorbescherming een 'standaard' onderdeel van hun werkzaamheden.

[26] Dit gaat dus verder dan de wet die de mogelijkheid laat om ook voor andere vormen gehoorbescherming (met een minder hoog beschermingsniveau dan gehoorplastieken) te kiezen.

[27] '*Gezond en veilig werken in cao's*', Bureau Bartels, 2014.

Horeca

Vanuit de horecasector zelf wordt aangegeven dat schadelijk geluid een belangrijk, doorlopend aandachtsgebied is. Ze zetten zich – middels het ontwikkelen van informatieproducten en instrumenten zoals de arbocatalogus – in om de risicoperceptie bij werkgevers en werknemers te stimuleren. De meeste werkgevers zullen naar verwachting bekend zijn met het bestaan van schadelijk geluid als arbeidsrisico in hun sector, ook mede vanuit de bredere aandacht die landelijk besteed wordt aan de gehoorschade bij klanten[28] (jongeren) en door het feit dat aansprekende personen (zoals bekende DJ's) zelf gehoorproblemen blijken te hebben. Concrete cijfers over de mate van risicoperceptie ontbreken.

De invloed van de sectorpartijen is – naar eigen zeggen van de sector – echter wel beperkt. Als argument wordt aangegeven dat het huidige systeem in Nederland rond arbeidsomstandigheden de verantwoordelijkheid te sterk en te eenzijdig legt bij de sector en bij de werkgevers. De werkgevers moeten eerst een RI&E opstellen, komen tot een plan van aanpak, maatregelen treffen en het personeel voorlichten. Werknemers komen volgens een respondent pas 'laat in beeld' en worden te weinig geprikkeld om zelf hun verantwoordelijkheden op te pakken.

Dit is – volgens de respondent – vooral lastig in een branche met overwegend kleine MKB-bedrijven die al te maken hebben met veel verschillende typen regelgeving. De deskundigheid bij de ondernemers over de specifieke aspecten van dit arbeidsrisico en de capaciteit om hier mee aan de slag te gaan zijn veelal beperkt. Het duurt daardoor soms lang voordat concrete maatregelen worden getroffen. Vanuit de gesprekken komt naar voren dat naast de individuele werkgevers vooral ook andere, meer deskundige partijen (zoals de arbodiensten, de Inspectie SZW en de leveranciers en installateurs) een rol zouden moeten spelen bij het prikkelen en ondersteunen van werknemers om een actieve bijdrage te leveren aan vermindering van dit arbeidsrisico. Dan zouden werknemers zich sneller bewust worden van het belang om zelf gezond te werken (gehoorbescherming dragen) en aanpak van schadelijk geluid bij de werkgevers zelf aan te kaarten. Dergelijke deskundige input en ondersteuning richting werknemers maar ook richting werkgevers ontbreekt volgens de sector nu veelal nog. Dit leidt er volgens de sector toe dat er onvoldoende kennis en bewustzijn is rond de (kans op en aard van de) gezondheidseffecten van schadelijk geluid.

Dat er onvoldoende kennis en bewustzijn is op dit punt wordt ook bevestigd door enkele, niet direct aan de sector verbonden partijen/deskundigen. Een gebrek aan kennis en risicoperceptie leidt er volgens hen onder andere toe dat lang niet alle werkgevers en werknemers zich bewustzijn van het belang om zelf maatregelen te treffen om blootstelling aan schadelijk geluid te beperken. Dit blijkt onder andere uit de bevindingen van de Inspectie SZW. Die laten zien dat 68% van de werkgevers in 2010[29] maatregelen heeft getroffen om het personeel op dit punt te beschermen. Dit percentage bleek echter duidelijk achter te blijven bij het percentage werkgevers in andere sectoren die te maken

[28] Bijvoorbeeld in de vorm van het Convenant Preventie Gehoorschade Muzieksector (ondertekend door het ministerie van VWS en de Vereniging Nederlandse Poppodia en festivals en de Vereniging van Evenementen Makers).

[29] 'Jaarverslag 2010', Inspectie SZW, 2011.

hebben met schadelijk geluid (vrijwel altijd tussen de 90% en 100%). Het aandeel werkgevers dat gehoorbescherming verschaft is in (delen van) de sector sindsdien wel toegenomen[30]. Toch blijken zeker nog niet alle werkgevers zich voldoende bewust van het belang om maatregelen te treffen. Daarbij speelt mee dat lawaai (harde muziek) veelal een gewenst 'product' is in de sector. Aanpak van het lawaai heeft daardoor niet altijd prioriteit. Door de hoge geluidsfrequenties[31] is het extra problematisch dat – zoals verschillende respondenten wordt aangeven – werknemers lang niet altijd de (beschikbaar gestelde) gehoorbeschermers gebruiken. Dit wordt bevestigd door cijfers van de Inspectie SZW die onderzoek deed in discotheken (zie tabel 2.12).

Tabel 2.12 Mate van risicoperceptie rond het arbeidsrisico 'schadelijk geluid' in de horeca

Aspect	Concrete cijfers	Schatting respondenten	Bepalende factoren
1. Bewust van bestaan arbeidsrisico	Nee	Ruime meerderheid van werkgevers en bij een deel van werknemers	**Stimulerend** ▪ Brede aandacht die er is voor gehoorschade bij gasten en werknemers ▪ Feit dat deel van bekende muzikanten en DJ's gehoorschade blijken te hebben **Afremmend** ▪ Veel korte en flexibele arbeidscontracten
2. Bewust van (kans op) gezondheids-effecten	Nee	Onvoldoende aanwezig bij werkgevers en werknemers	**Afremmend** ▪ Onvoldoende 'detailkennis' over de effecten van schadelijk geluid ▪ Overwegend MKB-bedrijven in sector ▪ Onvoldoende kennisverstrekking vanuit deskundige partijen (arbodiensten, Inspectie SZW, leveranciers)
3. Bewust van belang om zelf te handelen (maatregelen te treffen)	68% van de werkgevers treft maat-regelen voor beschermen personeel* In 73% van geïnspecteer-de locaties gehoor-bescherming niet altijd gebruikt*	Groot deel van de werkgevers, bij werknemers veelal onvoldoende	**Stimulerend** ▪ Brede aandacht die er is voor gehoorschade bij gasten en werknemers **Afremmend** ▪ Gezondheidseffecten pas erg laat/ lastig te herkennen ▪ Onvoldoende 'detailkennis' over de effecten van schadelijk geluid ▪ Lawaai als wenselijk product in de sector

* *'Jaarverslag 2010'*, Inspectie SZW, 2011.

* *'Oorverdovend: geluid in discotheken; inspecties naar beschermende maatregelen tegen schadelijk geluid in discotheken'*, Inspectie SZW, 2012.

30 *'Oorverdovend: geluid in discotheken; inspecties naar beschermende maatregelen tegen schadelijk geluid in discotheken'*, Inspectie SZW, 2012.

31 In het Convenant Preventie Gehoorschade Muzieksector hebben de partijen gekozen om in te zetten op een maximale limiet van 103 decibel gemeten over 15 minuten. Blootstelling aan een dergelijke frequentie leidt zonder gehoorbescherming binnen 5 minuten tot gehoorschade.

2.7 Resume

De bovenstaande bevindingen maken duidelijk dat voor vrijwel alle betrokken sectoren en arbeidsrisico's geldt dat er geen goed zicht is op de mate van risicoperceptie bij werkgevers en werknemers. Het meten van de risicoperceptie gebeurt niet of nauwelijks[32] waardoor concrete cijfers hierover ontbreken. Hierdoor hebben de sectorpartijen ook geen of weinig zicht op de factoren die bepalen waarom de risicoperceptie hoog of laag is. De respondenten kunnen hooguit hun eigen ideeën en vermoedens uitspreken over de aspecten die ten aanzien van de mate van risicoperceptie een rol spelen.

Wanneer we kijken naar de risicoperceptie op sectorniveau dan zien we ten aanzien van de vier gekozen arbeidsrisico's een wisselend beeld. Voor allergenen, kracht zetten en voor schadelijk geluid geldt dat ze door de betrokken sectoren over het algemeen als belangrijke of zelf prioritaire thema's worden gezien. De sectorpartijen zijn zich bewust dat deze arbeidsrisico's in hun sector spelen en besteden er heel gericht aandacht aan. Dit bewustzijn maakt ook dat ze de arbeidsrisico's veelal zelf niet als moeilijk waarneembaar ervaren. Bij biologische agentia zien we een ander beeld. Bij biologische agentia gaat de aandacht van de betrokken sectoren vooral uit naar de effecten voor de eigen 'klanten' (kinderen, leerlingen, patiënt). Biologische agentia als arbeidsrisico staan in deze sectoren veel minder in de schijnwerpers. Het wordt als arbeidsrisico meegenomen in het sectorale arbobeleid maar vormt zeker geen prioritair thema. Het aantal ondernomen activiteiten rond dit thema zijn dan veelal ook beperkt.

Bij het bepalen van de risicoperceptie bij werkgevers en werknemers hebben we onderscheid gemaakt naar drie aspecten. De geraadpleegde personen zijn van mening dat wat betreft het eerste aspect (bewustzijn dat een bepaald arbeidsrisico speelt in de sector) de risicoperceptie bij werkgevers en werknemers over het algemeen redelijk goed is ontwikkeld. De meeste werkgevers en werknemers weten dat het risico bestaat.

Minder duidelijk is het beeld rond het tweede aspect, te weten de risicoperceptie omtrent de (kans op en aard van) gezondheidseffecten als gevolg van blootstelling aan het arbeidsrisico. Zeker vanuit de geraadpleegde deskundigen wordt opgemerkt dat er vaak onvoldoende specifieke en gedetailleerde kennis, informatie en besef is hoe schadelijk blootstelling is, welke gevolgen dit heeft en hoe blootstelling zo veel mogelijk kan worden voorkomen. De uitkomsten laten zien dat – volgens respondenten – in veel sectoren meespeelt dat werkgevers en vooral werknemers vaak moeilijk bereikt worden met de beschikbare (schriftelijke) informatie. Tevens geldt volgens hen in verschillende sectoren dat de risicoperceptie op dit punt minder wordt geprikkeld omdat over omvang en ernst van de problematiek in de sector weinig bekend is. Werkgebonden gezondheidsschade komt nauwelijks naar voren in verzuimcijfers (biologische agentia, schadelijk geluid) en/of wordt slecht herkend in het reguliere zorgcircuit (allergenen). Signalering van problemen door bedrijfsartsen is volgens respondenten beperkt (omdat de toegang tot bedrijfsartsen beperkt is).

[32] Navraag bij de verschillende sectoren leert dat de achterliggende redenen zijn dat onderzoek doen te duur is, dat het lastig te bepalen is hoe je de mate van risicoperceptie kunt meten en dat het lastig is om met name werknemers te bereiken (adressenbestanden niet beschikbaar of niet toegankelijk).

De risicoperceptie van het belang om als werkgevers en werknemers zelf maatregelen te treffen om blootstelling aan arbeidsrisico te beperken (aspect 3) lijkt – op basis van de gesprekken – in veel sectoren in de loop van de jaren toe te nemen. De risicoperceptie is echter nog zeker niet optimaal en verdere groei is niet vanzelfsprekend. Dit blijkt uit het feit dat beschikbare gezonde en veilig werkmethoden lang niet altijd worden ingezet en toegepast. Er zijn voor werkgevers en werknemers – ondanks het besef van het bestaan van de risico's – nog vaak argumenten om niet veilig te handelen. Het gaat daarbij volgens respondenten om argumenten als: de economische crisis (nu geen prioriteit, nu geen investeringen), de angst om ontslagen te worden, de cultuur binnen de sector (we werken al lang zo zonder problemen) en onachtzaamheid (even snel dit doen).

3. ONDERNOMEN SECTORINITIATIEVEN

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk staan we stil bij de initiatieven die op sectorniveau reeds zijn of worden ondernomen om te komen tot een vergroting van de risicoperceptie en tot een goede aanpak van de vier geselecteerde arbeidsrisico's. Om aan te sluiten bij de gemaakte driedeling in deelaspecten van de risicoperceptie (zie vorig hoofdstuk), maken we bij de ondernomen initiatieven ook een nader onderscheid in typen activiteiten. De activiteiten 'kennisontwikkeling' en 'informatieverstrekking' zullen naar verwachting vooral een bijdrage kunnen leveren aan de risicoperceptie omtrent het bestaan van een arbeidsrisico (aspect 1) en de risicoperceptie omtrent de (kans op en aard van de) gezondheids-effecten van blootstelling aan het arbeidsrisico (aspect 2). Perceptie van het belang om zelf als werkgever en werknemer maatregelen te treffen om gezond en veilig te werken (aspect 3) zal vooral worden ondersteund door het beschikbaar stellen van een branche RI&E (aanzet om de risico's in beeld te brengen) en het aanbieden van maatregelen/ instrumenten/oplossingen om gezond en veilig te werken.

We merken op voorhand op dat we bij de opsomming van initiatieven en activiteiten uit zijn gegaan van de zaken die door de respondenten zijn genoemd en zaken die we zelf via aanvullend deskresearch (websites, rapporten) hebben gevonden. Hoewel we op deze manier hebben getracht een zo compleet mogelijk beeld te schetsen, sluiten we niet uit dat er nog bepaalde initiatieven buiten beeld zijn gebleven

3.2 Ondernomen sectorinitiatieven rond allergenen

In het voorgaande hoofdstuk zagen we al dat allergenen als arbeidsrisico hoog op de agenda staat bij alle drie de sectoren die we in dit onderzoek bij dit thema hebben betrokken. Er zijn in de loop van de tijd in deze sectoren ook meerdere initiatieven ondernomen om het thema onder de aandacht te brengen bij werkgevers en werknemers. Deze initiatieven zijn weergegeven in tabel 3.1.

Uit de tabel komt naar voren dat alle drie de sectoren hebben ingezet op zogenaamde kennisontwikkeling. Onder kennisontwikkeling verstaan we onderzoeken (en andere initiatieven) op basis waarvan inzicht wordt verkregen in de aard, ernst en omvang van de problematiek rond dit specifieke arbeidsrisico in de sector. In het voorgaande hoofdstuk werd al duidelijk dat het beschikken over dergelijke cijfers en gegevens naar verwachting een belangrijke stimulans kan geven aan de risicoperceptie, zowel op sectorniveau als ook op de werkvloer.

De tabel laat zien welk type onderzoek(en) in de drie sectoren in het (recente) verleden zijn uitgevoerd. Naast deze onderzoeken die eenmalig resultaten opleveren (momentopname), kent de bakkerijsector met het Gezondheidsbewakingssysteem (GBS) een instrument waarmee de situatie periodiek in beeld wordt gebracht (zie kader voor nadere uitleg). Elke vier jaar kunnen alle werknemers die blootstaan aan meelstof worden getest op sensibilisatie voor bakkersallergenen. Medewerkers die gesensibiliseerd zijn komen in aanmerking voor nader medisch onderzoek en advies over eventuele

aanpassingen in hun werk(omgeving). Door dit herhalende karakter heeft de sector zicht op de ontwikkeling van de omvang en aard van de problematiek, op basis waarvan passend beleid kan worden gevoerd. Ook werkgevers en werknemers krijgen via het GBS inzicht in de problematiek en krijgen waar nodig maatregelen aangereikt om de blootstelling aan meelstof te beperken.

Tabel 3.1 Ondernomen sectorinitiatieven ten aanzien van allergenen, bij bakkers, kappers en autoschadeherstelbedrijven

Bakkers	**Kennisontw.**	**Info**	**RI&E**	**Maatregel**
Onderzoeken naar aard en omvang van problematiek rond meelstof en de effecten van maatregelen	X			
Informatievoorziening		X		
Campagne 'Blij met Stofvrij' (gestart als onderdeel arboconvenant)		X		
Gezondheidsbewakingssysteem (gestart als onderdeel arboconvenant)	X	X		X
Ondersteunende instrumenten, zoals Handboek Stofbeheersing/Cursus Stofbeheersing (onderdeel van het arboconvenant)		X		X
Branche RI&E			X	
Arbocatalogus		X		X
Kappers	**Kennisontw.**	**Info**	**RI&E**	**Maatregel**
Onderzoek naar aard en omvang problematiek rond kapperseczeem	X			
Communicatiecampagne Healthy Hairdresser (als onderdeel arboconvenant)		X		X
Gezond Werken Regels (als onderdeel arboconvenant)				X
Centrum Huid en Arbeid (kapperspoli)	(X)	X		X
Databank www.isditproductveilig.nl (als onderdeel van het VASt-project)		X		
Overige instrumenten (handeczeemtest, special handeczeem)				X
Branche RI&E			X	
Arbocatalogus		X		X
Autoschadeherstel	**Kennisontw.**	**Info**	**RI&E**	**Maatregel**
Onderzoek naar blootstelling aan isocyanaten en gezondheidseffecten bij verfspuiters	X			X
Informatievoorziening		X		
Certificaat verantwoord autospuiten		X		X
Jaarlijks bezoek accountmanager		X		
Leidraad gevaarlijke stoffen			X	
Branche RI&E			X	

Ook de kappersbranche kent met het Centrum Huid en Arbeid (kapperspoli) een eigen kennis- en expertisecentrum dat gedurende langere tijd onderzoek doet naar oorzaken, gevolgen en oplossingen rondom kapperseczeem. Het centrum verstrekt informatie en

helpt werknemers bij het terugdringen van werkgerelateerde huidklachten, door het doorvoeren van veranderingen in de werkplek en werksituatie. Het verschil met het GBS bij de bakkers is dat in het onderzoek niet de gehele groep van werknemers wordt betrokken, alleen de mensen die zich zelf bij de kapperspoli melden (dit aantal is de laatste jaren teruggelopen). Hierdoor is het minder goed mogelijk om een beeld te geven van de aard en omvang van de problematiek in de gehele sector.

Naast kennisontwikkeling is/wordt in alle drie de sectoren via verschillende wegen ingezet op informatieverstrekking richting werkgevers en werknemers. Op die manier willen ze een bijdrage leveren aan de risicoperceptie bij de achterban. Tevens worden praktische instrumenten aangereikt om de risico's in de eigen organisatie te inventariseren (RI&E) en/of te komen tot het treffen van maatregelen om de blootstelling zoveel mogelijk te voorkomen. In een aantal gevallen hebben de initiatieven een dubbele functie. Zo is in de autoschadeherstelbranche onderzoek gedaan naar blootstelling aan gevaarlijke stoffen en de (respiratoire) gezondheidseffecten voor verfspuiters [33] (kennisontwikkeling). De uitkomsten waren bruikbaar voor de sector, maar voor de achterbannen te wetenschappelijk. Daarom is de brancheorganisatie samen met TNO gekomen tot een praktische vertaling naar effectieve maatregelen die bedrijven kunnen treffen om de werknemers te beschermen (maatregelen).

Uit de gesprekken met de respondenten blijkt dat een deel van de initiatieven in het verleden hebben plaatsgevonden. Zoals in het voorgaande hoofdstuk al duidelijk werd zijn bijvoorbeeld de activiteiten in de kappersbranche vooral ten tijde van het arboconvenant ontplooid. Andere activiteiten – zoals algemene informatieverstrekking – vinden door de tijd heen steeds opnieuw plaats, zij het vaak op beperkte schaal (artikel, website). Enkele activiteiten worden met een duidelijke regelmaat herhaald. Dit geldt bijvoorbeeld in de autoschadeherstelbranche, voor het certificaat verantwoord autospuiten (elke drie jaar moeten verfspuiters een toets doen om een certificaat te kunnen behouden) en het jaarlijkse bezoek van de accountmanager (die tijdens de ronde door het bedrijf let op arbeidsomstandigheden en hier advies over geeft).

[33] Anjoeka Pronk (TNO), *'Blootstelling Aan Isocyanaten en Respiratoire Gezondheidseffecten in Verfspuiters'*, 2007.

Gezondheidsbewakingssysteem in de bakkerijsector

SYSTEMATIEK

Het Gezondheidsbewakingssysteem (GBS) is gericht op het vroegtijdig onderkennen en vaststellen van mogelijke gezondheidsrisico's als gevolg van grondstofallergie. De systematiek van het GBS is tijdens het arboconvenant – in opdracht van de sociale partners in de branche – ontwikkeld door het Nederland Kenniscentrum Arbeid en Longaandoeningen (NKAL) en het Institute for Risk Assessment Sciences (IRAS). De systematiek bestaat uit een vragenlijst, aangevuld met (indien nodig) een bloedonderzoek en een longfunctie onderzoek.

De procedure is als volgt:

Stap 1: Alle werkgevers worden door het Informatiecentrum Grondstofallergie benaderd, met de vraag welke medewerkers in hun bedrijf blootstaan aan meelstof.

Stap 2: Al deze werknemers krijgen een brief en een vragenlijst.

Stap 3: Wie de lijst invult, ontvangt een uitslag. Als er een vermoeden van allergie bestaat, wordt de werknemer uitgenodigd voor een vervolgonderzoek.

Stap 4: Het vervolgonderzoek wordt uitgevoerd bij de zogenaamde bakkerspoli (gevestigd bij het NKAL). Het medisch onderzoek bestaat uit een consult bij een arts, een bloedprik en een longfunctieonderzoek (blaastesten). Indien nodig wordt de werknemer gevraagd hun longfunctie gedurende een bepaalde periode middels een piekstroommeter te registreren.

Stap 5: Uitslag van het onderzoek. Indien sprake blijkt van allergie overlegt de bakkerspoli met de werknemer of de informatie verstuurd kan worden naar de arboarts en het informatiecentrum. De werknemer wordt geadviseerd de uitkomsten te bespreken met de werkgever en/of een vertrouwenspersoon.

Stap 6: Indien wenselijk kunnen werknemer en werkgevers advies krijgen vanuit het informatiecentrum over de maatregelen die kunnen worden betroffen om de werknemer aan het werk te houden.

Stap 7: Indien de werknemer zijn werk in de bakkerij niet meer kan uitoefenen biedt de branche de mogelijk tot loopbaanbegeleiding en/of een inkomensvoorziening.

Het GBS is – zoals gezegd – opgezet in de arboconvenantperiode. Sociale partners hebben echter besloten om de voorziening te continueren. Het idee is om dit onderzoek bij werknemers elke vier jaar te herhalen. Deelname aan het onderzoek is vrijblijvend. De respons bij de eerste meting was ongeveer 70%.

VOORDELEN

Deze manier van gezondheidsmonitoring wordt door de respondenten gezien als een goed instrument om allergie vroegtijdig op te sporen en inzicht te geven in de stand van zaken in de sector. Op die manier is het nog mogelijk om onherstelbare gezondheidsschade te voorkomen. Een ander voordeel is dat zowel werkgevers als werknemers – op een vrij laagdrempelige manier – direct kunnen worden bereikt met het GBS. Ze worden persoonlijk 'aangesproken' en gewezen op het bestaan van het moeilijk waarneembare arbeidsrisico van meelstof/grondstofallergie. Doordat het onderzoek elke vier jaar wordt herhaald, wordt voorkomen dat het risicobewustzijn wegzakt en kan er voor worden gezorgd dat ook nieuwe werknemers over het risico worden geïnformeerd.

Als belangrijke meerwaarde zien de respondenten dat – door de specifieke deskundigheid die wordt ingezet – de problematiek rond grondstofallergie veel sneller wordt herkend en veel gerichter kan worden aangepakt, dan wanneer dit wordt overgelaten aan de reguliere zorg.

NADEEL

Het belangrijkste nadeel is volgens de respondenten dat deze systematiek niet goed past in de huidige opzet van het (arbo)zorgstelsel. De meerwaarde van een geïntegreerde aanpak van preventieve (arbo)zorg en reguliere gezondheidszorg wordt hierdoor niet (h)erkend en de financiering van de door de bakkerspoli geleverde zorg verloopt erg moeizaam.

3.3 Ondernomen sectorinitiatieven rond biologische agentia

In het vorige hoofdstuk werd al duidelijk dat biologische agentia als arbeidsrisico op sectorniveau geen prioritair thema vormt in de drie betrokken sectoren. Het wordt zeker als één van de arbeidsrisico's meegenomen maar krijgt veelal geen specifieke aandacht in de communicatie richting werkgevers en werknemers. Dit laat zich ook zien in het aantal initiatieven dat rond dit thema is/wordt ondernomen in de sector. Dit is duidelijk beperkter dan bijvoorbeeld ten aanzien van allergenen bij de sectoren in de vorige paragraaf.

Tabel 3.2 Ondernomen sectorinitiatieven ten aanzien van biologische agentia, bij primair onderwijs, kinderopvang en ziekenhuizen

Primair onderwijs	Kennisontw.	Info	RI&E	Maatregel
Arbocatalogus infectieziekten		X		X
Arbomeester (branche RI&E voor primair onderwijs)			X	
Kinderopvang	**Kennisontw.**	**Info**	**RI&E**	**Maatregel**
Risicomonitor (branche RI&E)			X	
Arbocatalogus (met onder andere infectiepreventiekaarten)		X		X
Ziekenhuizen	**Kennisontw.**	**Info**	**RI&E**	**Maatregel**
Arbocatalogus (met onder andere protocol prik-, spat en/of snij-accidenten)		X		X
Zorg RI&E			X	
Richtlijnen (zoals WIP-richtlijnen)		X		X

De initiatieven beperken zich veelal tot opname van biologische agentia als arbeidsrisico in de branche RI&E en de arbocatalogus. Op die manier wordt bijgedragen aan (passieve) informatieverstrekking. Werkgevers en werknemers moeten zelf op zoek gaan naar deze instrumenten en kunnen hier naar eigen behoefte gebruik van maken. De arbocatalogus biedt ook concrete maatregelen en instrumenten die werkgevers en werknemers kunnen helpen om te komen tot een gezonde en veilige werkomgeving. Bij de kinderopvang gaat het daarbij bijvoorbeeld om zogenaamde infectiepreventiekaarten, die per infectieziekte aangeven wat de kenmerken zijn (wat betreft besmettingsweg, incubatietijd, ziekteverschijnselen, risicogroepen) en welke mogelijke maatregelen kunnen worden getroffen. De ziekenhuizen kennen naast de arbocatalogus nog richtlijnen, zoals de WIP-richtlijnen, die gebruikt kunnen worden om infectieziekten op de werkvloer te bestrijden.

Uit de tabel komt naar voren dat deze sectoren ten aanzien van het arbeidsrisico biologische agentia zelf geen initiatieven hebben genomen tot kennisontwikkeling, waarmee de aard en omvang van de blootstelling en/of gezondheidsschade in de sector in beeld wordt gebracht. Hierdoor bestaat er geen goed beeld op sectorniveau van de aard, omvang en ernst van de problematiek. Voor de kinderopvang geldt dat buiten de sector om wel een initiatief op dit punt is ontplooid. Sinds 2010 beheert het RIVM het nationale Kinderdagverblijven Infectieziekten Surveillance Systeem (KizSS)[34]. In het kader van dit systeem vindt bij een groep kinderdagverblijven een wekelijkse surveillance

[34] De uitkomsten van de analyse zijn verwerkt in het promotieonderzoek: *'An epidemiological perspective on gastroenteritis in child day care centers: assessment of impact and risk*'. R. Enserink, 2014.

plaats van het aantal zieke kinderen en medewerkers. Hoewel het systeem primair gericht is op het in beeld brengen van de infectieziekten bij de kinderen, kan met deze cijfers ook inzicht worden verkregen of ziekte onder kinderen aanleiding is tot (hoger) ziekteverzuim bij werknemers. Op deze manier wil het RIVM inspringen op het gebrek aan cijfermateriaal op het punt van de effecten van blootstelling van werknemers aan biologische agentia. Immers, via verzuimcijfers alleen blijkt het niet goed mogelijk om te bepalen in hoeverre kortdurend verzuim van personeel wordt veroorzaakt door werkgebonden infectieziekten. Door de opzet en omvang van de studie kunnen alleen nog voorlopige en voorzichtige conclusies worden getrokken. Het project is inmiddels afgerond, maar geeft volgens het RIVM aanleiding tot vervolgonderzoek.

3.4 Ondernomen initiatieven kracht zetten

Kracht zetten (als onderdeel van fysieke belasting) wordt in de betrokken sectoren gezien en behandeld als een prioritair thema[35]. Zoals eerder naar voren kwam is het informeren en ondersteunen van werkgevers en werknemers op het punt van arbeidsomstandigheden bij zowel de bouw als de landbouw belegd bij een sectorspecifiek en paritair aangestuurd kennisinstituut. Met deze kennisinstituten hebben de sectoren de capaciteit en deskundigheid gecreëerd om werkgevers en werknemers continu een breed pakket aan informatieproducten en ondersteuningsvormen aan te bieden (zie ook onderstaand kader). Dit blijkt verder ook uit tabel 3.3.

De tabel maakt duidelijk dat in beide sectoren wordt ingezet op kennisontwikkeling. Bij de bouw gebeurt dat – zoals eerder aangegeven – door de uitkomsten van de PAGO-onderzoeken te gebruiken om op sectorniveau inzicht te krijgen in de aard en omvang van knelpunten rond bijvoorbeeld fysieke belasting. Dankzij de ketenaanpak (preventie, re-integratie en verzuimbegeleiding gezamenlijk binnen de sector oppakken) door Stigas in de landbouw heeft de sector verschillende instrumenten in handen om te komen tot kennisontwikkeling. Zo hebben ze door onderzoek en analyse van bijvoorbeeld de verzuimgegevens en gegevens van bedrijfsartsen gedetailleerd zicht op de oorzaken van verzuim als gevolg van kracht zetten/fysieke belasting [36]. Ze gebruiken die informatie onder andere bij het ontwikkelen van nieuwe preventiediensten of arbeidsvriendelijke hulpmiddelen. Ook de informatie die bijvoorbeeld via de Periodiek Medische Onderzoeken en de preventiespreekuren beschikbaar komt wordt op die manier gebruikt om de knelpunten rond fysieke belasting goed in beeld te krijgen zodat gericht gewerkt kan worden aan passende oplossingen. Deze twee instrumenten bieden bovendien mogelijkheden om op bedrijfsniveau tot kennisontwikkeling te komen. Wanneer een bepaald aantal/percentage werknemers binnen een bedrijf aan een onderzoek of spreekuur heeft deelgenomen kan op bedrijfsniveau goed inzichtelijk worden gemaakt hoe gezond er wordt gewerkt en waar mogelijke knelpunten/verbeterpunten liggen.

---

[35] Zoals eerder is aangegeven is het niet goed mogelijk gebleken om de situatie in de groothandel eenduidig in kaart te brengen, als gevolg van het feit dat de sector te veel versnipperd is. Er is geen centrale, sectorbrede aanpak van activiteiten op het gebied van arbeidsomstandigheden. De groothandel laten we in dit hoofdstuk daarom buiten beschouwing.

[36] Ze hebben bijvoorbeeld per deelsector zicht in welke gewrichten klachten voorkomen, als gevolg van welke specifieke handelingen etc.

Tabel 3.3 Ondernomen sectorinitiatieven ten aanzien van schadelijk geluid, bij bouw, meubelindustrie en horeca

Bouw	Kennisontw.	Info	RI&E	Maatregel
PAGO	X	X		X
Informatievoorziening (website, brochures, nieuwsbrieven, dvd's etc.)		X		
Diverse ondersteunende instrumenten (A-bladen, geluidswijzer, keuzewijzer, adviezen, toolbox, bedrijfsoorcheck etc.)		X		X
Branche RI&E's			X	
Arbocatalogi		X		X
Landbouw	**Kennisontw.**	**Info**	**RI&E**	**Maatregel**
Onderzoek	X			
Periodiek Medisch Onderzoek (PMO)	X	X		X
Preventiespreekuur	X	X		X
Werkplekonderzoek		X		X
Preventieadviseurs		X		X
Informatievoorziening		X		
Diverse ondersteunende instrumenten en maatregelen (toolboxen, handboeken, arbeidsvriendelijke hulpmiddelen)		X		X
Branche RI&E's			X	
Arbocatalogi		X		X

Daarnaast wordt er in beide sectoren uitgebreid ingezet op informatieverstrekking en het bieden van mogelijke maatregelen/instrumenten die gebruikt kunnen worden om te komen tot minder blootstelling aan fysieke belasting. Op die manier wordt naar verwachting in brede zin een bijdrage geleverd aan een vergroting van de risicoperceptie (op de drie onderscheiden aspecten van risicoperceptie) bij werkgevers en werknemers. Bij de landbouw valt op dat naast een aanbodgerichte aanpak (breed beschikbaar stellen van informatie en instrumenten aan alle werkgevers en werknemers binnen een (deel)sector) ook wordt ingezet op een meer vraag gestuurde aanpak. Bij de vraaggerichte aanpak wordt ingesprongen op de specifieke situatie en behoeften van individuele werkgevers en werknemers in de sector. Dit gebeurt middels bijvoorbeeld het PMO, het preventiespreekuur, het werkplekonderzoek en het inzetten van preventiemedewerkers bij individuele bedrijven. Op die manier worden werkgevers en werknemers directer en actiever bereikt.

Vanuit beide sectoren wordt aangegeven dat bij het stimuleren van de risicoperceptie rond de mogelijk te treffen maatregelen gewerkt wordt op basis van de arbeidshygiënische strategie (AHS). De nadruk ligt op het komen tot een bronaanpak. In beide sectoren wordt daarom bijvoorbeeld bijgedragen aan de ontwikkeling van arbeidsvriendelijke hulpmiddelen en de informatievoorziening hieromtrent (minder zware melkklauwen, een met twee armen te tillen bladblazer, blokkenstellers etc.). De insteek van de voorlichting en ondersteuning is dat alleen wanneer een bronaanpak niet direct mogelijk is, gezocht moet worden naar andere niveaus in de AHS.

Stigas: Sectorinstituut in de agrarische en groene sectoren

COLLECTIEVE, INTEGRALE AANPAK

De zorg voor goede arbeidsomstandigheden en verzuimpreventie is in toenemende mate bij werkgevers en werknemers komen te liggen. De relatief kleinschalige bedrijven in de agrarische en groene sectoren zijn vaak niet in staat om de zaken op dit punt zelf goed op te pakken. Daarom hebben de sociale partners uit de verschillende sectoren besloten om de krachten te bundelen en te komen tot één overkoepelende, ondersteunende organisatie, te weten Stigas (stichting gezondheidsdienst agrarische sectoren). Stigas hanteert in haar ondersteuning richting werkgevers en werknemers een zogenaamde ketenaanpak. Daarbij vervult de stichting een drieledige rol, te weten die van kenniscentrum op het gebied van arbeidsomstandigheden en verzuimpreventie, die van uitvoerder van preventiediensten en die van regisseur van verzuimpreventie.

Vanuit elk van de drie rollen werkt Stigas aan het vergroten van de risicoperceptie bij werkgevers en werknemers, onder andere op het gebied van fysieke belasting. Stigas draagt onder andere zorg voor de ontwikkeling van de arbocatalogi, de branchespecifieke RI&E's, informatieproducten, informatiebijeenkomsten, de bedrijfsbezoeken door preventieadviseurs en re-integratieadviseurs en de inzet van gespecialiseerde bedrijfsartsen bij bijvoorbeeld preventiespreekuren en de periodiek medische onderzoeken (PMO's). Binnen Stigas wordt bewust gekozen voor een integrale aanpak van preventie en verzuim. Dit doen ze onder andere door de preventieadviseurs, re-integratieadviseurs en de bedrijfsartsen te laten samenwerken in klantenteams, door kennis uit verzuimgegevens te gebruiken voor het ontwikkelen van preventiediensten en de inzet van preventiediensten in de verzuimbegeleiding.

VOORDELEN

Een groot voordeel van Stigas is – volgens de respondenten in dit onderzoek – de collectiviteit. Doordat alle werkgevers in de betrokken sectoren financieel bijdragen aan Stigas kan een professionele organisatie professionele organisatie worden opgetuigd, kunnen veel taken worden uitgevoerd en kunnen arbeidsrisico's (zoals fysieke belasting) voortdurend onder de aandacht worden gehouden. Deze aanpak maakt het tevens mogelijk om naast een aanbodgerichte aanpak (brede informatievoorziening voor iedereen, zoals folders) ook gebruik te maken van meer vraaggestuurde instrumenten. Zeker door de branchespecifieke deskundigheid van alle betrokken ketenpartijen kan met de informatie en ondersteuning goed worden aangesloten op de specifieke behoeften en problemen van (individuele) bedrijven in de sectoren. Dit maakt werkgevers en werknemers volgens respondenten ook meer ontvankelijk voor de informatie en zorgt ervoor dat ze zich sneller bewust worden van de risico's van fysieke (over) belasting en van het belang om daar passende maatregelen voor te treffen.

Een voordeel van de integrale aanpak is – volgens de respondenten – dat problemen en daarmee ook de oplossingen sneller zichtbaar worden. Analyse van verzuimcijfers, gegevens van bedrijfsartsen en van bijvoorbeeld de uitkomsten van de PMO's maken gedetailleerd duidelijk welke specifieke knelpunten zich in een bepaalde sector voordoen. Deze informatie wordt weer gebruikt om bedrijven voor te lichten en om producenten te benaderen om maatregelen te treffen in het ontwerp van hun machines (bijvoorbeeld een minder zware melkklauw). Op die manier draagt Stigas – middels een bronaanpak – heel gericht bij aan preventie.

NADEEL

Een dergelijke brede, collectieve en daarmee kostbare aanpak vereist wel draagvlak en commitment bij alle werkgevers en sociale partners. Een dergelijk commitment en daarmee het voortbestaan van een sectorinstituut als Stigas is niet zondermeer vanzelfsprekend.

3.5 Ondernomen initiatieven schadelijk geluid

De betrokken sectoren zeggen schadelijk geluid te zien als een voor hen belangrijk arbeidsrisico. Zeker in de bouw en meubelindustrie vertaalt zich dat naar een breed aanbod aan ondernomen initiatieven en activiteiten. Voor een deel hebben deze initiatieven en activiteiten een aanbodgericht (en daarmee wat passief) karakter. De informatie en maatregelen/instrumenten zijn beschikbaar gesteld en kunnen – naar believen van de werkgevers en werknemers – gebruikt worden. Andere initiatieven kunnen meer als vraaggestuurd en daarmee als meer (pro)actief worden omschreven. Zo krijgen individuele werknemers in de bouw een uitnodiging om deel te nemen aan een PAGO. Bij de meubelindustrie hebben arbo-adviseurs bedrijven benaderd met het aanbod om een bedrijfsbezoek af te leggen en zijn werkgevers en werknemers – in het kader van een bewustwordingscampagne – op verschillende momenten en manieren aangesproken. De meubelindustrie wordt de risicoperceptie actief gestimuleerd door het verstrekken van gehoorplastieken (met een hoog beschermingsniveau) middels een cao-afspraak voor alle werkgevers verplicht te stellen wanneer hun medewerkers blootstaan aan lawaai.

De initiatieven richten zich zowel op het stimuleren van bronmaatregelen (subsidietraject omkasting machines), op zaken als persoonlijke beschermingsmiddelen als op het uitvoeren van gezondheidschecks als vorm van secundaire preventie[37]. Een deel van de activiteiten in de meubelindustrie heeft in het verleden plaatsgevonden en is inmiddels afgerond. Ook maakt tabel 3.4 duidelijk dat alleen in de bouw – naast informatie-verstrekking en het aanleveren van maatregelen/instrumenten – gewerkt wordt aan kennisontwikkeling (middels PAGO).

Bij de horeca is het aantal ondernomen initiatieven wat beperkter. De sector ziet het als haar taak om de arbocatalogus en de branche RI&E te ontwikkelen. Vanuit de sector wordt echter ook duidelijk aangegeven dat wat hen betreft niet alleen de sector maar ook andere partijen een rol (zouden moeten) hebben in het stimuleren van de risicoperceptie. Partijen die worden genoemd zijn de arbodiensten, de overheid/de Inspectie SZW en bijvoorbeeld leveranciers en installateurs van geluidsinstallaties en gehoorbeschermings-middelen. In de horeca zijn overigens ook enkele andere initiatieven ontplooid, naast degenen die in tabel 3.4 zijn genoemd. Het gaat hier om initiatieven die zich primair richten op de risicoperceptie bij en bescherming van klanten van de horeca. Zij kunnen naar verwachting van enkele respondenten ook een positieve invloed hebben op de risicoperceptie bij werkgevers en werknemers omtrent de risico's voor werknemers. Het gaat daarbij onder andere om het 'Keurmerk Oorveilig' voor clubs en poppodia, als initiatief van de Nationale Hoorstichting (dus geen sectorinitiatief)[38]. Een ander voorbeeld is het eerder genoemde Convenant Preventie Gehoorschade Muzieksector.

[37] Dat wil zeggen vroegtijdige signalering van gezondheidseffecten, waardoor aanpassingen kunnen worden gedaan in de werksituatie en ergere effecten kunnen worden voorkomen.

[38] Het keurmerk biedt een totaalpakket van concrete maatregelen, zoals het verminderen van het geluidsniveau, het aanbieden van goede gehoorbescherming en actieve voorlichting aan bezoekers en medewerkers.

Tabel 3.4 Ondernomen initiatieven ten aanzien van schadelijk geluid, bij bouw, meubelindustrie en horeca

Bouw	Kennisontw.	Info	RI&E	Maatregel
PAGO	X	X		X
Informatievoorziening (website, brochures, nieuwsbrieven, dvd's etc.)		X		
Diverse ondersteunende instrumenten (A-bladen, geluidswijzer, keuzewijzer, adviezen, toolbox, bedrijfsoorcheck etc.)		X		X
Branche RI&E(s)			X	
Arbocatalogi		X		X
Meubelindustrie	**Kennisontw.**	**Info**	**RI&E**	**Maatregel**
Subsidietraject omkasting machines (afgerond)				X
Inzet arbo-adviseurs/bedrijfsbezoeken (tijdens arboconvenant)		X		X
Bewustwordingscampagne 'Houtveilig' (afgerond)		X		
Afspraak/verplichting rond verstrekken gehoorplastieken in de cao				X
Informatievoorziening en ondersteunende instrumenten (bijv. dienstverlening Comfoor)		X		X
Branche RI&E			X	
Arbocatalogus		X		X
Horeca	**Kennisontw.**	**Info**	**RI&E**	**Maatregel**
Branche RI&E			X	
Arbocatalogus 'gezond en gastvrij'		X		X
Brochure werknemers 'Bescherm je gehoor'		X		X

3.6 Effectiviteit van ondernomen initiatieven

De zorg voor goede arbeidsomstandigheden is in toenemende mate bij de sociale partners van de verschillende sectoren komen te liggen. De bovenstaande paragrafen maken duidelijk dat door sectorpartijen het nodige is gedaan om aan die verantwoordelijkheid vorm te geven. In alle sectoren zijn initiatieven ondernomen om werkgevers en werknemers te informeren over de arbeidsrisico's die in de sector spelen en hen middels het aanreiken van instrumenten/maatregelen te ondersteunen om blootstelling aan de risico's zoveel mogelijk te voorkomen. De mate waarin initiatieven zijn ontplooid wisselt per sector. De min of meer vaste 'basis' van de initiatieven wordt gevormd door de branche RI&E en de arbocatalogi. Deze zijn in nagenoeg alle sectoren ontwikkeld. De mate waarin daarnaast nog activiteiten zijn ontplooid hangt er mede vanaf of een arbeidsrisico op sectorniveau als belangrijk/prioritair wordt gezien. Verder blijkt er een verband te zijn met de mate waarin sectoren capaciteit en deskundigheid hebben/beschikbaar stellen om aandacht te schenken aan het informeren en ondersteunen van werkgevers en werknemers op het gebied van arbeids-omstandigheden.

Factoren die de effectiviteit stimuleren

In hoeverre de initiatieven ook effecten hebben op (het vergoten van) de risicoperceptie van werkgevers en werknemers is moeilijk te bepalen. Zoals eerder is aangegeven wordt er in de sectoren geen onderzoek gedaan naar de mate van risicoperceptie. Het is dus over het algemeen niet (goed) duidelijk hoe groot de risicoperceptie is en welke ontwikkelingen zich daar in de loop van de tijd in voordoen. Ook de effecten van bepaalde maatregelen worden door sectoren veelal niet gericht in kaart gebracht. Mede op basis van de gesprekken zijn wel factoren in beeld gekomen die naar verwachting een positieve invloed hebben op de effectiviteit van de initiatieven. Deze zijn weergegeven in onderstaande tabel.

Tabel 3.5 Factoren die een positief effect hebben op de effectiviteit van sectorinitiatieven, volgens de respondenten

Factoren
Kennisontwikkeling
Vroegtijdig in kaart brengen gezondheidseffecten werknemers gezondheidscontrole
Actieve aanpak/actieve benadering van werkgevers en werknemers
Vraaggestuurde aanpak naast een aanbodgerichte aanpak
Regelmatig herhalen/voortdurend onder de aandacht houden

Allereerst wordt nogmaals gewezen op het belang van kennisontwikkeling. Het gericht in kaart brengen van de aard, omvang en effecten van blootstelling aan een bepaald arbeidsrisico draagt bij aan een beter inzicht in de problematiek en aan het bewustzijn van het belang om hier actief actie op te gaan ondernemen. Bovendien biedt kennisontwikkeling concrete handvatten en aanknopingspunten om te komen tot een passende aanpak. Deze meerwaarde geldt zowel voor het niveau van de gehele sector, als voor het niveau van individuele bedrijven. In de in het onderzoek betrokken sectoren zien we verschillende voorbeelden van kennisontwikkeling.

Ook op het niveau van de individuele werknemers kan het vroegtijdig in kaart brengen van de (mogelijke) gezondheidseffecten van blootstelling aan arbeidsrisico's een dergelijke positieve invloed hebben op de risicoperceptie. In de betrokken sectoren gebeurt dit bijvoorbeeld via de PAGO's, (bouw), de PMO's (landbouw) en het GBS (bakkers). Wanneer de eerste gezondheidseffecten in beeld komen dringt de ernst van de risico's vaak pas goed tot werknemers (en werkgevers) door en zien ze de noodzaak om maatregelen te treffen om hun werkplek gezonder te maken. Door dergelijke onderzoeken regelmatig te herhalen wordt de vinger aan de pols gehouden en kan het oplopen van meer ernstige gezondheidsschade zoveel mogelijk worden voorkomen.

Het blijken vaak dezelfde sectoren te zijn die aan kennisontwikkeling en aan het gestructureerd vroegtijdig opsporen van gezondheidseffecten aandacht besteden. In andere sectoren gebeurt het niet of minder structureel.

Tabel 3.5 laat verder zien dat de effectiviteit van sectorinitiatieven naar verwachting wordt vergroot wanneer gekozen wordt voor een actieve aanpak. Dat wil zeggen dat niet alleen aan de werkgevers en werknemers zelf wordt overgelaten om informatie en

ondersteuningsinstrumenten te zoeken en te benutten, maar dat zij ook actief worden benaderd en geïnformeerd. Immers, het zelf op zoek gaan naar informatie en ondersteuning vraagt al een zekere mate van risicoperceptie en een ervaren noodzaak/prioriteit om een bepaald arbeidsrisico aan te pakken. In de verschillende sectoren zijn meerdere voorbeelden van een actieve aanpak. Toch valt op dat in veel sectoren de initiatieven vooral een wat meer passief karakter hebben.

In het verlengde daarvan geldt ook dat door respondenten een grotere effectiviteit wordt verwacht van sectorinitiatieven die naast aanbodgericht (breed beschikbaar stellen van informatie en ondersteuning) ook meer vraaggestuurd van opzet zijn. Door meer specifiek in te gaan op de situatie en behoeften van individuele bedrijven (werkgevers en werknemers) kan namelijk meer maatwerk worden geleverd. Vanuit de respondenten wordt opgemerkt dat werkgevers en werknemers – om hen met informatie en ondersteuningsinstrumenten te kunnen bereiken – ook daadwerkelijk ontvankelijk moeten zijn voor deze informatie. Door te laten zien dat rekening wordt gehouden met hun specifieke situatie en behoeften en inzichtelijk te maken welke oplossingen ook in hun situatie/bedrijf tot verbeteringen kunnen leiden, is het beter mogelijk om die ontvankelijkheid tot stand te brengen. Voorbeelden van een vraag gestuurde aanpak zijn de inzet van arbo-/preventieadviseurs en accountmanagers (meubelindustrie, landbouw en autoschadeherstel), de werkplekonderzoeken (landbouw) en de verschillende vormen van gezondheidscontrole (bouw, landbouw, bakkers). Toch valt ook hier op dat in veel sectoren vooral gekozen is voor initiatieven en activiteiten met een aanbodgericht karakter.

Uit de gesprekken met de respondenten blijkt dat de aandacht in bedrijven niet altijd in even sterke mate gericht is op gezonde en veilige werkomstandigheden. Zeker door de moeilijke economische situatie waarin veel van de sectoren verkeren, zijn de prioriteiten van bedrijven in de afgelopen jaren vaak elders komen te liggen. Bovendien is voortdurend sprake van in- en uitstroom van mensen binnen de sectoren. Het beschikbaar stellen en (één of enkele malen) onder de aandacht brengen van de informatie en ondersteunende instrumenten (zoals de arbocatalogus) volstaat daarom veelal niet om het thema bij werkgevers en werknemers actief op de agenda te krijgen en te houden. Het bewustzijn omtrent de arbeidsrisico's en het belang om daar als werkgever en werknemer maatregelen voor te treffen zakt weg wanneer de thema's en de beschikbare initiatieven niet regelmatig (opnieuw) onder de aandacht worden gebracht.

De meeste effectiviteit valt daarom te verwachten van initiatieven die structureel/op vaste momenten worden 'herhaald' (bijvoorbeeld de periodieke gezondheidscontroles en het certificaat verantwoord verfspuiten) en van partijen die de capaciteit hebben om voortdurend te werken aan informatieverstrekking en ondersteuning van werkgevers en werknemers op het gebied van gezond en veilig werken (bijvoorbeeld sectorinstituten zoals Arbouw en Stigas). Bij veel sectorinitiatieven in de betrokken sectoren is van een dergelijke structurele herhaling en voortdurend beschikbare ondersteuningscapaciteit geen sprake. Activiteiten hebben in het verleden plaatsgevonden en/of worden incidenteel (bijvoorbeeld via nieuwsbrieven of artikelen in tijdschriften) onder de aandacht gebracht.

Andere stimulerende factoren die zijn genoemd zijn het verplicht stellen van bepaalde maatregelen (zoals de cao-bepaling in de meubelindustrie rond het verstrekken van gehoorplastieken), het zorgen voor een praktisch karakter van de instrumenten (zodat werknemers en werkgevers deze makkelijk kunnen toepassen) en het zorgdragen voor voldoende sectorspecifieke deskundigheid (informatie en ondersteuning moet worden geboden door mensen met voldoende sectorkennis en niet door partijen van buiten die de sector niet kennen).

Factoren die de effectiviteit van de sectorinitiatieven beperken

Het bovenstaande maakt duidelijk dat een belangrijk deel van de ondernomen sectorinitiatieven niet voldoet aan (elk van) de onderscheiden 'succesfactoren' van een effectieve bevordering van de risicoperceptie. De respondenten uit de verschillende sectoren zijn zich dat vaak goed bewust. Zij hebben dan ook factoren aangedragen die de effectiviteit van de sectorinitiatieven belemmeren. Deze zijn weergegeven in tabel 3.6.

Verschillende keren is gewezen op het beperkte budget dat sectoren beschikbaar hebben om uitvoering te geven aan het informeren en ondersteunen van werkgevers en werknemers op het gebied van (moeilijk waarneembare) arbeidsrisico's. Het is hierdoor bijvoorbeeld niet mogelijk om alle arbeidsrisico tegelijkertijd als thema op te pakken. Ook beperkt het de mogelijkheden om activiteiten regelmatig te herhalen en/of te komen tot meer vraaggestuurde initiatieven. Vraaggestuurde en/of regelmatig terugkeren initiatieven zoals bedrijfsbezoeken, gezondheidscontrolesystemen en werkplekbezoeken zijn kostbaar. Sociale partners kunnen of willen daar – volgens respondenten – niet altijd (opnieuw) budget voor vrijmaken.

In het verlengde daarvan speelt mee dat het voorkomen en aanpakken van (moeilijk waarneembare) arbeidsrisico's niet het enige onderwerp is waar sociale partners een rol moeten/willen spelen. Er zijn ook andere onderwerpen die om aandacht van de sectorpartijen vragen. Ook hiervoor geldt dat niet alles tegelijkertijd kan worden opgepakt, maar dat prioriteiten moeten worden gesteld. Arbeidsomstandigheden hebben vooral in het recente verleden (bijvoorbeeld ten tijde van de arboconvenanten) in de aandacht gestaan. Sindsdien hebben ze vaak andere prioriteiten moeten stellen. Zo hebben de achterbannen nu meer behoefte aan ondersteuning op het gebied van 'overleven in tijden van economische crisis' en vraagt de landelijke overheid meer inzet op onderwerpen als duurzame inzetbaarheid.

Tevens wordt door respondenten gesteld dat het bereik dat sectorpartijen kunnen realiseren soms beperkt is. Werkgeversorganisaties bereiken vooral de bij hen aangesloten leden, niet-leden blijven sneller buiten beeld. De mogelijkheden om individuele werknemers direct te bereiken zijn nog meer beperkt, zeker in sectoren met een lage organisatiegraad. Adressenbestanden zijn niet voorhanden en/of toegankelijk, waardoor soms alleen meer indirecte (via werkgever) communicatiekanalen kunnen worden gebruikt.

Tabel 3.6 Factoren die de effectiviteit van de sectorinitiatieven belemmeren, volgens de respondenten

Factoren
Beperkt budget
Andere prioriteiten
Beperkt bereik (niet alle werkgevers en vooral werknemers moeilijk)
Onvoldoende steun (van overheid) om thema op de kaart te zetten
Onvoldoende toezicht vanuit Inspectie SZW
Ambities van sectoren te beperkt

Door verschillende respondenten wordt opgemerkt dat het – ondanks sectorinitiatieven – lastig blijkt om bepaalde thema's daadwerkelijk tussen de oren van werkgevers en werknemers te krijgen, zeker wanneer deze risico's niet van hogerhand (de overheid) als belangrijk en prioritair worden aangemerkt en uitgedragen. Een voorbeeld is schadelijk geluid, dat als arbeidsrisico niet of nauwelijks (meer) aandacht krijgt, op het ministerie, in beleidsstukken (Nationaal Preventie Programma, beleid rond duurzame inzetbaarheid) en in inspecties van de Inspecties SZW. Wanneer de overheid de ernst van een dergelijk arbeidsrisico en het belang van een actieve aanpak ervan niet benoemd, vallen sectorinitiatieven volgens respondenten niet in 'vruchtbare aarde'.

Tevens wordt vanuit verschillende sectoren aangegeven dat de effectiviteit van hun sectorinitiatieven in hun ervaring beperkt wordt door de afnemende inspectiedruk vanuit de Inspectie SZW. Via de sectorinitiatieven proberen ze werkgevers en werknemers bewust te maken van het belang om te komen tot gezonde werkomstandigheden. Wanneer de kans echter heel klein is dat ze in de praktijk door de Inspectie SZW gecontroleerd worden, zal de aandacht voor de aanpak van arbeidsrisico's bij een deel van de werkgevers (en werknemers) zeker verslappen. Een stok achter de deur blijft in hun ogen nodig om te zorgen dat risicoperceptie ook daadwerkelijk wordt omgezet naar gezond en veilig handelen in de praktijk.

De inspecties hebben volgens respondenten daarnaast als bijkomend voordeel dat ze sectoren inzicht geven in de mate waarin werkgevers en werknemers in de praktijk onvoldoende werk maken van gezonde en veilige werkomstandigheden. De inspectieprojecten maken duidelijk bij welke arborisico's (en bij welk type bedrijven) nog verbeteringen wenselijk zijn. Door vermindering van het aantal inspecties dreigt deze kennisbron te verdwijnen en wordt het lastiger om sectorinitiatieven gericht te sturen.

Met name vanuit geraadpleegde deskundigen is tot slot gewezen op het feit dat volgens hen de ambities van sectoren op het punt van bijvoorbeeld de mate van blootstellingsreductie soms te beperkt zijn. Sectoren willen arbeidsrisico's vaak wel aanpakken, maar zijn tegelijkertijd voorzichtig omdat een verregaande aanpak ook nadelige gevolgen kan hebben voor de (economische) belangen van de werkgevers. Dit blijkt bijvoorbeeld uit het moeizaam verlopen van trajecten rond het vaststellen van grenswaarden (bijvoorbeeld wat betreft meelstof bij de bakkers). Ook het eerder genoemde feit dat in de horeca (bij poppodia en festivals) de maximale grens voor geluid op 103 decibel is gelegd, kan hierbij als voorbeeld worden gezien.

4. MOGELIJKHEDEN VERSTERKTE AANPAK

4.1 Inleiding

In het voorgaande hoofdstuk is beschreven welke initiatieven door de sectoren tot op heden zijn ontplooid om de risicoperceptie bij werkgevers en werknemers te vergroten en partijen aan te zetten tot preventie en aanpak van moeilijk waarneembare arbeidsrisico's. In dit hoofdstuk (paragraaf 4.2) brengen we in beeld welke plannen de sectoren op dit punt voor de nabije toekomst hebben. Tevens gaan we – in paragraaf 4.3 – na of de sectoren – naast hun plannen – nog andere mogelijkheden zien om te komen tot een nadere (versterkte) aanpak van moeilijk waarneembare arbeidsrisico's. De randvoorwaarden die volgens de respondenten moeten worden ingevuld om een dergelijke nadere (versterkte) aanpak mogelijk te maken worden behandeld in paragraaf 4.4.

4.2 Plannen vanuit sectoren

Allereerst hebben we voor het arbeidsrisico 'allergenen' in kaart gebracht welke activiteiten de betrokken sectoren naar de toekomst toe willen ontplooien (tabel 4.1).

Allergenen

Binnen de sector van de ***bakkers*** zijn de respondenten van mening dat ze met het Gezondheidsbewakingssysteem (GBS) een goed instrument in handen hebben om blijvend (regelmatig) aandacht te besteden aan het risico van meelstof, om mensen bewust te maken van gevaren en hun verantwoordelijkheden en tijdig te kunnen ingrijpen om zoveel mogelijk mensen gezond aan het werk te houden. De sector geeft aan dat het GBS door zowel het ministerie van SZW als door de SER regelmatig wordt aangehaald als goed voorbeeld. Ze willen daarom het systeem naar de toekomst graag in stand houden. Wel merken ze op dat ze bij de uitvoering van het systeem tegen de nodige knelpunten aanlopen die voortzetting van het systeem bemoeilijken c.q. in gevaar brengen.

Een groot probleem – volgens de respondenten – is dat ze niet passen in de huidige structuur van de arbozorg. Ze hebben niet de rechten van een arbodienst (ze beheren ook niet de re-integratiedossiers), terwijl ze wel loopbaanbegeleiding aanbieden aan mensen die niet meer in het vak kunnen werken. Ook de huidige structuur van het zorgstelsel sluit volgens hen niet aan bij een dergelijk sectorspecifiek initiatief. Kortgezegd betekent dit dat er in het huidige stelsel onvoldoende aandacht is voor arbo-curatieve zorg en dat zorgverzekeraars niet/nauwelijks bereid zijn om de zorg vanuit de bakkerspoli te vergoeden. Er is volgens respondenten voor zorgverzekeraars momenteel geen prikkel om te investeren in preventie. In paragraaf 4.4 wordt nader ingegaan op de hobbels die volgens de sector weggenomen moeten worden om een dergelijk 'goed voorbeeld' als het GBS naar de toekomst toe voort te kunnen zetten.

Naast het GBS werken ze aan een herziening van het oude handboek stofbeheersing. Mede in het kader van deze herziening is in de sector een onderzoek uitgevoerd waarbij interventiemetingen hebben plaatsgevonden. Daarmee willen ze in beeld brengen wat de effecten zijn van aanpassingen die op de werkvloer worden doorgevoerd om het werk

gezonder te maken. Op die manier moeten mensen bewuster worden van deze effecten en welke voordelen dat kan hebben voor hun eigen organisatie, niet alleen op het gebied van gezondheid, maar ook bijvoorbeeld op het gebied van kostenbesparingen (minder onderhoud door minder meelstof in de machines bijvoorbeeld).

Vanuit de sector wordt geen grote meerwaarde gezien in een nieuwe grootschalige informatiecampagne. De meerwaarde en het bereik zijn veelal beperkt en/of moeilijk aan te tonen. Bovendien loopt het GBS gedurende vier jaar (niet alle werkgevers worden op hetzelfde moment benaderd). Het is dan met een campagne lastig aan te sluiten op dit verschil in timing van de activiteiten richting de bedrijven en medewerkers.

Tabel 4.1 Voorgenomen activiteiten van sectoren om risicoperceptie rond allergenen naar de toekomst toe te stimuleren

Bakkers
Voortzetten Gezondheidsbewakingssysteem
Herzien van Handboek Stofbeheersing
In beeld brengen/meten van de effecten van doorgevoerde aanpassingen op de werkvloer
Kappers
Voortzetten kapperspoli
In de markt zetten arbocatalogus en nieuwe RI&E via een breed marketingcommunicatieplan
Autoschadeherstel
Verder ontwikkelen van en bekendheid geven aan arbocatalogus gevaarlijke stoffen
Voortzetting informatieverstrekking en ondersteuning richting werkgevers

Bij de ***kappers*** geldt dat in de komende periode een nieuwe impuls zal worden gegeven aan de sectorinitiatieven gericht op het bevorderen van de risicoperceptie. Na de arboconvenantperiode – waarin vanuit de sector veel aandacht was voor arbeidsrisico's – hebben de inspanningen van de sector op dit punt in de periode daarna grotendeels stilgelegen. Nu is recentelijk de arbocatalogus ontwikkeld en wil de sector actief werk maken van het in de markt zetten van dit instrument. Dit willen ze doen door middel van een breed marketing en communicatieplan. De doelstellingen van dit plan zijn:

- veilig en gezond werken algemeen geaccepteerd en nageleefd krijgen;
- ontwikkelen van een positieve grondhouding ten aanzien van gezond en veilig werken;
- bekendheid creëren met de arbocatalogus;
- zorgen dat de regels omtrent veilig en gezond werken bekend zijn en nageleefd worden.

Deze doelen willen ze bereiken door een praktische aanpak, door kennis uit de arbocatalogus te integreren in de opleidingen en door werkgevers, werknemers en leerlingen te ondersteunen met instrumenten die hen in staat moeten stellen om te achterhalen of hun werkwijze correct is en welke oplossingen nog eventueel wenselijk zijn. Hoe deze aanpak precies vorm krijgt wordt momenteel nog uitgewerkt. Daarnaast wordt de kapperspoli voortgezet.

In de ***autoschadeherstelbranche*** zijn ze momenteel druk bezig om het thema gevaarlijke stoffen (waaronder ook blootstelling aan allergenen) in de arbocatalogus te

krijgen en goede instrumenten en maatregelen te ontwikkelen die werkgevers en werknemers kunnen gebruiken om de risico's in hun bedrijf te verminderen. Deze zullen in de nabije toekomst beschikbaar komen. Daarnaast zou het – wanneer er voldoende financiële middelen zijn – wenselijk zijn om actief in te zetten op het vergroten van de bekendheid van de arbocatalogus. Nu moeten de mensen het bijvoorbeeld nog zelf vinden via de RI&E. Verder zijn er in de sector geen hele specifieke plannen om in de toekomst nieuwe zaken op te pakken. Vanuit de sector wordt aangegeven dat ze verder gaan zoals ze al jaren werken, dat wil zeggen arbeidsomstandigheden een belangrijke plek geven in hun beleid, bedrijven hierover regelmatig informeren en hen waar nodig bijstaan.

Biologische agentia

Bij de drie sectoren die we rond het arbeidsrisico biologische agentia hebben betrokken, zien we een vergelijkbaar beeld wat betreft de voorgenomen activiteiten. Alle drie de sectoren geven aan geen plannen te hebben voor nieuwe activiteiten specifiek gericht op biologische agentia/infectieziekten. De inspanningen zullen beperkt zijn tot het onderhouden en – in het geval van het primair onderwijs – 'definitief maken' van de arbocatalogus op het punt van infectieziekten.

Wel geven alle drie de sectoren aan dat ze in de komende periode van plan zijn om via een bredere (communicatie)campagne richting werkgevers en werknemers (wederom) de aandacht te vestigen op de arbocatalogus en/of het belang van een actief arbobeleid in algemene zin. Infectieziekten zullen hierbij één van de onderwerpen zijn, maar zullen naar verwachting niet in het bijzonder worden uitgelicht. Over de precieze invulling van deze campagnes wordt momenteel nog nagedacht. De campagnes in het primair onderwijs en de kinderopvang zullen gericht zijn op zowel werkgevers als werknemers. De campagne in de ziekenhuizen richt zich naar verwachting met name op het niveau van de arbofunctionarissen.

Tabel 4.2 Voorgenomen activiteiten om risicoperceptie rond biologische agentia naar de toekomst toe te stimuleren

Primair onderwijs
'Afronden' arbocatalogus infectieziekten
Campagne om arbocatalogus (weer) meer onder de aandacht te brengen
Kinderopvang
Onderhouden arbocatalogus op het punt van infectieziekten
Bewustwordingscampagne 'belang aandacht voor arbo'
Ziekenhuizen
Onderhouden arbocatalogus op het punt van infectieziekten
Communicatiecampagne rond gezond en veilig werken

Kracht zetten

De sectorale kenniscentra op het gebied van arbeidsomstandigheden in de landbouw (Stigas) en de bouw (Arbouw) zijn van plan om hun brede activiteitenpakket richting werkgevers en werknemers actief voort te zetten en te onderhouden. Nieuwe activiteiten op het gebied van het thema kracht zetten (fysieke belasting) zijn vooralsnog niet voorzien. Het voortbestaan van een dergelijke brede, sectorspecifieke aanpak is – volgens de respondenten – echter niet vanzelfsprekend. De aanpak is kostbaar en vraagt (daarom) breed draagvlak onder sociale partners om hier in te investeren. Voor Arbouw geldt al dat het voortbestaan concreet onder druk staat.

Vanuit een werkgeversorganisatie (Bouwend Nederland) in de bouwnijverheid wordt aangegeven dat zij – los van de activiteiten van Arbouw – zelf intensiever zullen inzetten op de informatievoorziening richting de achterban. In de afgelopen periode is de aandacht vooral uitgegaan naar het arbeidsrisico kwartsstof. Nu is het belangrijk om (weer) meer aandacht te besteden aan de twee andere belangrijke arbothema's in de bouw, namelijk fysieke belasting en schadelijk geluid. Omdat ze zich bewust zijn van het feit dat informatievoorziening vooral aanbodgericht van karakter is, willen ze ook kijken of er mogelijkheden bestaan om meer aan te sluiten bij de situatie in individuele bedrijven. Dit willen ze bijvoorbeeld doen door kracht zetten (en schadelijk geluid, zie later) expliciet mee te nemen in twee pilots die op de planning staan (en waarvoor ze bij het ministerie van SZW subsidie hebben aangevraagd).

Bij een eerste pilot gaan adviseurs van adviseurs.nl samen met iemand van Bouwend Nederland langs individuele bedrijven om een train de trainer programma uit te voeren. De adviseurs leren mensen in bedrijven dus hoe ze arbeidsomstandigheden bespreekbaar kunnen maken en hoe ze medewerkers kunnen aanspreken op onveilig gedrag (en hoe dit te verbeteren). Ook is het via die weg mogelijk om bedrijven te wijzen op alle informatie en instrumenten die beschikbaar zijn. De tweede pilot gaat over ketensamenwerking met betrekking tot veilig werken. Het is een initiatief van een groot bouwbedrijf dat veel werkt met onderaannemers. Het doel is om zicht te krijgen op hoe het staat met de risicoperceptie bij de verschillende partijen en hoe je kunt komen tot meer samenwerking, afstemming in manier van werken en tot het elkaar aanspreken op en melden van onveilig gedrag. De pilots hebben slechts betrekking op een beperkt aantal bedrijven. Toch is de hoop dat via dergelijke pilots waardevolle leerervaringen worden opgedaan die als input kunnen worden gebruikt voor een aanpak op grotere schaal.

Tabel 4.3 Voorgenomen activiteiten om risicoperceptie rond kracht zetten naar de toekomst toe te stimuleren

Bouw
Voortzetten (en intensiveren) informatievoorziening richting achterban
Aanhaken op pilots die worden uitgevoerd (zie hierboven in de tekst)
Landbouw
Voortzetten dienstverlening Stigas

Schadelijk geluid

Voor wat betreft de voorgenomen activiteiten rond schadelijk geluid in de bouw, verwijzen we terug naar hetgeen bij het risico kracht zetten over de bouw is geschreven. Vanuit de meubelindustrie wordt aangegeven dat ze naar eigen zeggen goed weten wat ze zouden kunnen doen om de risicoperceptie bij werkgevers en werknemers verder te stimuleren. Ze hebben in het verleden positieve ervaringen opgedaan met bewustwordings-campagnes en een individuele aanpak via bedrijfsbezoeken. Het ontbreekt echter aan de middelen om hier in de praktijk nogmaals werk van te kunnen maken. Ze geven aan dat de eisen en verwachtingen die vanuit de overheid (en Europa) aan sectoren worden gesteld steeds hoger worden, terwijl er steeds minder geld ter beschikking wordt gesteld om ook daadwerkelijk aan dergelijke eisen te kunnen voldoen. Ondanks de beperkte middelen zullen ze echter blijven proberen om wegen te vinden om de risicoperceptie verder te vergroten. Schadelijk geluid is daarbij echter niet het arbeidsrisico dat als eerste zal worden opgepakt. Dit thema is volgens de sector voorlopig 'uitbehandeld'. De problemen en oplossingen zijn – door jarenlange aandacht voor dit thema – bekend en veel werkgevers en werknemers hebben goede maatregelen getroffen om blootstelling aan schadelijk geluid te beperken. Toch houden de sociale partners ook in de toekomst 'de vinger aan de pols' via regelmatig overleg binnen een de Arbocommissie De Boer en blijven ze arbeidsrisico's (ook schadelijk geluid) regelmatig meenemen in de informatievoorziening naar de achterban.

Schadelijk geluid is in de horecasector naar eigen zeggen een doorlopend aandachtsgebied. Het onderhouden en waar nodig aanpassen van de arbocatalogus is waar de sector naar de toekomst toe op wil blijven inzetten. Andere activiteiten zijn niet voorzien.

Tabel 4.4 Voorgenomen activiteiten van sectoren om risicoperceptie rond schadelijk geluid naar de toekomst toe te stimuleren

Bouw
Voortzetten (en intensiveren) informatievoorziening richting achterban
Aanhaken op pilots die worden uitgevoerd (zie tekst boven tabel 4.3)
Meubel
Arbeidsrisico's regelmatig meenemen in informatievoorziening naar achterban
Horeca
Onderhouden arbocatalogus

4.3 Overige mogelijkheden voor een (versterkte) sector aanpak

Naast de bovengenoemde concrete plannen van sectoren, hebben respondenten ook andere zaken genoemd die op sectorniveau ondernomen zouden kunnen om de risicoperceptie rond moeilijk waarneembare arbeidsrisico's te stimuleren. Deze zijn opgenomen in tabel 4.5. Daarbij zijn mogelijkheden genoemd die gelden voor alle (moeilijk waarneembare) arbeidsrisico's en mogelijkheden die specifiek voor een bepaald arbeidsrisico zijn genoemd.

Tabel 4.5 Overige mogelijkheden voor sectoren om te komen tot een versterkte aanpak van arbeidsrisico's

Algemeen voor alle arbeidsrisico's
In beeld brengen van aard en omvang van problematiek in een sector (kennisontwikkeling)
Aandacht voor arbeidsrisico's expliciet meenemen in beleid rond duurzame inzetbaarheid
Werkgevers op andere manieren dan vanuit arbo-oogpunt prikkelen om te komen tot een veilige en gezonde werkplek
Aandacht voor arbeidsrisico's/gezond werken meer verweven in de beroepsopleidingen
In algemene zin meer aandacht voor goed vakmanschap
Opstellen casussen/persoonlijke verhalen om effecten gezondheidsschade door werk meer inzichtelijk te maken
Specifiek voor biologische agentia
Aandacht voor infectieziekten bij indiensttredingsbeleid
Specifiek voor schadelijk geluid
Periodiek testen van het gehoor (meer structureel dan tot op heden)

Een eerste genoemde activiteit die door sectoren opgepakt zou kunnen worden, is het werken aan ***kennisontwikkeling***. Al eerder werd het belang genoemd om via (wetenschappelijk) onderzoek duidelijk in beeld te brengen hoe groot de blootstelling aan een arbeidsrisico in een sector is en wat de aard, ernst en reikwijdte van de (gezondheids)effecten van die blootstelling kunnen zijn. Dergelijke kennis vormt de basis voor de ontwikkeling van een goede risicoperceptie en daarmee een randvoorwaarde om te zorgen dat werknemers en werkgevers actief gaan werken aan een meer gezonde werkomgeving. Een aantal voorbeelden van kennisontwikkeling in de in dit onderzoek betrokken sectoren is al eerder gegeven. Ook andere sectoren zouden in een dergelijke kennisontwikkeling kunnen investeren.

Een tweede genoemde mogelijkheid is het verweven van de aandacht voor arbeidsrisico's in actuele thema's zoals ***duurzame inzetbaarheid***. Bedrijven in veel sectoren verkeren in zwaar weer en stellen andere prioriteiten. Arbo is daardoor niet altijd een onderwerp dat hoog op de agenda staat. Vermindering van blootstelling aan moeilijk waarneembare arbeidsrisico's kan echter een goede manier zijn om praktisch invulling te geven aan het beleid rond duurzame inzetbaarheid. Door dit als oplossingsrichting aan te dragen, krijgen arbeidsrisico's vanuit een iets andere invalshoek toch aandacht en kunnen actief worden opgepakt.

Ook andere vormen van ***'indirecte prikkeling'*** zouden volgens respondenten kunnen zorgen dat werkgevers en werknemers worden gestimuleerd om te werken aan een gezonde werkplek. Door bijvoorbeeld te laten zien dat 'schoon werken' (in een omgeving met veel meel-, kwarts- of houtstof) bijdraagt aan een efficiënter werkproces en minder onderhoudskosten aan machines, worden werkgevers eerder of extra aangezet om te investeren in maatregelen dan wanneer dit alleen vanuit arbo-oogpunt wordt gestimuleerd. In de bakkerssector wordt hier – zoals gezegd – in de komende periode al aandacht aan besteed.

In nagenoeg alle sectoren geven partijen – met name deskundigen – aan dat de risicoperceptie gestimuleerd zou worden wanneer gezond en veilig werken een meer nadrukkelijke plaats zou krijgen in de ***beroepsopleiding(en)***. De aandacht hiervoor binnen opleidingen – zeker binnen de kwalificatiedossiers en examinering – is nu vaak nog (zeer) beperkt. De aandacht die er is betreft meestal een aparte, korte module 'gezond en veilig werken'. Gesprekspartners maken duidelijk dat gezond werken meer integraal verweven moet worden in het bredere lesprogramma. Gezond werken moet onderdeel uitmaken van de basisvaardigheden/basistechnieken van een goed vakman en moet benoemd worden als een beroepscompetentie waar binnen de opleidingen ook daadwerkelijk op wordt getoetst. Op die manier maken leerlingen zich de gezonde werkwijze (bijvoorbeeld goede tiltechnieken en een goede werkhouding) direct vanaf de start eigen. Dit ontlast zowel werkgevers (hoeven minder trainingen/activiteiten te ondernemen om gezond gedrag aan te leren) als ook werknemers (hebben minder klachten door een goede basistechniek).

In aanvulling op het bovenstaande wordt door deskundigen als oplossingsrichting gewezen op de mogelijkheid om als sector meer in te steken op ***'goed vakmanschap'***. Veel werknemers die blootstaan aan (moeilijk waarneembare) arbeidsrisico's verrichten laag- of ongeschoold werk (bijvoorbeeld bij de bakkers, in de groothandel en in de meubelindustrie). Dit neemt niet weg dat hun werk specifieke vaardigheden en competenties vraagt. Door hier meer oog voor te hebben en dit 'vakmanschap' meer te waarderen kunnen voordelen worden behaald voor zowel werkgevers als werknemers, ook waar het gaat om arbeidsomstandigheden.

Hierboven werd al opgemerkt dat bijvoorbeeld een goede beroepsmotoriek (tiltechnieken, werkhouding) onderdeel uitmaakt van goed vakmanschap. Het idee achter erkenning van vakmanschap is dat deze (en andere) vaardigheden kunnen worden aangeleerd via bijvoorbeeld cursussen en trainingen, waarna de mensen de mogelijkheid krijgen zich te certificeren. Via certificering (of een andere vorm van erkenning) wordt vakmanschap zichtbaar en wordt de waarde hiervan uitgedrukt. Vakmensen krijgen hierdoor waardering voor hun vak. Ze zijn naar verwachting eerder bereid om te werken zoals ze het geleerd hebben, zich op dit punt verder te ontwikkelen en actief een bijdrage te leveren aan onder andere een gezonde en veilige werkplek. Naast beroepstrots bij werknemers zorgt erkenning van vakmanschap naar verwachting ook tot een beter imago voor de hele sector.

Eerder in het rapport werd opgemerkt dat de informatievoorziening ter bevordering van de risicoperceptie vaak erg aanbodgericht is en dat schriftelijke informatie met name de

werknemers vaak moeilijk bereikt. In verschillende sectoren merken de partijen echter dat verhalen wel goed 'aankomen' wanneer deze heel concreet en persoonlijk van opzet zijn. ***Persoonlijke verhalen*** over wat het voor iemand betekent wanneer hij/zij wordt getroffen door een beroepsziekte, brengen de boodschap van het belang van gezond en veilig werken veel duidelijk naar voren. Via een dergelijk verhaal wordt echt invoelbaar wat de gevolgen zijn voor de gezondheid, de werksituatie, de carrièreperspectieven (werkloosheid, ander beroep) en de persoonlijke situatie (financieel, sociaal-emotioneel). In verschillende sectoren is aangegeven dat ze overwegen om (ook) voor de moeilijk

waarneembare arbeidsrisico's dergelijke persoonlijke verhalen of concrete 'case studies' in beeld te brengen. Een idee dat vanuit de bouw geopperd is, is hieronder weergegeven in het blauwe kader.

Casuïstiek op basis van inspectierapporten

Ook in de bouwnijverheid merken ze dat het soms lastig is om met (schriftelijke) informatievoorziening de werkgevers en werknemers in de branche daadwerkelijk te bereiken. Wel wordt vanuit Bouwend Nederland geconstateerd dat boetes en bijvoorbeeld stillegging van bedrijven door de Inspectie SZW altijd sterk de interesse wekken van bedrijven.

Het zou naar hun mening zinvol kunnen zijn om de kennis en informatie van de Inspectie beter te benutten. Nu ontbreekt het nog aan transparantie rond de gegevens van de Inspectie. Zo wordt niet duidelijk welk type bedrijven binnen de brede sector van de bouw zijn bezocht en wat er precies aan overtredingen is geconstateerd. De informatie zou echter heel interessant zijn om te komen tot casuïstiek en als concreet voorbeeld voor andere bedrijven. Het lijkt hen dan ook het overwegen waard om per arbeidsrisico (fysieke belasting, schadelijk geluid) een klein aantal casussen te selecteren uit de groep 'overtreders' die de Inspectie heeft bezocht. Bij 'overtreders' die willen meewerken zouden vervolgens de sectorpartijen (zoals Bouwend Nederland en Arbouw) samen met de Inspectie SZW de casus nader onder de loep kunnen nemen. Gekeken kan worden naar: welke overtreding is er geconstateerd, wat ging er aan vooraf, welke keuze zijn door het bedrijf gemaakt, hoe zijn processen in het bedrijf verlopen, waar liggen de oorzaken/knelpunten, wat hadden ze anders kunnen doen (bijvoorbeeld in de RI&E) en welke oplossingen kunnen worden aangedragen.

De casus kan dan gebruikt worden zonder de naam van het bedrijf bekend te maken. De uitkomsten van het onderzoek kunnen worden beschreven en wellicht via een filmpje of een soort kort stripverhaal duidelijk worden gemaakt voor werknemers. Het wordt door Bouwend Nederland gezien als een mogelijkheid voor een 'quick win' en een goede manier om alle 4.000 bedrijven in de sector te bereiken. Het hoeft niet heel veel tijd en geld te kosten om tot een aantal aansprekende casussen te komen. Bovendien spreken dergelijke casussen bedrijven naar verwachting meer aan en beklijven zeker beter dan alleen meer algemene, schriftelijke informatie. Ook als sector kun je van dergelijke voorbeeld veel leren. Ook biedt het een goede mogelijkheid om de Inspectie SZW en de sector samen te laten participeren en elkaars expertise te laten aanvullen/combineren. Er is veel kennis en dan is het goed om deze bij elkaar te brengen en op een positieve manier te gebruiken (dus niet alleen bestraffend optreden).

Specifiek voor het arbeidsrisico biologische agentia is vanuit deskundigen geopperd om als sector meer aandacht te besteden aan infectieziekten bij het ***in dienst treden*** van een werknemer. Dit geldt naar verwachting vooral voor de kinderopvang. Daar is voor zover bekend nog niet veel aandacht voor dit thema bij het in dienst treden, terwijl het zeker voor jonge vrouwen met een kinderwens belangrijk is om vroegtijdig op de hoogte te zijn van de risico's (voor zwangere vrouwen). In een 'indiensttredingsprotocol' kan gewezen worden op het belang van het standaard informeren van mensen over de risico's. Daarnaast kan gewezen worden op de mogelijkheid om nieuwe medewerkers (standaard/vrijwillig) te toetsen op aanwezigheid van antistoffen, bijvoorbeeld via een bloedtest of door na te gaan in hoeverre mensen hebben deelgenomen aan het Rijks Vaccincatie Programma (RVP). Op die manier staat vooraf vast voor welke infectie-ziekten men al of niet vatbaar is.

Door deskundigen is specifiek voor schadelijk geluid nog opgemerkt dat sectoren – zoals de horeca en de meubelindustrie – meer structureel werk zouden kunnen maken van het periodiek testen van het gehoor. In de verschillende in dit onderzoek betrokken sectoren wordt bijvoorbeeld wel korting geboden op de dienstverlening van bedrijven die zich bezighouden met voorlichting en advisering over gehoorbescherming en/of wordt verwezen naar gehoortesten. Het op sectorniveau breed aanbieden van de mogelijkheid tot een gehoortest aan alle werknemers (bijvoorbeeld zoals bij de PAGO's in de bouw of bij de PMO's in de landbouw) gebeurt daar nog niet. Dit kan echter wel een grote bijdrage leveren aan het vroegtijdig opsporen van gezondheidsschade alsook aan de risico-perceptie. Er zijn laagdrempelige gehoortests beschikbaar (bijvoorbeeld de Bedrijfs-oorcheck van de Nationale Hoorstichting), zodat dit eenvoudig door sectoren kan worden opgepakt.

4.4 In te vullen randvoorwaarden

Als de overheid zich besluit terug te trekken uit het veld van de arbeidsomstandigheden en de verantwoordelijkheid in toenemende mate legt bij sociale partners (werkgevers en werknemers), is dit volgens veel respondenten niet per definitie een slechte keuze. Immers, de werkgevers zijn uiteindelijk verantwoordelijk voor het realiseren van gezonde en veilige werkomstandigheden en een goede voorlichting en aansturing van werknemers op dit punt. Ook werknemers hebben de verantwoordelijkheid om gezond en veilig te werken. De respondenten stellen echter wel dat gezorgd moet worden dat de juiste randvoorwaarden zijn gerealiseerd om het voor sociale partners (werkgevers en werknemers) ook daadwerkelijk mogelijk te maken om hun verantwoordelijkheid op zich te nemen. In voorgaande paragrafen zagen we al dat sectoren de nodige knelpunten ervaren bij het realiseren van hun sectorinitiatieven. Tabel 4.6 toont de in te vullen randvoorwaarden die door de respondenten zijn genoemd om sectorinitiatieven te kunnen blijven voortzetten. Bij alle randvoorwaarden zien de partijen een belangrijke rol weggelegd voor de overheid (c.q. het ministerie van SZW).

Tabel 4.6 In te vullen randvoorden voor een (versterkte) aanpak van arbeidsrisico's op sectorniveau

Randvoorwaarde
Zorgdragen voor goede infrastructuur met juiste deskundigheid en goede onderlinge afstemming (arbozorg, bedrijfsartsen, verzekeringsartsen en huisartsen)
Aanpassingen in het systeem van zorgverzekeringen. Prikkelen zorgverzekeraars om meer aandacht te besteden aan preventie
Zorgdragen voor voldoende capaciteit en kennis bij (Inspectie) SZW
Belang van aanpak van moeilijk waarneembare arbeidsrisico's en arbeidsgerelateerde gezondheidsschade benadrukken en uitdragen in eigen beleidsstukken. Ambities van sectoren stimuleren
In woord en daad ondersteunen van sectorspecifieke aanpakken die door ministerie als goed voorbeeld worden gezien
Kanaliseren en benutten van informatie, kennis en contacten die bekend zijn bij het ministerie
Inventariseer mogelijkheden om ook andere partijen een rol te geven in het stimuleren van de risicoperceptie

In de voorgaande hoofdstukken is verschillende keren gewezen op de knelpunten die sociale partners (en deskundigen) ervaren als gevolg van de huidige structuur van het ***zorgstelsel***. De arbozorgverlening is volgens hen in de loop van de jaren op het gebied van preventie 'uitgekleed', de toegang tot bedrijfsartsen is beperkt, de deskundigheid van arbodiensten en bedrijfsartsen is over algemeen afgenomen, er is onvoldoende oog voor de factor arbeid in het reguliere zorgcircuit en de onderlinge afstemming tussen de arbozorg en reguliere zorg laat te wensen over. Verschillende respondenten hebben daarom behoefte aan een verandering van het zorgstelsel. Ze hopen dat – naar aanleiding van het SER-advies over de toekomst van de arbeidsgerelateerde zorg (2014)[39] – mede door de overheid maatregelen zullen worden getroffen om aanpassingen in het stelsel door te voeren[40].

Verschillende respondenten benadrukken – net als het SER-advies – het belang van de aandacht voor preventie in de arbeidsgerelateerde zorg. Hierbij past volgens de respondenten ook dat ***zorgverzekeraars*** meer prikkels krijgen om actief in te zetten op preventie. Zonder deze prikkels is het lastig om – door het ministerie van SZW als goed voorbeeld benoemde – sectorspecifieke aanpakken (zoals de bakkerspoli) vergoed te krijgen door de zorgverzekeraars.

Al eerder is naar voren gebracht dat respondenten het belangrijk vinden dat er capaciteit beschikbaar is bij de Inspectie SZW om ***voldoende inspecties*** te kunnen blijven uitvoeren. Ze stellen dat wanneer de verantwoordelijkheid voor goede werkomstandigheden bij werkgevers wordt gelegd, ook gekeken moet worden of zij hun verantwoordelijkheden nemen. Dit is ook eerlijk ten aanzien van diegenen die hun taken serieus oppakken. De tendens is echter dat de inspectiemogelijkheden steeds verder ingeperkt worden. Door een risicogestuurde aanpak vallen bovendien enkele moeilijk waarneembare arbeidsrisico's (waaronder schadelijk geluid en biologische agentia) en verschillende sectoren (zoals de horeca of de groothandel) voorlopig geheel 'buiten de boot'. De zogenaamde 'stok achter de deur' voor bedrijven valt daardoor weg.

Niet alleen bij de Inspectie SZW, maar ook op het ministerie zelf is ***voldoende capaciteit en voldoende deskundigheid*** als belangrijke randvoorwaarde genoemd om zelfregulering door sectoren mogelijk te maken. Hoewel een groot deel van de verantwoordelijkheden en de taken bij sociale partners in de verschillende sectoren ligt, blijft er landelijk aansturing en coördinatie vanuit de overheid nodig. In tabel 4.6 zijn immers nog enkele rollen benoemd die – volgens respondenten – door het ministerie zouden moeten worden opgepakt.

Zo zou het ministerie het ***belang*** van de aanpak van moeilijk waarneembare arbeidsrisico's en de aanpak van arbeidsgerelateerde gezondheidsschade meer moeten ***benadrukken en expliciet uitdragen*** (bijvoorbeeld in beleidsplannen). Wanneer de overheid dit niet doet is het voor sectoren heel lastig om arbeidsrisico's zoals schadelijk geluid hoog op de agenda bij bedrijven te krijgen. Ook moeten ze de ambities van

[39] *'Betere zorg voor werkenden'*, SER, 2014.

[40] Op het moment van de interviews met de respondenten was de reactie van de minister op het SER-advies nog niet bekend.

sectoren – ten aanzien van het terugdringen van de blootstelling en de gezondheidsschade – stimuleren.

Tevens stellen verschillende respondenten dat het ministerie de ***sectorspecifieke aanpakken*** – die zij als goed voorbeeld naar voren brengen – niet alleen in woord maar ook in daad ***ondersteunen***. Het Gezondheidsbewakingssysteem en instituten zoals Arbouw en Stigas zijn door het ministerie al verschillende malen als goed voorbeeld genoemd, voor de preventie en aanpak van (moeilijk waarneembare) arbeidsrisico's. Het ministerie heeft zich echter nog nooit expliciet uitgesproken over de wenselijkheid en/of meerwaarde van een sectorspecifieke benadering van de problematiek. Zonder een dergelijke waardering of erkenning van een sectorspecifieke aanpak bestaat de kans dat het nodige draagvlak voor het in stand houden van dergelijke kostbare constructies wegvalt en dat deze succesvolle aanpakken verdwijnen (zie bijvoorbeeld nu al de ontwikkelingen rond Arbouw).

Vanuit de gesprekken wordt verder duidelijk dat in de afgelopen jaren de nodige kennis en informatie is neergelegd bij het ministerie van SZW en dat verschillende partijen contact hebben gezocht om initiatieven/plannen op het terrein van de aanpak van moeilijk waarneembare arbeidsrisico's aan het ministerie kenbaar te maken. De ervaring is dat een deel van deze kennis/informatie en mogelijke initiatieven 'op de plank' blijven liggen. Dat is in hun ogen jammer omdat met het benutten van deze informatie/kennis eenvoudig 'quick wins' kunnen worden behaald.

Als voorbeeld wordt de Leidraad Allergenen genoemd, die in opdracht van de SER en onder medefinanciering vanuit het ministerie van SZW is opgesteld. In het kader van de Leidraad Allergenen is geïnventariseerd in welke sectoren sprake is van blootstelling aan allergenen en welk type allergenen het betreft. Hiermee vormt de leidraad een belangrijke kennisbasis om het bewustwordingsproces in sectoren – die nog weinig oog hebben voor het risico van allergenen – op gang te brengen. Bovendien biedt de leidraad praktische hulpmiddelen, zoals een handboek voor zowel arboprofessionals als werknemers, over hoe kennis te krijgen van en om te gaan met allergenen in de werkomgeving. Met de leidraad is – voor zover respondenten daar zicht op hebben – tot op heden niets gedaan. Ook op een sectoroverkoepelend initiatief waarmee de Long Alliantie Nederland (LAN) het ministerie van SZW heeft benaderd, is volgens de LAN niet actief ingehaakt (zie onderstaand kader).

Programma longziekten en werk

De LAN geeft aan dat 10% tot 15% van alle longziekten veroorzaakt wordt door blootstelling op het werk aan schadelijke stoffen. Daarnaast zijn werkomstandigheden volgens hen ook van grote invloed op de productiviteit en verzuim van werknemers, met name werknemers die al een longziekte hebben. Momenteel worden longziekten en arbeidsuitval als twee aparte problemen aangepakt en is er tot op heden te weinig verbinding tussen enerzijds het volksgezondheidsbeleid en anderzijds het arbeidsverzuimbeleid. Hierin kan verandering worden gebracht door op grotere schaal de strijd aan te binden met beroepslongziekten. De Long Alliantie wil samenwerken met organisaties uit beide domeinen om te bereiken dat minder mensen een longziekte oplopen als gevolg van werk. Dat zou concreet moeten opleveren:

1. Betere kwaliteit van leven van werknemers met en zonder een longziekte
2. Jaarlijks 450 minder doden als gevolg van beroepslongziekten
3. Reductie van de arbeidsverzuimkosten onder longpatiënten met 150 miljoen euro

Een structurele preventie en aanpak van longziekten op de werkvloer vraagt om een netwerkaanpak. De LAN is hiervoor een samenwerkingsverband aangegaan met het Nederlands Kenniscentrum voor Arbeid en Longaandoeningen (NKAL), TNO, het Nederlands Centrum voor Beroepsziekten (NCvB) en de Nederlandse Vereniging voor Arbeidshygiëne (NVvA). Samen willen deze partijen komen tot een netwerkprogramma, waarin ook steun wordt verkregen van overkoepelende partijen als vakbonden, werkgeversorganisaties en kennisexperts. Het idee is om in verschillende branches met enkele bedrijven een aanpak op maat te realiseren, waarin met technische, organisatorische en gedragsmatige interventies de blootstelling aan schadelijke stoffen wordt gereduceerd.

Een andere ‘quick win’ zou volgens respondenten kunnen zijn om de ‘multidisciplinaire richtlijn preventie beroepsslechthorendheid’ die in 2006 door de beroepsverengingen NVAB, NVvA, NVVK en BAV is opgesteld (en vanuit het ministerie van SZW is gefinancierd) te actualiseren en breder uit te dragen. Met de richtlijn wordt aan professionals op het terrein van de bedrijfsgezondheidszorg een handvat gegeven om een effectief gehoorbeschermingsprogramma op te zetten en uit te voeren. Zij doen dit in multidisciplinair verband en in overleg en samenwerking met de werkgever en personeelsvertegenwoordiging.

Tot slot constateren met name de geraadpleegde deskundigen dat sectorpartijen weliswaar een belangrijke verantwoordelijkheid hebben bij de aanpak van arborisico’s, maar dat wat betreft de stimulering van de risicoperceptie ***niet uitsluitend vertrouwd kan/moet worden op de sectorpartijen***. Wanneer alles aan de sectorpartijen wordt overgelaten is de verwachting dat de aandacht voor de risicoperceptie rondom de genoemde arbeidsrisico’s niet altijd voldoende zal zijn. De redenen zijn – zoals hiervoor al werd aangegeven – onder andere dat sectoren op dit punt te weinig ambitie hebben, over weinig financiële middelen beschikken en dat ze soms onvoldoende mogelijkheden hebben om met name de werknemers (en bijvoorbeeld niet-leden) te bereiken. Dit vraagt dat er naast het ondersteunen van de sectorinitiatieven (middels het scheppen van de juiste randvoorwaarden) ook breder gekeken zou kunnen worden naar de rol die andere partijen dan de sectorpartijen kunnen spelen om de risicoperceptie te stimuleren. Als suggesties wordt bijvoorbeeld gewezen op producenten en leveranciers (ten bate van productaanpassing, bronaanpak), partijen in het reguliere zorgcircuit, (bijvoorbeeld

verloskundigen die voorlichting geven over de gevaren van biologische agentia voor zwangeren en ongeboren baby's) en arbeidsongeschiktheidsverzekeraars, (eisen stellen aan een goede preventie om zo kosten van arbeidsongeschiktheid zoveel mogelijk te voorkomen).

5. CONCLUSIES EN LESSEN VOOR DE TOEKOMST

5.1 Inleiding

In dit afsluitende hoofdstuk presenteren we in samenvattende zin de belangrijkste conclusies die uit de voorgaande uitkomsten getrokken kunnen worden. Tevens reiken wij handvaten aan voor de aanpak van de risicoperceptie rond moeilijk waarneembare arbeidsrisico's en destilleren we lessen om een versterkte aanpak te realiseren.

5.2 Samenvattende conclusies

Winstpotentie bij een selectie van moeilijk waarneembare arbeidsrisico's

Een eerste doel van het onderzoek was het identificeren van moeilijk waarneembare arbeidsrisico's waar met een versterkte aanpak van de risicoperceptie door het veld de meeste winst te boeken zou zijn. Deze 'winstpotentie' hangt enerzijds samen met het aantal werknemers dat aan het risico blootgesteld wordt en het deel van hen dat daardoor daadwerkelijk gezondheidsschade heeft opgelopen. Immers, hoe groter deze groepen, hoe groter de te behalen winst is bij een effectieve aanpak van het risico. Anderzijds speelt ook de aard van het gezondheidseffect mee: hoe ernstiger de gezondheidsschade, hoe groter de 'winst' die er te behalen valt als deze schade voorkomen wordt.

De eerste stap bestond uit het onderbouwd selecteren van één subrisico met de grootste winstpotentie binnen elk van de vier hoofdcategorieën moeilijk waarneembare arbeids-risico's die door de opdrachtgever vooraf al waren vastgesteld. Met name op grond van informatie uit de risicoanalyses van de Inspectie SZW kwamen de volgende subrisico's als potentieel meest relevant naar voren: allergenen (binnen gevaarlijke stoffen), biologische agentia afkomstig van mensen (binnen de hoofdcategorie biologische agentia), kracht zetten (binnen fysieke belasting) en geluid (binnen fysische omgeving). Vervolgens zijn – als tweede stap – bij elk van deze subrisico's branches gezocht waar dit risico vooral blijkt te spelen. Dit om nader bij deze branches te toetsen wat er (nog meer) kan gebeuren om tot een versterkte aanpak van de perceptie van de risico's te komen. Het resultaat van deze exercitie is weergegeven in figuur 5.1.

Figuur 5.1 Geselecteerde subtypen moeilijk waarneembare risico's en branches

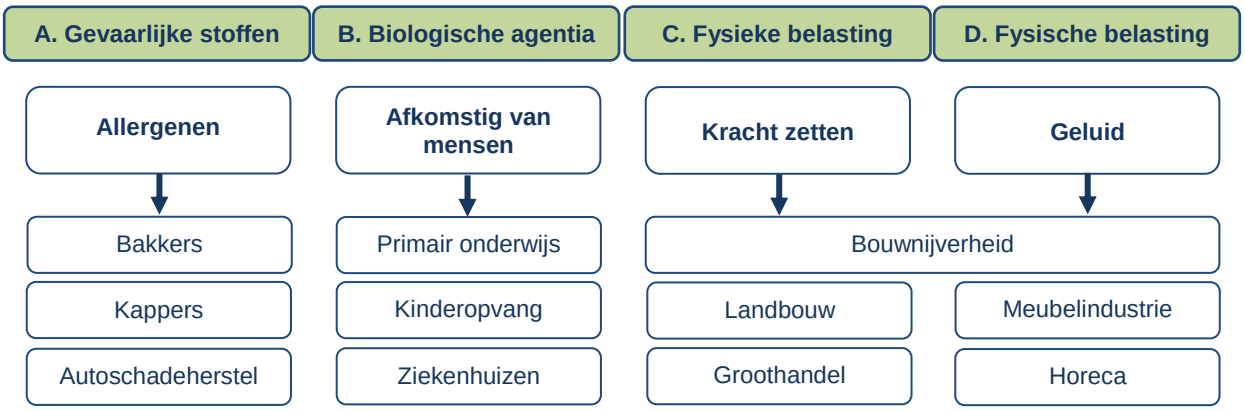

Figuur 5.1 geeft inzicht in waar – in theorie – de meeste 'winst' te behalen valt bij de geselecteerde moeilijk waarneembare arborisico's. In het verdiepend veldwerk onder betrokkenen bij de branches is getoetst in hoeverre verwacht mag worden dat deze 'winst' ook daadwerkelijk verzilverd kan worden. Dit leverde het volgende beeld op.

Voor het arbeidsrisico ***allergenen*** is gekeken naar de branches bakkers, kappers en autoschadeherstelbedrijven. In elk van deze branche wordt (door sociale partners) erkend dat allergenen een prioritair risico voor het werk is. Deze erkenning volgt na (wetenschappelijk) onderzoek waarmee inzicht is gekregen in de mate van blootstelling en in de aard, omvang en ernst van de gezondheidseffecten. Vanuit deze kennisbasis hebben sectorpartijen in de achterliggende periode instrumentarium ontwikkeld om werkgevers en werknemers te informeren over het arbeidsrisico en hen in de praktijk te ondersteunen om dit risico te beheersen. Dit instrumentarium wordt naar de toekomst toe voortgezet (bakkers en autoschadeherstelbedrijven) of zelfs geïntensiveerd (kappers).

Hoewel ook volgens de gesprekspartners nog wel de nodige winst te behalen valt bij werkgevers en werknemers in de drie branches, ligt hier een goede basis van waaruit op een voortschrijdende wijze verdere resultaten geboekt kunnen worden. In die zin lijken de drie sectoren aardig 'op streek' te zijn wat betreft bevordering van de risicoperceptie op de werkvloer. Volgens de geraadpleegde experts is er juist ook bij andere branches die met allergenen te maken hebben sprake van winstpotentie. Het gaat daarbij om branches waar nog niet of nauwelijks kennis over allergenen is opgebouwd en de risicoperceptie (bij zowel sociale partners als werkgevers en werknemers) achtergebleven is. Door een dergelijk gebrek aan kennis en bewustzijn is een passende (sector)aanpak voor dit arbeidsrisico veelal nog niet ontwikkeld. De aanpak in de drie 'ervaringsdeskundige' branches zou voor deze achterblijvende branches als voorbeeld kunnen dienen.

In het geval van ***biologische agentia*** zijn het primair onderwijs, de kinderopvang en de ziekenhuizen onder de loep genomen. In zijn algemeenheid geldt dat infectieziekten in elk van de branches de nodige aandacht krijgt daar waar het om hun 'klantgroepen' gaat: kinderen, ouders en patiënten. Voorkomen van infectieziekten bij medewerkers blijkt daarentegen veel minder aandacht te krijgen. Dit arborisico lift in zekere zin mee met de gezondheids- en veiligheidsmaatregelen voor hun primaire doelgroepen. Over de risicoperceptie blijkt in elk van de drie branches weinig bekend te zijn. Bij de sociale partners bestaat weinig draagvlak om tot een versterkte aanpak van de risicoperceptie te komen. De toekomstige aandacht vanuit deze branches zal zich beperken tot het afronden en/of onderhouden van hun arbocatalogus, waarin ook biologische agentia is meegenomen.

Kracht zetten wordt binnen de bouw en landbouw[41] al enige tijd als een prioritair arbeidsrisico aangemerkt. Bij zowel de sociale partners in beide branches als 'in het veld' wordt fysieke belasting (en dus ook kracht zetten) als de belangrijkste veroorzaker van gezondheidsklachten erkend. Vanuit de kennis- en ondersteuningsinstituten in deze branches is in de achterliggende jaren geïnvesteerd in de kennisopbouw over (onder andere) fysieke belasting, het ontwikkelen van bronaanpakken en de voortdurende

[41] De branche groothandel blijkt bij nader inzien te gefragmenteerd om goed zicht te krijgen op de risicoperceptie over kracht zetten en de potentiële winst die op dit punt te boeken valt.

communicatie richting werkgevers en werknemers. Hoewel erkend wordt dat de risicoperceptie over kracht zetten nog niet bij iedereen in de branches al voldoende aanwezig is, kan deze sectoraanpak wel als effectief worden aangemerkt. De winstpotentie kan dan ook vooral gevonden worden in de voortzetting van deze branche-specifieke aanpakken. Dit blijkt echter niet vanzelfsprekend (zie verderop).

De branches bouw, meubelindustrie en horeca zien ***schadelijk geluid*** als een belangrijk arbeidsrisico en zij hebben verschillende initiatieven ontplooid om werkgevers en werknemers over dit arborisico te informeren en hen te ondersteunen. Toch is er zeker nog een groep werknemers die blootstaat aan schadelijk geluid en kan er op dat vlak dus nog meer gebeuren. Ondanks de inzet vanuit de branches in de afgelopen jaren is de kennis bij werkgevers en werknemers over (de schadelijke gevolgen van) de blootstelling aan geluid doorgaans beperkt. Wat deze kennisdoorwerking en de implementatie van maatregelen naar de werkvloer betreft, constateren we 'faseverschillen' tussen de branches. De meubelindustrie lijkt op dit punt een voorsprong te hebben: hier zijn bronmaatregelen en gehoorbescherming in zekere zin gemeengoed geworden. De bouw heeft weliswaar maatregelen getroffen, maar deze zijn nog lang niet altijd geborgd in de werkwijze in de praktijk. De horeca heeft geen grote stappen gezet in het treffen van bronmaatregelen en het dragen van gehoorbescherming. Omdat schadelijk geluid niet of nauwelijks aandacht krijgt in het overheidsbeleid, voelen de branches zich ook niet gesteund vanuit het ministerie en de Inspectie SZW.

Stand van zaken risicoperceptie

In dit onderzoek is de term 'risicoperceptie' vertaald naar drie samenhangende en volgtijdelijke aspecten, namelijk bewustzijn bij werkgevers en werknemers dat het betreffende arborisico überhaupt aanwezig is in hun werkomgeving, bewustzijn over gezondheidseffecten bij blootstelling aan het risico en bewustzijn over het belang van het treffen van maatregelen om deze gezondheidseffecten te voorkomen of beperken. Een eerste constatering is dat (actuele) gegevens over de mate waarin sprake is van elk van de drie aspecten van risicoperceptie niet of nauwelijks voorhanden zijn. Daar waar specifieke branche-instituten op het gebied van arbo zijn ingesteld, bestaat de grootste kans op (onderzoeks)gegevens over risicoperceptie.

Inzicht in de mate van risicoperceptie en de achterliggende verklarende factoren ontbreekt hierdoor vrijwel geheel. Vandaar dat we ons vooral hebben moeten baseren op meningen en ervaringen van de geraadpleegde betrokkenen bij de verschillende branches. Daaruit komt het volgende beeld naar voren. Over het algemeen zijn in de optiek van de respondenten werkgevers en werknemers wel in meer of mindere mate bekend met het arborisico. Bij dit ***eerste aspect*** van risicoperceptie wordt dan wel dikwijls aangetekend dat werkgevers in de informatievoorziening over het risico eenvoudiger te bereiken zijn dan werknemers.

Over het ***tweede aspect*** van risicoperceptie – het bewustzijn over nadelige gezondheids-effecten – is het beeld meer diffuus. Vooral vanuit experts wordt een lacune in kennis bij werkgevers en werknemers over de schadelijkheid en de gevolgen van de blootstelling aan de arbeidsrisico's geconstateerd. Drie mogelijke verklaringen kunnen hiervoor worden aangevoerd. In de eerste plaats heeft dit te maken met onvoldoende

kennisopbouw over de omvang en ernst van de problematiek in de branches. Slechts bij enkele branches ligt op dat punt een basis in de vorm van (wetenschappelijk) onderzoek.

Verder komt werkgebonden gezondheidsschade nauwelijks naar voren in verzuimcijfers (biologische agentia, schadelijk geluid) en/of wordt slecht herkend in het reguliere zorgcircuit (allergenen). In de tweede plaats krijgen de arborisico's volgens respondenten steeds minder aandacht in de arbozorg. Zij geven aan dat de (bedrijven in de) branches vanuit bedrijfsartsen minder gevoed worden over gezondheidproblemen en preventiemogelijkheden. Van een signaal- en adviesfunctie van bedrijfsartsen over de gezondheidseffecten van de risico's is – volgens de respondenten – door veranderingen in de arbozorg veel minder sprake dan in het verleden. In de derde plaats laat de effectiviteit van de informatievoorziening vanuit de branches dikwijls te wensen over: werkgevers en vooral werknemers worden moeilijk bereikt.

In zijn algemeenheid geldt dat hoe meer kennis werkgevers en werknemers over de nadelige gezondheidseffecten hebben, hoe groter de kans is dat zij maatregelen gaan treffen (het ***derde aspect*** van risicoperceptie zoals in dit onderzoek is gedefinieerd). Hoewel dit niet met 'harde' cijfers onderbouwd kan worden, hebben we indicaties gekregen dat in branches met structurele aandacht voor kennisopbouw en – in het verlengde hiervan – een passend aanbod van ondersteuningsinstrumenten werkgevers en werknemers meer sensibel zijn voor het treffen van maatregelen. Naast gevalideerde kennis is een continue aandacht voor het arbeidsrisico belangrijk voor het tempo waarmee de diffusie van maatregelen plaatsvindt. Het bovenstaande neemt niet weg dat ook bij andere branches – dus zonder een branche-specifieke kennisopbouw – de indruk bestaat dat in de loop der tijd toch steeds meer werkgevers en werknemers tot actie overgaan.

Ondanks dat werkgevers en werknemers in meer of mindere mate kennis over de risico's hebben, voeren zij nog vaak argumenten aan om niet veilig te handelen. Vanuit de gespreks-partners zijn daarbij met name de volgende argumenten naar voren gebracht: de economische crisis (geen prioriteit, geen middelen om in maatregelen te investeringen), de angst bij werknemers om ontslagen te worden, de geldende cultuur binnen de branche (weinig veranderingsgezind, persoonlijke beschermingsmiddelen niet 'hip') en onachtzaamheid/gemak.

Ontplooide en voorgenomen initiatieven

Alle in dit onderzoek betrokken branches hebben in de achterliggende periode initiatieven ontplooid om werkgevers en werknemers te informeren over het betreffende moeilijk waarneembare arbeidsrisico. Tevens hebben ze nagenoeg allemaal instrumenten ontwikkeld en aangereikt om hun achterban te ondersteunen bij het treffen van maatregelen. Aandacht in de RI&E en de arbocatalogus is daarbij de 'minimum variant'. Daar waar branches het risico als prioritair hebben bestempeld en branche-instituten actief zijn, is het palet aan voorlichtingsinspanningen en instrumentarium veel groter.

Niet alleen de intensiteit van de inspanningen varieert, ook de effectiviteit van de initiatieven die door branches worden genomen. Daar waar op brancheniveau aandacht wordt besteed aan kennisontwikkeling via (wetenschappelijk) onderzoek, lijken branches meer succes te hebben in het bevorderen van de risicoperceptie over het moeilijk

waarneembare arbeidsrisico. Andere factoren die positief bijdragen aan de effectiviteit van de branche-initiatieven hebben betrekking op het hanteren van een pro-actieve aanpak (doelgroepen actief 'opzoeken' in plaats van afwachten tot zij informatie zoeken), vraagsturing (behoeften van individuele arbeidsorganisaties centraal stellen in de communicatie en de ontwikkeling van oplossingen) en duurzame aandacht voor het risico (het risico en de ondersteuningsmogelijkheden voortdurend en bij herhaling onder de aandacht brengen van de doelgroepen).

Bezien we de voorgenomen initiatieven van branches rondom de moeilijk waarneembare arbeidsrisico's, dan betreft het vooral voortzetting en onderhoud van de communicatie-inspanningen respectievelijk het ondersteuningsaanbod. Nieuwe initiatieven – specifiek gericht op de betreffende moeilijk waarneembare arbeidsrisico's – zijn door een gebrek aan ervaren noodzaak en middelen, op een enkele uitzondering na, niet voorzien.

Mogelijkheden voor versterkte aanpak

Om tot een versterkte aanpak van de risicoperceptie van de moeilijk waarneembare arborisico's te komen, zal het huidige niveau van branche-aandacht minimaal in stand gehouden moeten worden. Voortzetting en instandhouding van de ontplooide initiatieven is echter geen vanzelfsprekendheid. Bij verschillende branches bestaat de kans dat de aandacht voor het moeilijk waarneembare arbeidsrisico niet op hetzelfde niveau blijft als nu het geval is. Een gebrek aan financiële middelen om voorzieningen in stand te houden en de 'concurrentie' met andere onderwerpen/risico's die in de betreffende branche aandacht vragen, zijn hier vooral debet aan. Bovendien voelen branches zich bij hun initiatieven niet in woord en daad ondersteund vanuit de overheid (lees: het ministerie van SZW). Hierdoor ontbreekt een externe prikkel om te blijven investeren in de betreffende risico's.

Vooral vanuit de geraadpleegde experts worden mogelijkheden gezien om tot een versterkte aanpak van de risico's te komen. De suggesties die deze gesprekspartners doen, hebben allereerst betrekking op verdere kennisontwikkeling en het invoeren van periodieke testen (zoals laagdrempelige gehoortesten) waarmee nadelige effecten direct zichtbaar zijn. Daarnaast zijn verschillende mogelijkheden aangedragen om de aandacht voor de moeilijk waarneembare arbeidsrisico's te vervlechten met of aan te haken bij andere thema's (zoals duurzame inzetbaarheid, efficiënter werken, vakmanschap) en bestaande structuren (zoals beroepsopleidingen). Ten slotte wordt ook gepleit om meer aandacht te besteden aan het verspreiden van concrete en aansprekende voorbeeld-cases over effecten van blootstelling en effectieve aanpakken.

Om de huidige brancheaanpakken te kunnen voortzetten en (eventueel) te komen tot een versterking van de aanpak, zien de gesprekspartners ook een rol voor de overheid weggelegd. In plaats van het volledig overlaten aan de branches zou ook vanuit de overheid gecommuniceerd moeten worden over de risico's. Bovendien zal erkenning (minimaal in woord) van de meerwaarde van branche-instituten voor de aanpak van de risico's als multiplier kunnen hebben dat branches blijven investeringen in deze materie. Ten slotte zijn ook suggesties gedaan in de richting van het toezicht en handhaving, het arbozorgstelsel en de vervlechting met de reguliere zorg. We komen hierop in de volgende paragraaf terug.

5.3 Lessen voor de toekomst

Uit het onderzoek blijkt dat toekomstige inspanningen van branches wat betreft moeilijk waarneembare arbeidsrisico's vooral gericht zullen zijn op voortzetting en onderhoud van bestaande initiatieven en instrumenten. Er zijn nauwelijks voornemens voor aanvullende activiteiten. Zonder enige vorm van stimulering zal van een versterkte aanpak door branches dan ook geen sprake zijn. Dit neemt echter niet weg dat er wel mogelijkheden zijn om tot een versterkte aanpak te komen. De branches zouden 'geholpen' kunnen worden om verdere stappen op dit terrein te zetten. Dit vraagt allereerst dat de overheid een aantal belangrijke randvoorwaarden borgt. Zo is het van belang dat bij de Inspectie SZW, ook binnen het risicogestuurd toezicht, aandacht blijft voor dit type arbeidsrisico's. Bovendien ligt het voor de hand dat het vraagstuk van moeilijk waarneembare arbeidsrisico's ook aandacht krijgt in de vervolgstappen naar aanleiding van het SER-advies over de toekomst van de arbeidsgerelateerde zorg[42]. In aanvulling hierop zijn uit de resultaten van dit onderzoek de volgende 'lessen voor de toekomst' gedestilleerd.

1. Bevorder de instandhouding van branchespecifieke initiatieven gericht op de kennisontwikkeling, informatieverstrekking en ondersteuning.

Toelichting

De branchespecifieke initiatieven (bijvoorbeeld de branche-instituten) die in een aantal branches worden toegepast, blijken in de praktijk een positieve invloed te hebben op de bevordering van de risicoperceptie. Verschillende van deze initiatieven zijn (mede) door overheidssteun (ten tijde van de arboconvenanten) tot stand gekomen en zijn sindsdien ook regelmatig door het ministerie van SZW als goed voorbeeld naar voren gebracht. Momenteel staan deze branchespecifieke aanpakken onder druk. Door als overheid de meerwaarde en het belang van deze initiatieven meer actief en breed uit te dragen, de betreffende sectoren een luisterend oor te bieden en regelmatig contact met hen te onderhouden kan het draagvlak voor dergelijke aanpakken bij sociale partners naar verwachting weer worden versterkt. Op die manier kan voorkomen worden dat deze aanpakken in de toekomst zullen verdwijnen. De overheid kan het in stand houden van deze branchespecifieke aanpakken ook ondersteunen door investeringsmogelijkheden (door bijvoorbeeld zorgverzekeraars) te verkennen en te bevorderen.

2. Stimuleer dat andere branches ook dergelijke initiatieven (zie les 1) ontwikkelen.

Toelichting

Naast het in stand houden van de bestaande sectorspecifieke aanpakken is het zinvol om ook andere branches te stimuleren dergelijke initiatieven (verder) te ontwikkelen.

3. Stimuleer dat branches werken aan een goede kennisbasis. Bevorder dat zij daarbij gebruik maken van bestaande – maar nog onbenutte – kennis

Toelichting

Belangrijk voor een goede risicoperceptie – en dan vooral dat werkgevers en werknemers ook daadwerkelijk maatregelen gaan treffen (derde aspect) – is kennis over

[42] Zoals verwoord in de Tweede Kamerbrief van 28 januari 2015.

aard, omvang en ernst van de problematiek. Dit houdt in dat kennisontwikkeling het noodzakelijke fundament is. In een aantal branches hebben we gezien dat al is gewerkt aan een dergelijke kennisbasis, onder andere door het laten uitvoeren van (wetenschappelijk) onderzoek. Bij andere branches ontbreekt een dergelijke kennisbasis nog.

Het komen tot een goede kennisbasis hoeft niet per definitie te betekenen dat branches veel tijd en geld investeren in het opzetten of laten uitvoeren van (wetenschappelijk) onderzoek. Er kan ook gekeken worden of er al gegevens beschikbaar zijn die gebruikt kunnen worden om de gewenste kennisbasis tot stand te brengen Een voorbeeld daarvan is de Leidraad Allergenen. Deze leidraad maakt onder andere inzichtelijk in welke sectoren de problematiek van inhaleerbare allergenen als arbeidsrisico speelt en aan welke allergenen medewerkers blootstaan. De leidraad is voor zover bekend nog niet openbaar. Publicatie van de leidraad kan een belangrijke eerste stap zijn om branches op dit punt (verder) in beweging te krijgen.

4. Stimuleer kennisoverdracht over moeilijk waarneembare arbeidsrisico's via de beroepsopleidingen.

Toelichting

Het integraal opnemen van kennis over arbeidsrisico's in beroepsopleidingen is een effectieve manier om de risicoperceptie te bevorderen. Bij moeilijk waarneembare arbeidsrisico's is dit veelal nog een onontgonnen gebied. Het is bekend dat het doorvoeren van dergelijke aanpassingen in het onderwijs wenselijk maar lastig is en veelal niet op korte termijn te realiseren. Ook is het aanleren van een gezonde werkwijze in het onderwijs geen garantie dat werknemers ook in de praktijk de mogelijkheid krijgen om deze gezonde werkwijze toe te passen. Dit neemt niet weg dat het goed is om hier – waar mogelijk – aandacht voor te blijven vragen. Eén van de manieren is om ervaringen die in branches op dit punt worden opgedaan, uit te dragen naar anderen. Een recent voorbeeld waar het onderwijs actief wordt betrokken is de op de planning staande campagne bij de kappersbranche, die zich niet alleen richt op werkgevers en werknemers, maar ook op leerlingen en docenten binnen het beroepsonderwijs.

5. Draag als overheid het belang van de aanpak van moeilijk waarneembare arbeidsrisico's actief uit in woord en daad. Zoek daarbij verbinding met andere thema's, zoals duurzame inzetbaarheid.

Toelichting

Het onderzoek maakt duidelijk dat sociale partners hun verantwoordelijkheid zien bij de aanpak van (de risicoperceptie van) moeilijk waarneembare arbeidsrisico's. Ze merken echter wel dat het lastig is bepaalde thema's daadwerkelijk tussen de oren van werkgevers en werknemers te krijgen, zeker wanneer deze risico's niet van hogerhand (de overheid) als belangrijk en prioritair worden aangemerkt en uitgedragen. Het concreet benoemen en actief uitdragen (bijvoorbeeld via beleidsstukken) van de ernst van dergelijke arbeidsrisico vormt daarom een onmisbare steun in de rug voor branches die zich op deze risico's inzetten. Het is zinvol om daarbij aansluiting te zoeken bij een actueel thema zoals duurzame inzetbaarheid. Bundeling van beide aandachtsgebieden is

efficiënt en voorkomt dat branches belast worden met ‘extra thema’s’. Ook verdient het aanbeveling om niet de term ‘moeilijk waarneembaar’ te hanteren, maar om aan te sluiten bij het onderscheid tussen veiligheid (met directe gezondheidseffecten) en gezondheid (met effecten die zich sluipenderwijs en op langere termijn openbaren).

6. Stimuleer – vanuit het oogpunt van kennisontwikkeling – bij verdere initiatieven rondom moeilijk waarneembare arbeidsrisico’s dwarsverbanden tussen reguliere zorgkennis en arbokennis.

Toelichting

Het onderzoek laat zien dat veelal nog sprake is van een kennislacune wat betreft de mogelijke gezondheidseffecten van blootstelling aan een moeilijk waarneembaar arbeidsrisico. Om deze lacune weg te nemen is een goede afstemming en samenwerking tussen partijen uit de gezondheidszorg en partijen die werken aan een veilige en gezonde werkplek essentieel. Vanuit die optiek zou het vormen van netwerken/consortia van verschillende disciplines ondersteund kunnen worden. Een voorbeeld hiervan dat wellicht ondersteuning verdient, is het project van de Long Alliantie Nederland.

LITERATUUR

Arbouw, 2014
'De bouwnijverheid: arbeid, gezondheid en veiligheid: bedrijfstakverslag 2014'

Bureau Bartels, 2007
'Eindevaluatie arboconvenant grondstofallergie'

Bureau Bartels, 2007
'Eindevaluatie en eindmeting Arboconvenant Kappers'

Bureau Bartels, 2012
'Onderzoek richtlijnen werkgroep infectiepreventie en arbeidsomstandigheden''

Bureau Bartels, 2014
'Gezond en veilig werken in cao's''

Inspectie SZW, 2012
'Bakkerijen en Zoetwarenbedrijven: arbeidsomstandigheden geïnspecteerd'

Inspectie SZW, 2013
'Fysieke belasting in de bouw 2012; inspecties bij vijf beroepen met fysiek zware taken'

Inspectie SZW, 2011
'Jaarverslag 2010'

Inspectie SZW, 2012
'Oorverdovend: geluid in discotheken; inspecties naar beschermende maatregelen tegen schadelijk geluid in discotheken"

I-SZW, 2014
Inspectiebrede Risicoanalyse 2013, 2014 (zowel hoofdrapport als separaat naslagwerk).

Anjoeka Pronk (TNO), 2007
'Blootstelling Aan Isocyanaten en Respiratoire Gezondheidseffecten in Verfspuiters'

SAZAS, 2014
'Analyse ziekteverzuim; jaaroverzicht 2013 in het agrarisch en groenbedrijf'

Sociaal Economische Raad, 2014
Betere Zorg voor Werkenden

BIJLAGE I GERAADPLEEGDE PERSONEN

Naam	Organisatie
Mevrouw I. van den Aker	Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid
Mevrouw H. Arons	Brancheorganisatie Kinderopvang
Mevrouw I. van der Blom	Inspectie SZW
Mevrouw K. Boekhorst	ANKO
De heer F. de Boer	VVNH
De heer F. Brekelmans	FB Advies
Mevrouw E. Van Daalen	Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid
Mevrouw L. van Deelen	Nationale Hoorstichting
Mevrouw M. van Esveld	Stigas
Mevrouw N. Gras	Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid
De heer D. Heederik	IRAS / Universiteit Utrecht
Mevrouw K. Heimeriks	RIVM
De heer H. van der Hoeven	Brancheplatform Kappers
De heer A. Hollander	Cosanta
Mevrouw W. Hontelez	Inspectie SZW
De heer J. Horák	FOCWA
Mevrouw V. Jocker	FCB
Mevrouw K. Langeree	StaZ
Mevrouw F. Meerstadt	RIVM
De heer A. van Oostrum	(tot 1 april 2015) Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, thans zelfstandig expert
De heer P. Passchier	NBOV
Mevrouw Y. Quaedvlieg - van den Bosch	Vervangingsfonds
Mevrouw T. Rens	Nederlands Bakkerij Centrum
De heer J. Rooijackers	NKAL / IRAS
De heer A. de Rooij	Stigas
Mevrouw J. Salentijn	Salentijn Consult
Mevrouw S. Scheer	NVZ
De heer P. Schoormans	KHN
De heer P. Schuurmann	Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid
De heer B. Sorgdrager	NCvB
De heer L. Staal	Brancheorganisatie Kinderopvang
Mevrouw H. Stenveld	Centrum voor Huid en Arbeid
De heer P. Venema	Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid
Mevrouw N. Versloot	CBM
De heer R. Voogt	Inspectie SZW
De heer J. Warning	Stichting Arbouw
De heer A. Wiersma	Bouwend Nederland
De heer B. van de Wijdeven	Buro voor Fysieke Arbeid
De heer B. van Wijngaarden	Long Alliantie Nederland
De heer P. Wulp	Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid
De heer E. Zwiers	AGF Groothandelsfonds

BIJLAGE II

INFORMATIE OVER AARD/OMVANG GESELECTEERDE ARBORISICO'S

STOFFEN	Allergenen

Definitie/afbakening

Allergenen of sensibiliserende stoffen zijn volgens de definitie van de Gezondheidsraad stoffen die een overgevoeligheidsreactie kunnen veroorzaken via activering van het afweersysteem (immuunsysteem). De overgevoeligheid uit zich in ontstekingsreacties, die resulteren in diverse allergische aandoeningen. Bekende voorbeelden van allergene stoffen zijn natuurlijke stoffen (als meelstof, graspollen), bestanddelen van twee-componentverven, lijmen en vloerproducten, metalen en conserveermiddelen.

Omschrijving aard/ernst problematiek

Sensibilisatie en vervolgens een allergische ontstekingsreactie, kunnen zich al binnen enkele weken na de eerste blootstelling voordoen. Het kan echter ook jaren duren. Dit is onder meer afhankelijk van de mate van blootstelling, de individuele gevoeligheid van de blootgestelde persoon en de 'allergene potentie' (sterkte) van het allergeen. Niet iedereen zal bij blootstelling aan allergenen een allergie ontwikkelen. Daar staat tegenover dat iedereen wel de kans heeft om een allergie te ontwikkelen. Niemand is hier immuun voor. Bij de aandoeningen als gevolg van allergenen gaat het om (allergisch) eczeem, (allergisch) astma, COPD en aandoeningen aan de bovenste luchtwegen.

Omvang risicogroep

Geschat wordt dat circa 2 miljoen mensen een risicogroep vormen voor allergenen, in die zin dat zij blootstaan aan allergene stoffen. Dit staat gelijk aan 27,5% van de werkende beroepsbevolking. Hierbinnen vormen de gezondheidszorg (453.000), de industrie (436.000), de horeca (402.000) en de bouwnijverheid (392.000) de grootste risicogroepen.

Gezondheidsschade/ongevallen

Het aantal mensen dat gezondheidsschade oploopt als gevolg van allergene stoffen wordt geschat op maximaal 41.750. Naast de eerder genoemde 15.000 mensen met een werkgerelateerde vorm van astma en de 6.000 mensen met werkgerelateerd contact-eczeem, wordt ook nog geraamd dat maximaal 20.750 mensen als gevolg van allergene stoffen leiden aan rhinitis (ontsteking neusslijmvliezen) en sinusitis (voorholteontsteking). Gegeven het potentieel van 2 miljoen, komt dit neer op een kans van 2,1% dat een werknemer als gevolg van een allergene stof gezondheidsschade krijgt.

Kans-score 2

Effect-score 2

Sectoren

Hierboven staan de sectoren genoemd waarbij een groot potentieel aan medewerkers blootgesteld wordt aan allergene stoffen. Zoomen we meer in op specifieke beroepen binnen deze sectoren, dan gaat het om de volgende risicovolle beroepen:

voor <u>huidaandoeningen</u> als gevolg van sensibiliserende stoffen:

- kappers (haarverven, permanentproducten, blonderingsproducten);
- verpleegkundigen (latex handschoenen);
- groentetelers/personeel voedingsindustrie (groente- en fruitsappen);
- metselaars en vloerenleggers (cement, epoxyharsen).

voor <u>luchtwegaandoeningen</u> als gevolg van sensibiliserende stoffen:

- bakkers (meelstof);
- kwekers planten en groenten (plantenpollen, organismen voor biologische bestrijding);
- veehouders (huidschilfers / veren van dieren);
- verfspuiters/autoschadeherstellers (isocyanaten);
- kappers (haarlakken, blondeerpoeders).

BIOLOGISCHE AGENTIA	Afkomstig van mensen
Definitie/afbakening In dit geval gaat het om micro-organismen (zoals bacteriën, virussen, schimmels en gisten) afkomstig van mensen. Bij dit type biologische agentia gaat het om niet-gerichte blootstelling, dus blootstelling als gevolg van onbedoeld contact. Bij blootstelling aan biologische agentia van mensen gaat het om niet-gerichte blootstelling.	
Omschrijving aard/ernst problematiek Door (intensieve) contacten met patiënten/cliënten en kinderen, kunnen werknemers continu blootgesteld worden aan mogelijke ziekteverwekkers. De gevolgen van blootstelling aan biologische agentia kunnen sterk variëren van beperkte luchtwegirritatie tot ernstige ziekte met in sommige gevallen kans op dodelijke afloop. Gebruikelijk is een incubatietijd van enkele dagen na de blootstelling aan de ziekteverwekkers. In specifieke gevallen kan de ziekte zich na jaren openbaren, zoals bij hepatitis C.	
Omvang risicogroep Uit de risicoanalyse van de Inspectie SZW staan ruim 1,4 miljoen werknemers blootgesteld aan biologische agentia afkomstig van mensen. Dit is 19,2% van de totale werkende beroepsbevolking.	
Gezondheidsschade/ongevallen De kans dat werknemers die blootstaan aan biologische agentia afkomstig van mensen ook daadwerkelijk gezondheidsschade oplopen, wordt geraamd op 1,4%. Dit betekent dat het aantal werknemers met een beroepsziekte als gevolg van deze blootstelling bijna 20.000 bedraagt. Melding van beroepsziekten als gevolg van blootstelling aan biologische agentia vindt plaats bij het NCvB (voor alle sectoren) en Osiris (specifiek voor GGD-en en alleen meldingsplichtige infectieziekten). De meldingen bij het NCvB in 2011 hebben betrekking op huidinfecties (34% van de gemelde ziekten als gevolg van blootstelling aan biologische agentia in het algemeen), darminfecties (15%) en TBC (9%). Uit Osiris – waarvan het merendeel van de meldingen betrekking hebben op biologische agentia afkomstig van mensen – komen in 2011 de aandoeningen kinkhoest (31% van de tijdens het werk opgelopen en gemelde ziekten) en bof (13%) vooral naar voren. Hepatitis B – vaak gezien als het voorbeeld van een typische beroepsziekte als gevolg van blootstelling aan biologische agentia – wordt in de laatste jaren weinig in verband gebracht met werk. Dit heeft wellicht te maken met de goede naleving van zaken als het prikaccidentenprotocol in de gezondheidszorg.	
Kans-score	2
Effect-score	3
Sectoren De werknemers die in hun werk blootgesteld zijn aan biologische agentia afkomstig van mensen zijn werkzaam op scholen (35% van het aantal blootgestelden), in verzorgingshuizen/thuiszorg VVT (35%), ziekenhuizen (20%), kinderdagverblijven (7%), afvalverwerking (2%) en maatschappelijke opvang (1%). In de berekening van de omvang van de risicogroep zijn alle werknemers uit deze betreffende sectoren meegenomen. Er wordt dus vanuit gegaan dat alle werknemers in de verpleeghuizen/thuiszorg blootstaan aan biologische agentia van mensen.	

FYSIEKE BELASTING	Dynamische overbelasting
Definitie/afbakening	
Er kunnen vier soorten van dynamische overbelasting worden onderscheiden, namelijk: tillen/dragen, duwen/trekken, repeterende bewegingen en trillingen. De subrisico's tillen/dragen en duwen/trekken worden hieronder samengenomen, omdat de problematiek in grote mate vergelijkbaar is en in de risicoanalyses geen nader onderscheid kan worden gemaakt.	
Omschrijving aard/ernst problematiek	
Bij het langdurig of het op een ergonomisch onjuiste manier van ***tillen, dragen, duwen of trekken*** van een zware last kan schade aan spieren en gewrichten ontstaan. Bij het langdurig voortduren van dit type overbelasting zal de schade geleidelijk ontstaan (en heeft het kenmerken van een moeilijk waarneembaar arbeidsrisico), bij het ergonomisch onjuist tillen of dragen kan de schade acuut ontstaan.	
Omvang risicogroep	
Volgens de NEA 2012 worden bijna 2,4 miljoen werknemers blootgesteld aan (één of meerdere typen) dynamische overbelasting. Dit is 32,8% van de totale werkende beroepsbevolking. Tillen, dragen, duwen en trekken neemt hiervan het grootste aandeel voor haar rekening, namelijk 1.489.200 (20,4%), op de voet gevolgd door repeterende bewegingen 1.497.000 (19,0%). Aan trillingen staan 642.400 werknemers bloot (8,8%)[43].	
Gezondheidsschade/ongevallen	
De kans dat werknemers die aan dynamische overbelasting blootstaan ook daadwerkelijk gezondheidsschade oploopt, wordt geraamd op 3%. Relatief gezien is die kans het grootst bij tillen, dragen, duwen en trekken (namelijk 3,3% ofwel 49.126 werknemers). Voor een belangrijk deel wordt deze gezondheidsschade veroorzaakt door beroepsziekten (geschat 36.576) en in mindere mate ongevallen (geschat 12.550). Voor repeterende bewegingen en trillingen wordt deze kans lager geschat, namelijk 1,4% (20.320 werknemers, uitsluitend beroepsziekten, geen ongevallen) respectievelijk 0,2% (1.285 werknemers, uitsluitend beroepsziekten). Van de aandoeningen die gerelateerd kunnen worden aan dynamische overbelasting als gevolg van tillen, dragen, duwen en trekken én repeterende bewegingen gaat het in de meeste gevallen om RSI (39%), op enige afstand gevolgd door een tennisarm (14%), rugpijn (12%) en artrose (10%). Bij trillingen betreft het Syndroom van Raynaud (17%), RSI (15%), een tennisarm (11%) en hernia (10%). Een recent Nederlands onderzoek toont aan dat duwen en trekken het risico op schouderklachten verdubbelt[44]. (Hoozemans, Knelange, Frings-Dresen, Veeger, Kuijer (juli 2014)).	
Kans-score	3
Effect-score	3
Sectoren	
Tillen, etc.: komt relatief veel voor in de bouw, de afvalverwerking en verzameling, de agrarische sectoren, de industrie en het (primair) onderwijs. ***Duwen en trekken***: in verpleeg- en verzorgingshuizen, thuiszorg en welzijnszorg voor ouderen en in ziekenhuizen, maar ook in de agrarische sector en de bouw.	
Overige aspecten	
Aantal geconstateerde overtredingen in 2012/2013: 44 (tillen/dragen/duwen/trekken).	

[43] Deze aantallen werknemers tellen niet op tot 2,4 miljoen, omdat een medewerker aan meerdere soorten dynamische overbelasting bloot kan staan. Er is dus sprake van 'dubbelingen' in de cijfers.

[44] Hoozemans M.J., Knelange E.B., Frings-Dresen M.H., Veeger H.E., Kuijer P.P. *Are pushing and pulling work-related risk factors for upper extremity symptoms? A systematic review of observational studies*. 17 juli 2014.

FYSISCHE OMGEVING	Geluid

Definitie/afbakening

Van schadelijk geluid is sprake als de gemiddelde dagelijkse blootstelling voor een werkdag van acht uur hoger is dan 80 dB(A). Boven deze grens neemt het risico dat het gehoor wordt beschadigd snel toe.

Omschrijving aard/ernst problematiek

Te veel geluid op het werk kan het gehoor van werknemers beschadigen. Zo erg dat het kan leiden tot lawaaislechthorendheid, een gehoorbeschadiging die niet meer geneest. Bij incidentele blootstelling aan schadelijk geluid zal het gehoor zich in principe wel herstellen. Maar bij geregelde blootstelling aan een grote dosis ontstaat een blijvende gehoorschade. Deze schade ontstaat meestal geleidelijk, maar kan ook acuut optreden. Veel geluid vergroot niet alleen de kans op gehoorschade maar kan soms ook leiden tot verhoogde bloeddruk, het optreden van stress, concentratiestoornissen en vermoeidheid. Bovendien neemt de kans op ongevallen toe doordat bijvoorbeeld waarschuwingssignalen niet gehoord worden.

Omvang risicogroep

De totale risicopopulatie van werknemers die blootgesteld worden aan (schadelijk) geluid wordt volgens de NEA 2012 geraamd om 1.825.000 werknemers. Dit betekent dat 25% van de werkende beroepsbevolking aan dit arbeidsrisico blootgesteld wordt.

Gezondheidsschade/ongevallen

Er zijn geen precieze cijfers over het aantal werknemers dat als gevolg van hun werk gehoorproblemen heeft gekregen. In de risicoanalyse van de Inspectie SZW wordt gesteld dat naar schatting bijna 100.000 werknemers een beroepsziekte als gevolg van lawaai hebben. Dit leidt tot een kans op gezondheidsschade als gevolg van lawaai van 5,5%. Bij deze beroepsziekten gaat het uitsluitend om lawaaislechthorendheid/ gehoorverlies (98%). In het overgrote deel hebben de ontstane gehoorproblemen betrekking op licht of ernstig gehoorverlies, al dan niet met tinnitus (oorsuizen) (60% respectievelijk 30%).

Kans-score 4

Effect-score 2

Sectoren

Het arbeidsrisico geluid komt naar verhouding het meest voor bij de sectoren bouwnijverheid, industrie en openbaar bestuur (incl. overheidsdiensten). Zo is bij meer dan de helft van de bouwbedrijven (54%) sprake van regelmatige blootstelling aan schadelijk geluid. Meldingen van beroepsziekten als gevolg van. geluid bij het NCvB komen voor 96% voor rekening van de bouw en 3% vanuit de industrie[45].

In het gesprek met de SZW-persoon die zich met dit arbeidsrisico bezig houdt, is een meer gedetailleerde lijst van sectoren gegeven waar schadelijk geluid relatief vaak voorkomt: hout & meubel, bouw, wegenbouw, metaalindustrie, horeca (discotheken/concertzalen/festivals), orkesten. Bij laatste twee sectoren is specifiek probleem dat geluid geen ongewenst maar juist een gewenst product is. Niet alleen werknemers worden hierbij aan schadelijk geluid blootgesteld maar ook jongeren (die later in hun werk eerder klachten ontwikkelen als zij daar ook aan geluid bloot worden gesteld).

Overige aspecten

Aantal geconstateerde overtredingen in 2012/2013: 74.

[45] Waarbij zij aangetekend dat de bouw – door de ‘constructie’ met Arbouw – sterk oververtegenwoordigd is in de gemelde beroepsziekten.

Stationsplein 69
3818 LE Amersfoort

Postbus 318
3800 AH Amersfoort

T 033 479 20 20

info@brtls.nl
www.bureaubartels.nl